

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

VAIDA NIAURAITĖ

SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS STUDIJOS

**SOCIALINIO DARBO YPATYBĖS SU
PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: doc. dr. Tomas Butvilas

VILNIUS, 2024

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	3
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
1. SOCIALINIO DARBO SU PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU TEORINĖ ANALIZĖ	9
1.1. Pažeidžiamo jaunimo ir jam būdingų problemų aptartis	9
1.2. Bendruomeniniai vaikų globos namai ir jų pagalba pažeidžiamam jaunimui	13
2. SOCIALINIO DARBO SVARBA IR VEIKLOS METODAI, DIRBANT SU PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU	17
2.1. Socialinio darbuotojo funkcijos ir veikla.....	17
2.2. Savarankiškumo ugdymo ypatumai	22
3. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS YPATUMŲ, DIRBANT SU PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE, TYRIMO ANALIZĖ	29
3.1. Tyrimo metodologija	29
3.2. Tyrimo eiga ir tyrimo dalyviai	31
3.3. Tyrimo rezultatai	34
3.3.1. Pažeidžiamo jaunimo savybės, įgūdžiai ir problemos	34
3.3.2. Socialinis darbas su pažeidžiamu jaunimu, dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose.....	39
3.3.3. Institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos įgyvendinimo vertinimas.....	45
3.3.4. Socialinio darbuotojo kompetencijos, dirbant su pažeidžiamu jaunimu	50
3.3.5. Socialinio darbo su pažeidžiamu jaunimu iššūkiai	53
DISKUSIJA	58
IŠVADOS	61
REKOMENDACIJOS	63
LITERATŪRA	64
SANTRAUKA	69
SUMMARY	70
PRIEDAI	71
AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA	74

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Interviu klausimyno blokai.....	30
2 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika.....	32

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Bendruomeninių vaikų globos namų tikslai.....	15
2 pav. Naujos socialinių darbuotojų darbo funkcijos, dirbant BVGN.....	18
3 pav. Socialinio darbuotojo kuriamas bendravimas su jaunimu.....	20
4 pav. Savarankiškų gyvenimo įgūdžių ugdymasis BVGN.....	24
5 pav. Esminiai savarankiško gyvenimo įgūdžiai.....	25
6 pav. Savarankiškumo įgūdžių ugdymo(si) ir pritaikymo sunkumai.....	27
7 pav. Tyrimo loginė schema.....	31
8 pav. Pažeidžiamo jaunimo apibūdinimas.....	34
9 pav. Socialinio darbo svarba ir ypatumai, dirbant su pažeidžiamu jaunimu.....	40
10 pav. Institucinės globos sistemos deinstytucionalizacijos įgyvendinimo pokyčių reikšmė.....	46
11 pav. Socialinio darbuotojo kompetencijos, dirbant su pažeidžiamu jaunimu.....	51
12 pav. Socialiniame darbe su pažeidžiamu jaunimu kylantys iššūkiai.....	54

ĮVADAS

Temos aktualumas. Socialinis darbas su pažeidžiamu jaunimu yra aktuali ir nagrinėtina tema. Šis jaunimas, gyvenantis bendruomeniniuose vaikų globos namuose, dažnai yra patyręs ilgalaikę nepriežiūrą, tėvų priklausomybes, fizinį smurtą, stokoja savarankiško gyvenimo įgūdžių, patiria socialinių ir psichologinių sunkumų, problemų, kurios dažnai sietinos su asmeniniais išgyvenimais ir patyrimais. Visa tai trukdo jų pozityviajai socializacijai, integracijai į visuomenę, darbo rinką. Socialinis darbuotojas yra tas specialistas, kuris yra arčiausiai pažeidžiamo jaunimo, atlieka įvairius vaidmenis ir veiklas, siekdamas suteikti paslaugas, kurios yra reikalingiausios.

Šiuo metu Lietuvoje veiklą vykdo 130 bendruomeninių vaikų globos namų, 2021 m. juose buvo globojami 975 vaikai, iš kurių didžioji dalis – jaunimas (15-17 metų jaunuolių buvo 430; 18 m. ir vyresnių – 76) (Oficialiosios statistikos portalas, 2022). 2022 m. duomenimis, be tėvų globos Lietuvoje yra likę 6939 vaikai (1873 vaikams yra nustatyta ir 5066 vaikams - nuolatinė globa (rūpyba). 2022 m. bendruomeniniuose vaikų globos namuose buvo globojami (rūpinami) 845 vaikai ir jaunuoliai (Vaiko garantijų sistemos įgyvendinimo 2023–2030 metais Lietuvoje veiksmų planas, 2023). Siekiama, kad kuo daugiau vaikų, praradusių tėvų globą, toliau gyventų šeimai artimoje aplinkoje. Todėl 2023 m. šeimos aplinkoje augo net 80 proc. vaikų, dar beveik 17 proc. – buvo globojami bendruomeninio tipo globoje (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2023 m. veiklos ataskaita, 2024).

Reglamentuota, kad Bendruomeniniuose vaikų globos namuose „veikla organizuojama vadovaujantis šeimai artimos aplinkos sukūrimo principu“, siekiama pozityvaus auklėjimo, paslaugos teikiamos atsižvelgiant į individualius jo poreikius ir geriausius vaiko interesus. Be to, numatyta, kad „vaikui, patiriančiam krizę, turi būti skiriamas dėmesys, laikas, paslaugos ir pagalbos priemonės, siekiant operatyviai ir sėkmingai išspręsti krizę ir užtikrinant kuo mažesnę jos poveikį vaikui ir jo gyvenimui“ (Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašas, 2021).

Institucinės globos sistemos reorganizavimo įgyvendinimas turėjo įtakos socialinių paslaugų organizavimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose, kito socialinių darbuotojų profesinės veiklos funkcijos specifika, padaugėjo darbo funkcijų, atsakomybių, padaugėjo bendradarbiavimo su įvairių ugdymo, užimtumo, medicinos įstaigų specialistais (Gudžinskienė, Rimkevičė, 2021). Pastebima, kad „vaiko globos sistemai deinstitutionalizuojantis socialinis darbuotojas neišvengiamai susiduria su profesionalumo iššūkiais profesiniame praktiniame veikime, nes kyla būtinybė rasti profesionalaus veikimo būdus konkrečiai situacijai ir gebėti pagrįsti savo veikimą“ (Kiaunytė, Lygnugarienė, 2019, p. 73).

Paminėtina, kad bendruomeniniuose vaikų globos namuose gyvenantis jaunimas dažnai yra patyręs išsiskyrimus ir netekęs artimų žmonių ir jei vieni lengviau prisitaiko prie aplinkybių ir paauglystės pokyčių, laikosi taisyklių, tuo tarpu kiti – jas laužo (pvz., nelanko mokyklos, įsitraukia į konfliktines situacijas, padaro nusikaltimus) (Juškėnienė, Nasvytienė, 2016). Savarankiškumo įgūdžių ugdymas yra svarbi socialinio darbuotojo veiklos funkcija, nes savarankiškumas reikalingas pažeidžiamam jaunimui, siekiant jo „prasmingo, kūrybingo ir socialiai kryptingo dalyvavimo bendruomenės gyvenime, asmeninių tikslų“ (Gudžinskienė, Šurpik, 2017, p. 9). Jei jaunuoliai neturi savarankiško gyvenimo įgūdžių, jie tampa dar labiau pažeidžiami, nes susiduria su integracijos į visuomenę sunkumais, jiems trūksta išsilavinimo, finansų, sudėtinga socialiai įsitvirtinti (pvz., būstas, darbas, tarpasmeniniai santykiai), kyla problemų kuriant šeimą, ją išlaikant (Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2022).

Remiantis R. Ilgūnės-Martinėlienės ir V. Malachovskos (2021) tyrimo rezultatais, jaunuoliai, gyvenantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, čia jaučiasi kaip mažoje bendruomenėje, kur mokosi ne tik savarankiškumo, atsakomybės, bet ir kaip pritapti visuomenėje, rūpintis buitimi, planuoti savo išlaidas, spręsti kylančias problemas.

Temos iširtumas. Moksliniuose šaltiniuose nagrinėjama pažeidžiamo jaunimo samprata, būdingos problemos (Arora ir kt., 2015; Rebbe ir kt., 2017; Hermens ir kt., 2017; Almqvist, Lassinantti 2018; Tahkola ir kt., 2021; Overbey ir kt., 2023), analizuojami globos sistemoje esančių jaunuolių patiriami sunkumai (Burvytė, Kocai, 2017; Kartesz ir kt., 2022; Brisson ir kt., 2022; Hietamaki ir kt., 2023; Cherwick ir kt., 2023), išskiriama socialinės pagalbos ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo svarba (Gudžinskienė ir kt., 2017; Garcia-Alba ir kt., 2021; Ilgūnė-Martinėlienė, Malachovska, 2021; Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2022; Munford, 2022).

Temos naujumas. Tyrimu siekiama atskleisti iki šiol mažai tyrinėtus socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, dirbant su pažeidžiamu jaunimu bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Pažeidžiamo jaunimo samprata iki šiol plačiau nagrinėta kaip patiriančio socialinę atskirtį, augančio be tėvų arba turinčio sutrikimų, negalių, paririančių įvairių rizikų, aspektu. Nėra išskirti bendruomeniniai vaikų globos namai ir juose gyvenantis pažeidžiamas jaunimas. Šių namų veiklos organizavimui įtakos turėjo institucinės globos sistemos reorganizavimo įgyvendinimas, dėl to atsiradę veiklos organizavimo, socialinių paslaugų jaunuoliams teikimo pokyčiai.

Temos pasirinkimui įtakos turėjo pačios darbo autorės patirtis, dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose ir iš arti matant jaunimo problemas, poreikį tobulinti socialinę pagalbą ir paslaugas ir geriau spręsti pažeidžiamo jaunimo problemas.

Problema. Jaunuoliai, gyvenantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, neturi tiek socialinių, savarankiško gyvenimo įgūdžių, kiek augantys ir gyvenantys pilnavertėje šeimoje. Todėl

neretai jiems būna sudėtinga integruotis į darbo rinką, visuomenę, jiems trūksta motyvacijos mokytis ir tobulėti, kyla grėsmė patirti socialinę atskirtį (Tahkola ir kt., 2021; Munford, 2022; Brisson ir kt., 2022; Hietamaki ir kt., 2023). Su problemomis susiduriantis jaunimas bendruomeniniuose vaikų globos namuose gauna įvairias socialines ir kitas paslaugas. Tačiau ne visi noriai įsitraukia, priima pagalbą ir ne visada siūlomos paslaugos turi teigiamos įtakos jų tolesniam gyvenimui, palikus globos namus ir pradėjus savarankišką gyvenimą. Be to, ne visi socialiniai darbuotojai turi pakankamai kompetencijų ir gebėjimų pilnai atliepti pažeidžiamo jaunimo poreikius, kintant ir augant reikalavimams jų profesinei veiklai, plečiantis pareigybinėms funkcijoms dėl institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos. A. Hardgrove ir kt. (2014, p. 8) mano, kad jauni žmonės tampa pažeidžiami „ne dėl savo jaunystės, įgūdžių trūkumo, o dėl to, kad gyvena nelygiame pasaulyje, kuriame socialinės vertybės ir institucijos, suteikiančios įvairias paslaugas, nėra prieinamos visiems“.

Keliami **probleminiai klausimai**: kas būdinga socialinio darbuotojo veiklai, dirbant su pažeidžiamu jaunimu bendruomeniniuose vaikų globos namuose? Kaip būtų galima tobulinti socialinę pagalbą ir paslaugas, siekiant geriau spręsti pažeidžiamo jaunimo problemas?

Tyrimo objektas: socialinio darbo ypatybės su pažeidžiamu jaunimu.

Tyrimo tikslas: ištirti socialinio darbo ypatybes su pažeidžiamu jaunimu teoriniu ir praktiniu aspektais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pažeidžiamo jaunimo charakteristiką ir problemas teoriniu aspektu.
2. Atskleisti socialinio darbo svarbą ir taikomus veiklos metodus, dirbant su pažeidžiamu jaunimu.
3. Ištirti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, dirbant su pažeidžiamu jaunimu bendruomeniniuose vaikų globos namuose.
4. Numatyti, kaip būtų galima tobulinti socialinę pagalbą ir paslaugas, siekiant geriau spręsti pažeidžiamo jaunimo problemas.

Tyrimo metodai:

1. Teisinių dokumentų, mokslinės literatūros analizė.
2. Interviu su socialiniais darbuotojais.
3. Kokybinė tyrimo duomenų analizė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro dvi dalys. *Pirmoje teorinėje darbo dalyje* aptariama pažeidžiamo jaunimo samprata ir charakteristika, būdingos problemos. Taip pat aptariama socialinio darbo svarba, dirbant su pažeidžiamu jaunimu, taikomi veiklos metodai. *Antroje praktinėje darbo dalyje* pristatoma tyrimo metodologija, organizavimas ir tyrimo dalyviai.

Nagrinėjami interviu rezultatai, siekiant atskleisti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, dirbant su pažeidžiamu jaunimu bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

1. SOCIALINIO DARBO SU PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Pažeidžiamo jaunimo ir jam būdingų problemų aptartis

Jaunimas suprantamas kaip asmenys nuo 14 iki 29 metų, ką reglamentuoja LR jaunimo politikos pagrindų įstatymas (2018).

Moksliniuose šaltiniuose skirtingai apibūdinamas pažeidžiamas jaunimas, nevienodai pateikiamos jo charakteristikos. Manoma, kad pažeidžiamas jaunimas – tai toks jaunimas, kuris turi nevienodas galimybes integruotis į visuomenę, patiria socialinę riziką, atskirtį, yra socialiai pažeidžiamas dėl turėtų patirčių, mažiau motyvuotas mokytis, išsilaikyti darbo rinkoje. Pažeidžiamas jaunimas – tai dažnai be tėvų globos augantis jaunimas (Rebbe ir kt., 2017; Kartesz ir kt., 2022).

Pasak Sh. K. Arora ir kt. (2015, p. 193), jaunuolių pažeidžiamumo sąvoka paprastai apibūdina tuos, kurie patiria didesnes rizikas nei jų bendraamžiai. Šie jaunuoliai gali būti pažeidžiami dėl: „nepritekliaus (maisto, išsilavinimo ir tėvų priežiūros), išnaudojimo, prievartos, nepriežiūros, smurto ir užsikrėtimo ŽIV. Pažeidžiamumas yra santykinė būseną, kuri gali svyruoti nuo atsparumo iki visiško bejėgiškumo. Neabejotinai tėvai yra pagrindinis vaikų ir jaunuolių socialinės apsaugos skydas. Net vieno iš tėvų nebuvimas gali būti vienas iš pagrindinių pažeidžiamumą lemiančių veiksnių“.

A.L. Almqvist ir K. Lassinantti (2018) pažeidžiamą jaunimą apibūdina kaip patiriantį socialinę atskirtį, augantį be tėvų arba turintį sutrikimų, negalių. Be to, pažeidžiamas jaunimas – tai toks jaunimas, kuris susiduria su įvairiais rizikos veiksniais:

- sunkumai baigiant mokslus;
- nenoras mokytis;
- polinkis į smurtą, nusikalstamumą;
- piktnaudžiavimas svaigalais;
- negebėjimas užmegzti ryšių su aplinkiniais.

Šiuo atveju vertinant rizikos veiksnius pažeidžiamas jaunimas gali būti apibūdinamas ir kaip mažiau galimybių turintis jaunimas. Jį LR jaunimo politikos pagrindų įstatymas (2018) apibrėžia taip: tai „jaunimas, neturintis tokių pat sąlygų kaip bendraamžiai savo kompetencijoms ir veikloms plėtoti, nes gyvena nepalankiomis sąlygomis ar patiria socialinių, ekonominių, išsilavinimo, kultūrinių, geografinių sunkumų, turi negalią ir (ar) sveikatos problemų“.

A. Hardgrove ir kt. (2014, p. 8) mano, kad pažeidžiamumas dažnai atsiranda dėl to, „kaip likusi visuomenės dalis elgiasi su žmonių grupėmis, be to, ar socialiai atskirtos mažumos patiria nevienodą prieigą prie išteklių, paslaugų. Socialinės atskirties, nelygybės ir skurdo tarpusavio ryšys stiprina vienas kitą. Pažeidžiamumas, atsirandantis dėl socialinės atskirties ir skurdo, apima visą jaunų žmonių, jų šeimų ir bendruomenių gyvenimą ir perduodamas iš kartos į kartą“.

Socialiai pažeidžiami jaunuoliai sudaro plačią grupę – nuo jaunimo, gyvenančio žemo socialinio ir ekonominio statuso vietovėse, iki jaunimo, gaunančio globos namuose. Pažeidžiamas jaunimas kasdieniame gyvenime susiduria su stresiniais veiksniais, tokiais kaip pajamų trūkumas, skurdas, neigiami šeimos veiksniai, prasta būsto kokybė ir atstumiantis bendraamžių elgesys. Visa tai gali sukelti socialinį atsiribojimą, neigiamą patirtį su visuomeninėmis institucijomis (pvz., šeima, mokykla ir sveikatos apsauga), ambicijų stoką, sumažėjusias galimybes dalyvauti prasmingoje veikloje (Hermens ir kt., 2017).

T. A. Overbey ir kt. (2023) pastebi, kad pažeidžiami jaunuoliai gali turėti psichikos sveikatos, elgesio ir socialinių sunkumų, įskaitant priklausomybę nuo narkotikų ar piktnaudžiavimą alkoholiu. Arba tai jaunuoliai, kurie gyvena ne namuose, o institucinėje globoje. Tokiems jaunuoliams dažnai būdinga žema savigarba, savęs veiksmingumo stoka, probleminis elgesys, socialinio bendravimo bei mokyklos nelankymo problemos. Gali būti būdingas dirglumas, savęs stigmatizavimas, nerimas ir depresija, taip pat emocijų, ypač pykčio ir baimės, nevaldymas.

E. M. Tahkola ir kt. (2021) nurodo, kad pažeidžiamas jaunimas savo gyvenime susiduria su sunkumais ir dažnai ankstyvomis traumomis, kurios skiria juos nuo bendraamžių. Šiems jaunuoliams buvo suteikta globa dėl tėvų kaltės, įvykių ir nelaimių, sukėlusių pavojų jų sveikatai ir vystymuisi. Tai gali būti netinkamas tėvų elgesys vaikystėje, smurtas šeimoje, tėvų piktnaudžiavimas svaigalais, skurdas, neteisėtų veiksmų atlikimas, nepriežiūra ar kiti traumuojantys išgyvenimai.

Pasak R. Rebbe ir kt. (2017), vaikystėje daugelis globos namų vaikų ir jaunuolių gyveno namuose, kur patyrė traumuojančių išgyvenimų, pavyzdžiui, fizinę, seksualinę ar emocinę prievartą, buvo apleisti arba gyveno nesaugiomis aplinkybėmis, kurios kėlė pavojų jų gerovei ir vystymuisi. Pirminio prieraišumo ryšio praradimas savo tėvų šeimoje ir nepalanki patirtis gali trukdyti užmegzti santykius ateityje. Kai kuriems asmenims vaikystės patirtis gali sukelti stresą, dėl kurio visą gyvenimą gali pablogėti mokymasis, elgesys ir fizinė bei psichinė sveikata.

Remiantis R. Munford (2022), vaikai ir jaunuoliai, esantys globos sistemoje, praeityje yra susidūrę su daugybe iššūkių vaikystėje (pvz., nutrūksta santykiai su tėvais, nebėra prieraišumo, ankstesnis gyvenimas skurdžiomis socialinėmis ir materialinėmis sąlygomis, nepriežiūra, nepatenkinti pagrindiniai poreikiai). Pasitaiko, kad pažeidžiamas jaunimas jau nuo mažens prisirišęs

suaugusiųjų pareigas ir įgijo įgūdžių savarankiškai susitvarkyti su sudėtingomis aplinkybėmis, įskaitant rūpinimąsi broliais ir seserimis bei kitais šeimos nariais. Kartais jaunuoliai nutraukia mokymąsi, nėra motyvuoti lankyti pamokas, patiria mokymosi nesėkmes.

Pažeidžiamą jaunimą charakterizuoja tokie veiksniai, kaip šeimos skurdas, iširusi šeima, tėvų netektis arba tėvų nepriežiūra, apleistumas, jaunuolių galimybių įgyti išsilavinimą stoka, priklausomybė nuo alkoholio ar narkotikų, bejėgiškumo jausmas, pasitikėjimo stoka, patekimas į teisėsaugos akiratį (Social work with children and young people Living in precarious conditions, 2020).

Globos įstaigoje vaikai ir jaunuoliai atsiduria dėl šeimos problemų, vaiko teisių ir interesų pažeidimų. Dažnai šeimos socialinės rizikos veiksniai, prasta finansinė padėtis, izoliacija, žemas tėvų išsilavinimo lygis, piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis, prievarta, psichikos sveikatos problemos, vieniša motinystė siejami su didesne įkurdinimo vaikų globos namuose galimybe. Įstaigos globoje esantys jaunesni vaikai dažniausiai turi problemų, susijusių su tėvų elgesiu, o vyresni turi problemų, kurios dažniau yra susijusios su jų pačių elgesiu (Hietamaki ir kt., 2023).

D. Brisson ir kt. (2022) teigimu, daugelis pažeidžiamo jaunimo turi nepalankią vaikystės patirtį, kuri gali būti susijusi su šeimos nestabilumu, prievarta, nepriežiūra, piktnaudžiavimu narkotinėmis medžiagomis. Globojami jaunuoliai dažnai turi įtemptus santykius su savo šeimos nariais, galbūt dėl šeimos išsiskyrimo priežasčių, įskaitant seksualinę prievartą, fizinę prievartą, jų tėvai galbūt yra įkalinti ar mirę. Tokie jaunuoliai, jau išėję iš globos institucijų stengiasi patenkinti pagrindinius poreikius, tokius kaip maistas ir būstas, susiduria su kliūtimis, kurios trukdo ekonominei sėkmei (pvz., įskaitant žemą išsilavinimą, nepasirengimą darbo jėgai, prastą finansinį raštingumą, psichinės sveikatos ir piktnaudžiavimo narkotinėmis medžiagomis problemas, kt.). Globojami jaunuoliai turi įvairios patirties, nes gimę skirtingose šeimose (vietose), turi skirtingas patirtis ir istorijas. Nepaisant skirtumų, daugelio iš jų poreikiai yra panašūs, ypač aktualus saugumo poreikis bei santykių palaikymo su rūpestingu suaugusiu žmogumi.

Pasak M. Kartesz ir kt. (2022), globos sistemoje esančių vaikų ir jaunuolių istorijos ir šeimyniniai santykiai yra sudėtingi. Todėl jie būna pažeidžiamesni, sunkiau prisileidžia suaugusius, priima jų pagalbą.

S. Burvytės ir E. Kocai (2007, p. 68) teigimu, netekę tėvų globos vaikai pažeidžiami ir dėl to, kad jų „raida turi daugybę neigiamų ypatumų, paveldėtų iš neigiamos tėvų patirties (girtavimas, amoralus elgesys ir t. t.). Vaikai, augę be šeimos, atsilieka nuo savo bendraamžių, jie yra uždaro būdo, sudirgę, jaučiasi tėvų nuskriausti“.

Globos sistemoje esančių vaikų ir jaunuolių pažeidžiamumą taip pat išskiria M. Cherwick ir kt. (2023, p. 3-6). Pasak autorių, tėvų netekimas (o tuo pačiu galimas atskyrimas nuo brolių ir seserų) gali turėti įtakos jų elgesiui, emocinei sveikatai. Jei jaunuoliai turi nepalankią gyvenimo patirtį, buvo neprižiūrėti, patyrė emocinę ir kitokią prievartą, padidėja psichologinių simptomų rizika. „Patyrę vieną ar daugiau neigiamų gyvenimo patyrimų, įskaitant fizinį, emocinį smurtą ar smurtą bendruomenėje, patiria daugiau psichinių išgyvenimų, minčių apie savižudybę ir bandymų nusizudyti“. Todėl „netinkamo elgesio vaikystėje ir paauglystėje patirtis yra svarbus veiksnys, padedantis suprasti psichologinių sutrikimų vystymosi etiologiją“. Be to, „socialinis „skirtingumo“ suvokimas arba savęs priskyrimas grupei, kuri atskirta nuo daugumos (pvz., gyvenimas globos įstaigoje), gali sukelti „savęs stigmą“ bei blogesnes psichinės sveikatos pasekmes. Pavyzdžiui, tėvų netekę jaunuoliai stigmatizaciją priskiria prie savo našlaičių statuso“ (Cherwick ir kt., 2023, p. 13).

Biologinių tėvų praradimas arba atskyrimas nuo jų turi įtakos streso atsiradimui, žemesnei savivertei, mažesniai pasitikėjimui aplinka ir aplinkos reikalavimų priėmimui, dažniau pasitaikančių emocinių ir elgesio problemų atsiradimui. Pasitaiko, kad vaikai, „anksti praradę ryšius su savo biologiniais tėvais, vėliau jaučia nuoskaudą, peraugančią į neapykantą ir pyktį. Todėl vėliau pasireiškia neigiamos nuostatos prieš visus suaugusiuosius. Išmokus vyro bendravimo su žmona ir tėvų su vaikais santykių modelius bei patirtį vaikai perkelia į savo bendravimą su bendraamžiais ir suaugusiaisiais“ (Burvytė, Kocai, 2017, p. 67).

Paminėtina, kad tarp pažeidžiamo jaunimo – paaugliai, kuriems būdingas tapatumo formavimasis. Pasak A. Zbarauskaitės ir D. Čekuolienės (2009), tapatumui formuojantis labai svarbūs santykiai su kitais žmonėmis, santykių kokybė. Tai gana besikeičiantis procesas, kai atsiskleidžia gilus vidinis savęs supratimas, santykių su kitais analizavimas, savijauta ir mąstymas priklauso nuo praeities, patirtį išgyvenimų prisiminimo, situacijų greitinimo ir pan.

Kaip pažymi L. Naude ir E.C. Damme (2024, p. 3210), „savęs pažinimas formuoja suvokimą, prasmės kūrimą ir motyvaciją, o savito savęs pajautimo radimas nukreipia elgesį, tikslus, įsitikinimus, savireguliaciją ir pasirinkimą. Asmeninė tapatybė taip pat lemia, kaip susiduriama su iššūkiais ir grėsmėmis ir kaip išnaudojamos galimybės“. Manoma, kad paauglio tapatumo raidai labai svarbi artimiausia aplinka (šeima, tėvai, jų auklėjimas), kiti supantys žmonės, draugai. Paauglystėje vyksta kognityvinė ir socialinė branda, atsiranda laisvės poreikis, noras ieškoti savęs kaip individualios asmenybės, bandymas suvokti, kokia vieta užimama socialiniame gyvenime (Malinauskienė ir kt., 2010). Jei nėra palaikančios šeimos, jaučiamas atsiskyrimas, nevilts, vyksta dar gilesnis vidinis savęs, santykių su kitais analizavimas. Visa tai turi įtakos tiek paties jaunuolio elgesiui, tiek santykiams su kitais (Tahkola ir kt., 2021).

D. Brisson ir kt. (2022) ištyrė, kad jaunuolių gebėjimai yra glaudžiai susiję su jų tapatybės formavimu ir gerove. Jei jaunuoliai, remdamiesi savo gyvenimo patirtimi, identifikuos save kaip problemų kėlėjus, tai paveikia jų savigarbą ir būsimus veiksmus, nei tuo atveju, jei jie save tapatins su pozityvesniu tapatumu.

Apibendrinant galima teigti, kad pažeidžiamas jaunimas suprantamas kaip turintis nevienodas galimybes integruotis į visuomenę, dažnai tai augantis be tėvų globos, patiriantis socialinę riziką, atskirtį jaunimas, kuris yra socialiai pažeidžiamas, susiduria su įvairiais rizikos veiksniais. Pažeidžiamas jaunimas, esantis globos įstaigose, praeityje yra susidūręs su daugybe iššūkių, sunkumų, kurie skiria nuo bendraamžių. Šis jaunimas sunkiau priima pagalbą, užmezga santykius.

1.2. Bendruomeniniai vaikų globos namai ir jų pagalba pažeidžiamam jaunimui

Institucinės globos sistemos reorganizavimo arba deinstitutionalizacijos įgyvendinimas turėjo įtakos tiek socialinių paslaugų organizavimui, tiek teikiamai pagalbai pažeidžiamam jaunimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Remiantis L. Gvaldaite ir S. Šimkonyte (2016), deinstitutionalizacijos metu institucijos naikinamos, apjungiamos, išardomos, tačiau vietoj jų kuriasi naujos, kuriose asmenims suteikiama daugiau laisvės, čia bendruomeninės paslaugos primena namų aplinką.

Lietuvoje reorganizavimo procesas įvyko, kai buvo pertvarkyti vaikų globos namai, imtos kurti institucinę globą pakeičiančios bendruomeninės paslaugos. Vaikams, likusiems be tėvų globos, suteikta galimybė gyventi bendruomeniniuose vaikų globos namuose, kuriuose sukurta namus primenanti aplinka ir kurioje galima gauti visas individualius poreikius atitinkančias ir reikiamas paslaugas (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planas, 2014).

Reorganizuojant institucinę sistemą vadovautasi Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginėmis gairėmis (2012). Jose numatyti socialinės globos namų deinstitutionalizacijos tikslai, susiję su šiais veiksniais:

- paslaugų vaikui ir šeimai pasiūlos įvairovės plėtojimu;
- kokybės ir prieinamumo užtikrinimu;
- sąlygų jaunuoliams gauti socialines paslaugas ir kitą reikiamą pagalbą, skirtą pasirengti savarankiškam gyvenimui, užtikrinimu.

Paminėtina, kad institucinės globos sistemos reorganizavimo įgyvendinimas paremtas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1995). Joje aiškiai išdėstyta, kad „valstybės dalyvės įsipareigoja teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei“, jei „vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą“.

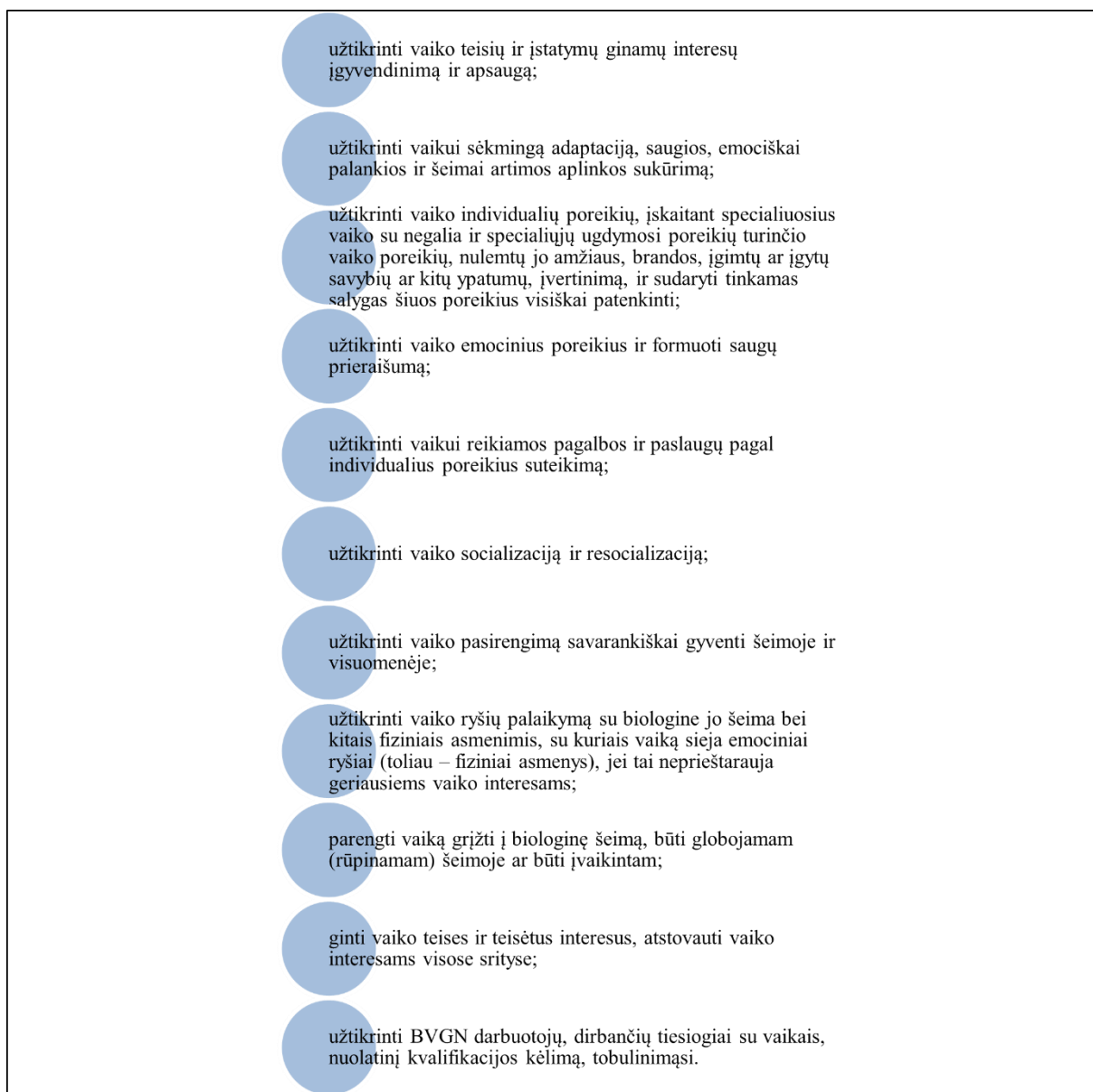
Jungtinių Tautų alternatyvios globos vaikams gairėse (2010) numatyta, kad jei vaiko šeima negali tinkamai rūpintis vaiku arba palieka vaiką, jo atsisako, valstybė yra atsakinga už vaiko teisių apsaugą ir tinkamos alternatyvios globos užtikrinimą, pasitelkdama kompetentingas institucijas, kuriose užtikrinamos rinkamos globos, vystymosi, gerovės, saugumo užtikrinimo sąlygos.

Institucinė globa neatsiejama nuo LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996, 2017), kuriuo siekiama „užtikrinti vaiko teisių ir laisvių įgyvendinimą, gynimą ir apsaugą“, taip pat „apibrėžti vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos mechanizmus, vaiko teisių apsaugos sistemos institucijas, jų veiklos teisinius pagrindus ir bendrąsias atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus nuostatas“.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų plane (2014) reglamentuota, kad bendruomeniniai vaikų globos namai – tai „pagal šeimai artimos aplinkos modelį veikiančios vaikų globos namai, įsteigti atskirose patalpose (pvz., namas, butas) bendruomenėje, skirti likusiems be tėvų globos vaikams, neįgaliesiems vaikams ar vaikams, turintiems kitų specialiųjų poreikių (iki 8 vaikų). Šie namai pagal savo pobūdį priskirtini bendruomeninėms paslaugoms“. Pastarosios paslaugos apibūnamos kaip „bendruomenėje teikiamos socialinės, sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros ir kt. paslaugos, kurios užtikrina asmens galimybę gyventi bendruomenėje ir gauti joje specializuotą pagalbą, atitinkančią individualius asmens ar šeimos poreikius, vaikui – augti šeimos aplinkoje, bei skatina paslaugos gavėjų savarankiškumą, visapusišką dalyvavimą bendruomenėje bei socialinę įtrauktį“.

Taigi, bendruomeniniuose vaikų globos namuose teikiamos paslaugos orientuotos į jaunuolių socialinį įtraukimą per ugdymą, kultūrą, sveikatos priežiūrą, socialinį aprūpinimą, siekiant sukurti šeimai artimą aplinką, skatinti daugelį veiklų atlikti savarankiškai ir aktyviai veikti bendruomenėje, visuomenėje.

Pagal Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašą (2021), šių namų tikslai nukreipti į vaikų sėkmingą adaptaciją, saugios, emociškai palankios ir šeimai artimos aplinkos sukūrimą individualių poreikių užtikrinimą, reikiamos pagalbos ir paslaugų pagal individualius poreikius suteikimą, parengimą savarankiškai gyventi šeimoje ir visuomenėje bei kt. (žr. 1 pav.).

1 pav. Bendruomeninių vaikų globos namų tikslai (sudaryta autorės remiantis Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašu, 2021)

Bendruomeniniuose vaikų globos namuose siekiama suteikti vaikui tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo gerovei, taip pat fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei bei socialinei raidai ir kurios atitinka individualius jo poreikius. Čia pasitelkiami įvairūs specialistai, kurie padeda vaikui įveikti patirtas netektis ir (ar) trauminę patirtį ir užmegzti su aplinkiniais saugius emocinius ryšius, sukuria vaikui emociškai palankią aplinką. Įstaigoje yra pagal poreikį organizuojamas vaiko aprūpinimas reikalingomis pagalbos priemonėmis, sukuriamą emociškai palanki aplinka, kuri leidžia ugdytis, tinkamai pasirengti savarankiškai gyventi šeimoje ir visuomenėje. Taip pat čia organizuojamos papildomas ugdymo paslaugas, siekiant padidinti vaiko akademinį pažangumą, spręsti ugdymo(si) problemas ir mokymo(si) sunkumus. Specialistai įvertina vaiko individualius

poreikius, stipriąsias ir silpnąsias jo puses, sudaro ir įgyvendina individualius, išsamiu ir visapusišku vaiko poreikių vertinimu pagrįstus, socialinės globos planus (Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašas, 2021).

Paminėtina, kad bendruomeniniuose vaikų globos namuose augantis jaunimas susiduria su tam tikrais lūkesčiais, reikalavimais. Norint tapti suaugusiu, reikia savarankiškumo, kuris susijęs ir su jaunuolio lūkesčiais dėl studijų, darbo, santykių. Globos sistema paprastai organizuojama taip, kad pasiūlytų paslaugas ir priežiūrą, pasirūpintų įgūdžių ugdymu, kurie bus reikalingi palikus įstaigą ir pradėjus savarankišką gyvenimą (Morrison, 2016).

Pasak L. Gvaldaitės ir S. Šimkonytės (2016, p. 66), institucinė pertvarka turi įtakos bendruomeniniuose vaikų globos namuose augančių jaunuolių elgsenai, savijautai. Šie jaunuoliai prieš tai buvo pratę globos įstaigose „elgtis pagal griežtą ir schemišką sistemą, kurioje mažai vietos laisvam apsisprendimui ar pasirinkimui, todėl jie susiduria su itin dideliu iššūkiu, kai, išėjęs iš globos namų, tenka gyventi savarankiškai“. Todėl labai svarbi socialinio darbuotojo veikla, dirbant su pažeidžiamu jaunimu, ugdant savarankiškumo ir kitus įgūdžius. Apie tai plačiau kalbama sekančiame skyriuje.

Apibendrinant galima teigti, kad institucinę globą pakeitusiuose bendruomeniniuose vaikų globos namuose yra didesnė paslaugų įvairovė, siekiama sukurti šeimai artimą aplinką. Pažeidžiamam jaunimui teikiamos socialinės paslaugos ir priežiūra, ugdomi įgūdžiai, kurie bus reikalingi palikus įstaigą ir pradėjus savarankišką gyvenimą.

2. SOCIALINIO DARBO SVARBA IR VEIKLOS METODAI, DIRBANT SU PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU

Socialinio darbo profesija grindžiama tokiomis vertybėmis kaip pagarba asmeniui ir jo gebėjimui keistis, žmogaus teisės, teisingumas, lygybė, socialinė kokybė. Socialinis darbas prisideda prie žmonių siekio gyventi sveikoje, teisingoje, tolerantiškoje, saugioje, klestinčioje ir taikioje visuomenėje, įgalindamas ir padėdamas žmonėms, kurie yra arba jaučiasi atskirti, pažeidžiami (Poots, 2022).

Pagal visuotinį socialinio darbo apibrėžimą (2014), „socialinis darbas – tai praktika pagrįsta profesija ir akademinė disciplina, skatinanti socialinius pokyčius ir vystymąsi, socialinę sanglaudą, žmonių įgalinimą ir išlaisvinimą. Socialinio teisingumo, žmogaus teisių, kolektyvinės atsakomybės ir pagarbos įvairovei principai yra pagrindiniai socialinio darbo principai“ (IFSW, 2014). Teigiama, jog socialiniai darbuotojai panaudoja „įvairius įgūdžius, metodus, strategijas, principus ir veiklą įvairiuose sistemos lygiuose, nukreiptus į sistemos priežiūrą ir (arba) sistemos keitimo pastangas. Socialinio darbo praktika apima įvairias veiklas, įskaitant įvairias terapijas ir konsultavimo formas, darbą grupėse ir bendruomenės darbą, kt.“ (IFSW, 2014).

2.1. Socialinio darbuotojo funkcijos ir veikla

Socialinis darbuotojas, dirbdamas su pažeidžiamu jaunimu bendruomeniniuose vaikų globos namuose, vadovaujasi šios įstaigos veiklos tikslais, numatytais Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos apraše (2021). Jame reglamentuoti siekiai:

- užtikrinti ir ginti vaiko teises, interesus;
- užtikrinti sėkmingą adaptaciją, socializaciją ir resocializaciją;
- sukurti saugią, emociškai palankią ir šeimai artimą aplinką;
- užtikrinti individualių poreikių patenkinimą, reikiamą pagalbą;
- ugdyti savarankiškumą;
- užtikrinti vaiko ryšių palaikymą su biologine jo šeima.

Pagal Socialinių paslaugų srities darbuotojų ir socialinių paslaugų įstaigų vadovų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos aprašą (2021), socialinis darbuotojas turi gebėti bendrauti ir bendradarbiauti, planuoti veiklą ir veikti savarankiškai, įvertinti poreikius ir atlikti intervenciją; daryti įtaką socialinei klientų aplinkai, analizuoti savo veiklą ir tobulėti. Taip pat

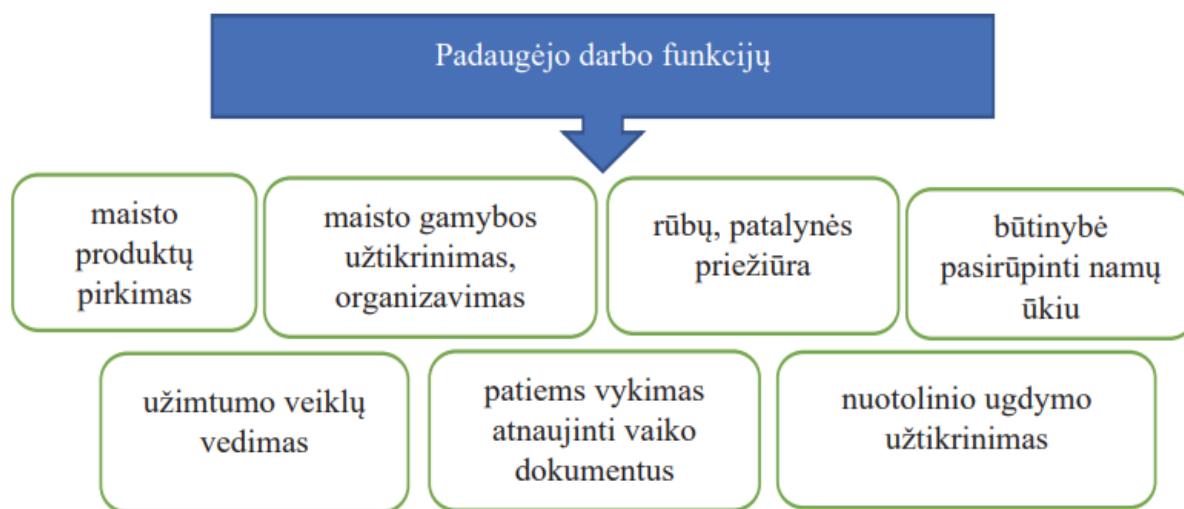
socialiniam darbuotojui privalu kurti klientų saugią bei palankią aplinką, ugdyti ir palaikyti jų savarankiško gyvenimo įgūdžius.

Socialiniai darbuotojai užima svarbią vietą tarp individo ir visuomenės, tarpininkaudami, siekdami patenkinti poreikius, darydami įtaką asmenų pokyčiams, atsakomybei už save ir savo elgesį, remdami ir ugdydami asmenis taip, kad jie galėtų gyventi savarankiškai ir saugiai, integruotūsi į socialines grupes, bendruomenes ir platesnes visuomenes (Poots, 2022). Vadinasi, socialiniai darbuotojai atlieka ugdytojų, tarpininkų, pagalbininkų, įgalintojų vaidmenis.

Svarbios socialinio darbuotojo veiklos funkcijos: „situacijos ir poreikio vertinimas, paramos ir pagalbos teikimas gražinant žmogaus gebėjimą pasirūpinti savimi ir socialinius įgūdžius atstatančios sociokultūrinės paslaugos, profesinės veiklos tobulinimas“ (Adomaitienė, Balčiūnienė, 2017, p. 89).

J. Griciūtė ir L. Senkevičiūtė-Doviltė (2018) mano, kad institucinės globos pertvarkos procesas ir pradėtos teikti bendruomeninės paslaugos turi įtakos socialinių darbuotojų motyvacijai ir įsitraukimui į veiklą bei pačių institucijų gyventojų pasitenkinimui paslaugomis. Todėl svarbu stiprinti darbuotojų motyvaciją, suteikti naujų įgūdžių, siekti individualių darbuotojų ir organizacijos tikslų suderinamumo.

V. Gudžinskienė ir L. Rimkevičė (2021) teigia, kad atsiradus bendruomeniniams vaikų globos namams socialiniams darbuotojams teko daugiau pareigų ir funkcijų įskaitant ir būtinybę pasirūpinti namų ūkiu, užimtumo veiklų vedimą, nuotolinio ugdymo užtikrinimą. Be to, teko ir daugiau dirbti su dokumentais, bendradarbiauti su medicinos bei ugdymo įstaigų darbuotojais (žr. 2 pav.).

2 pav. Naujos socialinių darbuotojų darbo funkcijos, dirbant BVGN (Gudžinskienė, Rimkevičė, 2021, p. 121)

Manoma, kad institucinės globos pertvarkos procesas ir pradėtos teikti bendruomeninės paslaugos sukėlė daug nežinomumo ir įtampos, „sustiprino socialinių darbuotojų profesinės veiklos specifiskus bruožus: skirtingų funkcijų derinimo klausimą, sudėtingą socialinės tikrovės konstravimą iš skirtingų specialistų „matymų“, dėl informacijos stokos visuomenėje apie vykstančius pertvarkos procesus neretu atveju susiklostantį priešišką santykį su kliento sistema, socialinių darbuotojų nelengvą paiešką tinkamo ir pagrįsto veikimo konkrečioje kliento situacijoje“ (Kiaunytė, Lygnugarienė, 2019, p. 90).

Apskritai savo darbe socialinis darbuotojas imasi vaidmenų ir atlieka užduotis, kurios yra reikalingiausios, siekiant atitikti jaunimo poreikius ir išspręsti jų problemas. Socialinės problemos ir jų sprendimas dažnai suvokiamos ir apibrėžiamos kaip socialinių darbuotojų atsakomybė. Jie dirba kaip konsultantai ir įgalintojai, ugdo, tarpininkauja bei imasi kitų vaidmenų, kurie ne visada priskiriami jų pareigybei, tačiau padeda siekti jauno žmogaus gerovės ir saugumo (Ylvisake, Rugkasa, 2022).

Pasak R. Munford (2022), socialines paslaugas teikiančios įstaigos ir specialistai susiduria su iššūkiu reaguoti į sudėtingus ir įvairius pažeidžiamų vaikų ir jaunimo poreikius. Veiksminga socialinio darbo praktika prasideda nuo įsiklausymo ir siekio suprasti kiekvieno jaunuolio patirtį. Tai reiškia, kad reikia skirti laiko išklaudyti, ne kritikuoti, vertinti, o rodyti pagarbą jaunuolių patirčiai, vertybėms, įsitikinimams, kultūrai ir gebėjimams susidoroti su kylančiais sunkumais. Kai socialiniai darbuotojai įsigilina į jaunuolių istorijas ir yra pasirengę sužinoti jų aplinkybes bei sudėtingas problemas, aiškiau ir giliau suvokia jaunuolių kasdienę patirtį. Tai praplečia socialinio darbo intervencijų galimybes, nes jaunimo perspektyvų išgirdimas leidžia suprasti veiksnius, kurie suformavo jų patirtis.

Anot R. Munford ir J. Sanders (2021), teigiama vaikų ir jaunuolių patirtis globos sistemoje siejama su autentiškais ir nuoširdžiais santykiais su socialiniais darbuotojais, grįstais abipuse pagarba ir suteikiančiais galimybę patirti saugų ir patikimą ryšį su patikimu suaugusiuoju, kuris palaiko, supranta ir atstovauja.

Pasak F. Morrison (2016), pagrindinis klausimas, į kurį turi atsakyti socialiniai darbuotojai yra: kaip sekasi jaunam žmogui? Kad atsakytų šį klausimą, šie specialistai turi gebėti bendrauti su jaunuoliais. Ne visi jauni asmenys noriai ir vienodai bendrauja su specialistais, kiekvieno iš jų bendravimo poreikiai yra skirtingi. Kai kuriais atvejais su jaunuoliu gali būti sudėtinga užmegzti gerus santykius dėl jo ankstesnių bendravimo su suaugusiais patirčių, uždarmo, pagalbos nepriėmimo, negebėjimo komunikuoti. Bendravimas neapsiriboja vien kalbėjimu su jaunuimu ir jo išklausymu. Tai apima ir įvairią kitą socialinio darbuotojo veiklą: akių kontaktą, kūno kalbą, veido

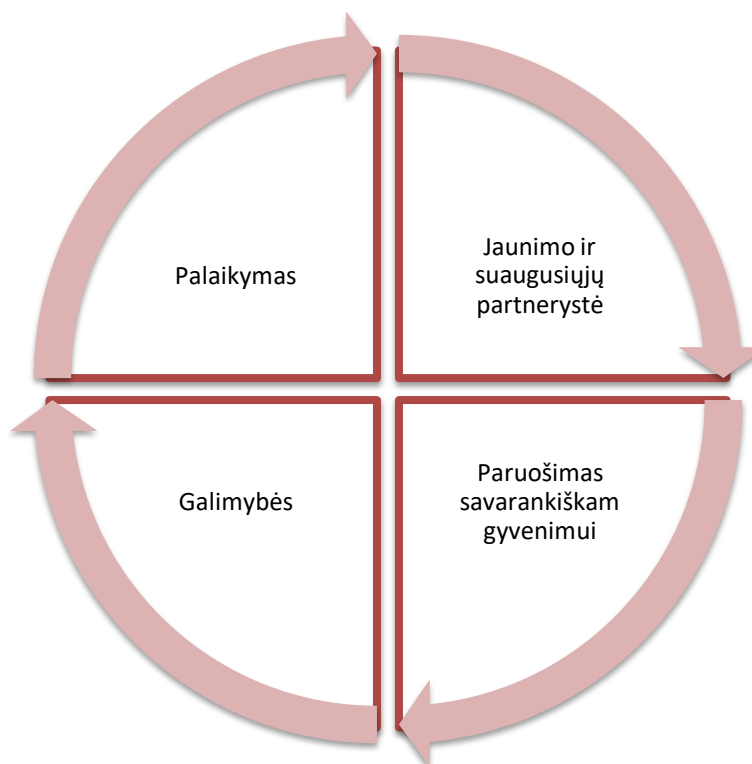
išraiškas, žaidimus, ugdymą, renginius, simbolių ir kitų specialių įrankių naudojimą, siekiant įtraukti jaunimą.

A.L. Almqvist ir K. Lassinantti (2018) mano, kad svarbus socialinio darbuotojo ir jaunuolių tarpusavio pasitikėjimas, ryšio palaikymas, tik taip galima tikėtis sėkmingai aptarti ir išspręsti jaunimui kylančias problemas. Reikėtų kaskart nagrinėti, kaip jaunimas išgyvena ir supranta savo santykius su socialiniais darbuotojais, kas gali palengvinti socialinių darbuotojų bendravimą su jaunimu. Jauni žmonės gerų santykių kokybę vadina jausmu, kai specialistai su jais bendrauja nuoširdžiai, rodo individualų dėmesį, rūpestingumą, pagarbą, įsipareigojimą, dėl nieko nesmerkia.

D. Brisson ir kt. (2022) mano, kad globos įstaigose gyvenantiems jaunuoliams svarbu pasiūlyti jaunuoliams saugią aplinką, kurioje jie galėtų papasakoti savo patirtį kaip savo istorijos, dabarties momento, ateities lūkesčių ir svajonių dalį. Stabilūs ir pasitikintys santykiai yra būtini jų gyvenimo kelyje, nes stiprina gebėjimus ir padeda ugdyti prasmingumo, priklausymo, patirto dalyvavimo, lygiateisiškumo, darnos jausmus. Jaunuolių išklauskymas ir pokalbiai, galimybė pasipasakoti gali padėti suprasti save ir ugdyti savarankiškumą. Pasakojimas apie savo patirtis, sunkius išgyvenimus gali sustiprinti gebėjimus suprasti savo jausmus. Manoma, kad prasmės kūrimas yra pagrindinis naratyvinės tapatybės raidos procesas. Sukurdamas prasmę, asmuo išsamiau apibūdina pagrindinių gyvenimo įvykių seką, o gebėjimas priskirti reikšmes pasakojant apie gyvenimo negandas gali pagerinti psichinę sveikatą, gerovę ir brandą.

A.L. Almqvist ir K. Lassinantti (2018) išskiria į santykių kūrimą orientuotos praktikos svarbą socialinio darbuotojo veikloje. C. Malsavo ir kt. (2016) taip pat mano, kad jauni žmonės turi jausti, kad profesionalai su jais bendrauja nuoširdžiai, atsidavę darbui. Svarbūs tokie socialinio darbuotojo įgūdžiai kaip empatija, gebėjimas priimti kito žmogaus nuomonę, išklaudyti, būti atviram, kurti pasitikėjimu grįstus santykius.

A.M. Salazar ir kt. (2021) tyrimo duomenimis, kai suaugusieji yra nuoširdžiai įsitraukę ir turi pakankamai įgūdžių prasmingai dirbti su jaunimu, jie yra atviresni, geriau pasirengę klausytis jaunimo, suvokti savo šališkumą bei poveikį. Suaugusiųjų įsitraukimas yra socialinės pagalbos pagrindas, leidžiantis užmegzti santykius, būtinus veiksmingai jaunimo ir suaugusiųjų partnerystei, padeda palaikyti jaunimą, suprasti, suteikia galimybę jaunimui įsitraukti, paskatina pokyčius. A.M. Salazar ir kt. (2021) išskiria jaunimo ir suaugusiųjų partneriškus santykius, nes mano, kad per bendravimą ir dėmesio parodymą, palaikymą, galima užtikrinti sėkmingesnę jaunuolių perėjimą į pilnametystę ir sveiką, produktyvų suaugusiųjų gyvenimą (žr. 3 pav.)

3 pav. Socialinio darbuotojo kuriamas bendravimas su jaunimu (sudaryta autorės remiantis Salazar ir kt. 2021, p. 1020)

Užsimezgosios jaunimo ir suaugusiųjų partnerystės reiškia paramą, nes leidžia jaunimui būti išgirstam, padeda įveikti iššūkius. Svarbus pasitikėjimas, nes „jei tu nepalaikysi pasitikėjimo santykių su jaunuoliu, jis negalės pasitikėti tuo, ką tu sakai“. Tačiau pasitikėjimą reikia kurti „lėtai, o ne skubėti“. Reikia leisti jaunimui suprasti: „Ei. Aš čia ne tik tam, kad su tavimi pasikalbėčiau, užrašyčiau apie tave ant popieriaus lapo ir pasakyčiau, kad susitikau su tavimi mėnesį. Esu čia tam, kad iš tikrųjų padėčiau tau pagerinti savo ateitį“. Tik kalbėdami su jaunimu apie jų stipriąsias puses, poreikius ir tikslus, suaugusieji gali suteikti veiksmingą paramą (Salazar ir kt., 2021, p. 1026-1028).

D. Brisson ir kt. (2022) ištyrė, kad specialistų bendravimas su globos įstaigoje gyvenančiais jaunuoliais ir moralinis palaikymas turi didelę įtaką kuriant santykius, susidorojant su iššūkiais, kurie laukia jaunimo ruošiantis savarankiškam gyvenimui. Jaunimui svarbu, kad kas nors būtų šalia, kai prireikia, motyvuotų ir padrąsintų, specialisto, kuriuo pasitikėtų ir jaustų, kad į jį gali kreiptis pagalbos ar patarimo.

O. Oldeide ir kt. (2020) mano, kad bendravimas su jaunuoliais svarbus juos informuojant, konsultuojant bei atliekant kitus socialinio darbuotojo vaidmenis. Palaikantis suaugusysis turi nesmerkti ir siūlyti prieinamas paslaugas, teikti tiek praktinę pagalbą, tiek emocinį padrąsinimą. O. Oldeide ir kt. (2020) tyrimo išvados patvirtina jaunų žmonių pasitikėjimo santykių su juos

supančiais specialistais svarbą. Išskiriami esminiai socialinio darbuotojo ir pažeidžiamo jaunuolio bendravimo aspektai:

- priėmimas ir pripažinimas;
- patikimumas (konfidencialumo laikymasis);
- priežiūra (draugiškumas, palaikymas);
- dėmesys problemai;
- saugotojo vaidmuo;
- motyvuojantis palaikymas (tikėjimas jaunuoliu, suteikimas galimybių ir alternatyvų).

Šis bendravimas prisideda prie įgalinimo skatinimo. Socialiniai darbuotojai, atradę ryšį su jaunuoliais gali lengviau išsiaiškinti jų problemas, paskatinti keistis ir įgyti reikiamų gebėjimų. Informavimo paslaugos stiprina sąveiką, leidžia pabrėžti jaunimo individualumą, įgalinti, skatina gebėjimus kontroliuoti savo gyvenimą, priimti sprendimus ir patvirtina jų savarankiškumo galimybes (Oldeide ir kt., 2020).

Pasak A. L. Almqvist ir K. Lassinantti (2018), socialinių darbuotojų ir jaunimo bendravimo kokybė labai svarbi sėkmingam įgalinimo rezultatui. Įgalinimas – tai prisidėjimas prie visapusiško jaunuolių augimo. Į įgalinimą orientuota veikla gali įtraukti jauną žmogų į sprendimų priėmimą, apsvarstyti savo emocijas, elgesį, priimti sprendimus.

2. 2. Savarankiškumo ugdymo ypatumai

Labai svarbus pažeidžiamo jaunimo savarankiškumo ugdymas. „Savarankiškų gyvenimo įgūdžių ugdymas yra vienas svarbiausių gyvenimo kokybės veiksnių, padedančių asmeniui integruotis į visuomenę, sėkmingai susidoroti su kasdienėmis savarankiško gyvenimo problemomis. Sėkmingas vaikų savarankiškumo ugdymas labai priklauso nuo jų turimų savarankiško gyvenimo įgūdžių“ (Gudžinskienė ir kt., 2017, p. 162).

Jaunuolių rengimo savarankiškam gyvenimui svarba yra reglamentuota teisiniuose dokumentuose. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (1995) numatyta, kad „vaikas turi būti gerai parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje ir išauklėtas“.

Jungtinių Tautų alternatyvios globos vaikams gairėse (2010) pabrėžiama, kad globos įstaigose svarbu užtikrinti ir prižiūrėti vaikų savarankiško gyvenimo sąlygas. Rekomenduojama sistemingai ruošti vaikus savarankiškumui, visapusiškai integracijai į bendruomenę, ypač įgyjant socialinių ir gyvenimo įgūdžių per dalyvavimą vietos bendruomenės gyvenime. Numatyta, kad su

kiekvienam jaunuoliui pagal galimybes turėtų dirbti paskirtas specialistas, kuris teiktų socialines ir kitas paslaugas bei taip palengvintų jaunuolio savarankiškumą paliekant globos įstaigą.

LR civiliniame kodekse (2000) yra akcentuojama nepilnamečio asmens rengimo savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje svarba, kai yra sudaromos atitinkamos sąlygos pagal amžių, išsivystymą bei sveikatą. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996, 2017) reglamentuota, kad „vaikas turi būti rengiamas savarankiškam gyvenimui ir integracijai į visuomenę, kad gebėtų tinkamai pasirūpinti savimi ir savo artimaisiais, pasirengtų šeiminiams santykiams, gerbtų tėvų ir kitų asmenų teises ir laisves, lyčių lygybę, taptų visaverte ir atsakinga už savo poelgius asmenybe“.

Savarankiškumo ugdymo svarba reglamentuota ir Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (2003). Joje aiškiai išdėstyta, kad savarankiškumas svarbus ugdant visavertę asmenybę, kuri gali prisitaikyti visuomenėje, todėl ir „visų formų globa organizuojama taip, kad vaikas augtų aplinkoje, artimiausioje natūraliai šeimai. Tik tokioje aplinkoje vaikas gali pasirengti savarankiškam gyvenimui visuomenėje ir kurti šeimą“.

Tikslas užtikrinti vaiko pasirengimą savarankiškai gyventi šeimoje ir visuomenėje yra numatytas ir Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos apraše (2021). Jame išdėstyta, kad:

- bendruomeniniuose vaikų globos namuose ugdomas vaikų savarankiškumas per įprastą kasdienę veiklą, tačiau visada atsižvelgiama į amžių, galimybes ir raidos ypatumus (pavyzdžiui, kėlimasis, prausimasis, pusryčiai, ruošimasis ugdymo įstaigą ar mokyklą, būrelius, sveikatos priežiūros įstaigas, pamokų ruošą, laisvalaikis, kt.);
- vaikai ir jaunuoliai kartu su darbuotojais dalyvauja arba patys gamina maistą, perkasi drabužius. Su jais aptariama, kaip reikia naudoti skirtas išmokas, kišenpinigius, ugdomas finansinis raštingumas;
- visi skatinami palaikyti tvarką savo kambariuose ir bendrose patalpose, formuojami asmens higienos įgūdžiai.

L. G. Alba ir kt. (2022) teigimu, jaunuolių savarankiškumas siejamas su gebėjimais atlikti namų ūkio darbus, tai kasdienio gyvenimo namuose įgūdžiai (pvz., maisto gaminimas, valymas, skalbimas), savarankiškas apsilankymas pas gydytojus, mokėjimas užpildyti reikalingus dokumentus, apsipirkti. Autoriai ištyrė, kad globos įstaigose jaunuoliai jaučiasi savarankiškesni srityse, susijusiose su savarankišku gyvenimu, apsitarnavimu, būstu ir užimtumu, bet mažiau savarankiški tose srityse, kurios yra susijusios su kasdiene tvarka bendruomenėje ir savęs veiksmingumu. Todėl svarbu įvertinti jaunuolių pasirengimą išeiti iš globos, suteikiant galimybes ugdytis savarankiškumą ir gyvenimo įgūdžius ne tik globos įstaigos ribose, bet ir per realią veiklą, pvz. ankstyva darbo patirtis bendruomenėje, galimybės dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose.

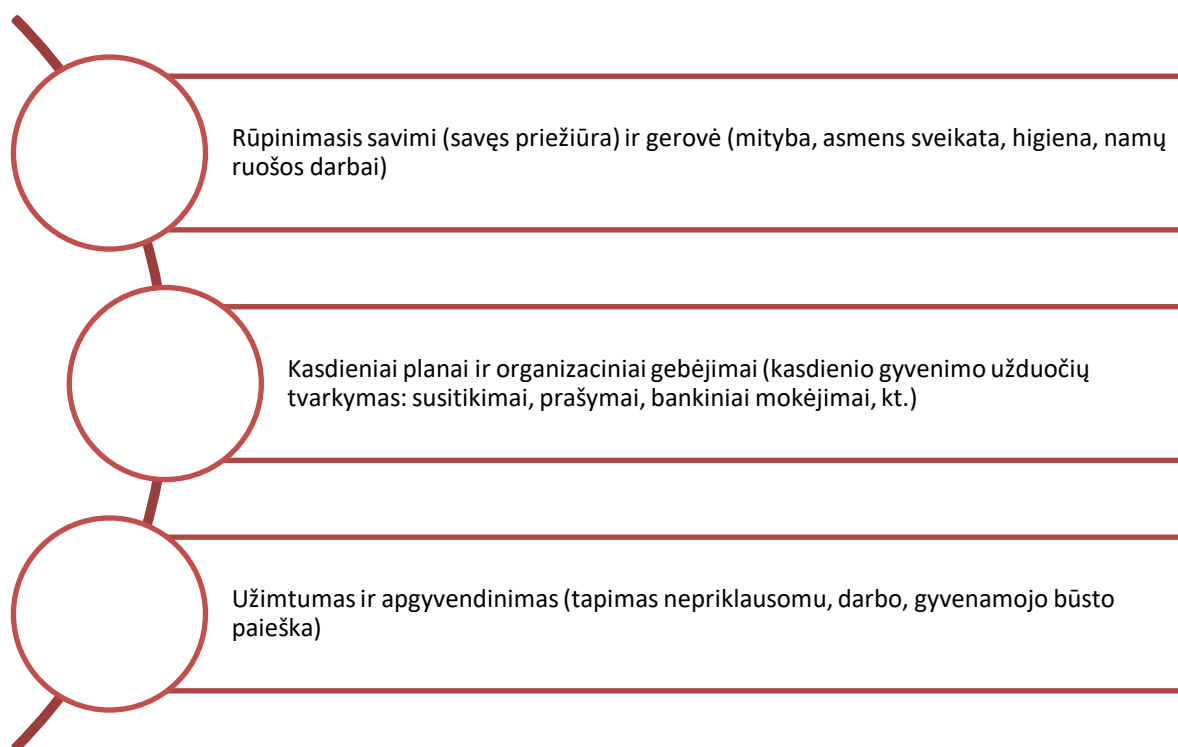
R. Raudeliūnaitės ir V. Gudžinskienės (2022) tyrimo rezultatai parodė, kad bendruomeniniuose vaikų globos namuose augantys jaunuoliai ugdomi įvairius savarankiško gyvenimo įgūdžius: tvarkymosi buityje, asmeninius, finansinio raštingumo, bendravimo ir bendradarbiavimo, mokymosi ir profesinės karjeros planavimo, sveikos gyvensenos (žr. 4 pav.).

4 pav. Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymasis BVGN (sudaryta autorės remiantis Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2022, p. 240)

Pasak L. Garcia-Alba ir kt. (2021), savarankiško gyvenimo programose ir intervencijose dažniausiai matomi apčiuopiami - „sunkūs“ įgūdžiai (biudžeto sudarymas, darbo paieška, maisto gaminimas ir kt.), ir nematerialūs arba „minkštieji“ įgūdžiai (tarpasmeniniai, socialiniai įgūdžiai ir kt.). Moksliniuose šaltiniuose dažniau išskiriamos svarbios savarankiško gyvenimo sritys: rūpinimasis savimi (higiena, dieta, sveikata ir kt.), praktiniai įgūdžiai (biudžeto sudarymas, namų tvarkymas ir kt.) ir tarpasmeniniai įgūdžiai (socialiniai, santykių įgūdžiai). L. Garcia-Alba ir kt. (2021) pateikia tokius esminius savarankiško gyvenimo įgūdžius (žr. 5 pav.)

5 pav. Esminiai savarankiško gyvenimo įgūdžiai (sudaryta autorės remiantis Garcia-Alba ir kt., 2021, p. 272)

Svarbus savarankiškumo aspektas - pasirengimo palikti globą suvokimas, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymosi patirtys, kurios leidžia prisitaikyti išėjus iš globos įstaigos, nepatirti streso. Tačiau ne visada vaikų globos namų struktūra ir taisyklės leidžia jauniems žmonėms visapusiškai pasinaudoti savo savarankiškumu (Garcia-Alba ir kt., 2021).

Kitame moksliniame straipsnyje L. Garcia-Alba ir kt. (2022) teigia, kad jaunuolių pasirengimas prieš paliekant globą yra vienas iš sudėtingiausių ir gyvybiškai svarbių, siekiant sėkmingos kelionės į savarankišką gyvenimą. Tinkamas pasirengimas turi būti suplanuotas gerokai prieš paliekant globą, suteikiant galimybes jauniems žmonėms palaipsniui ugdyti savarankiško gyvenimo įgūdžius ir gebėti tvarkytis buityje, apsirūpinti savimi, organizuoti dienotvarkę, būti užimtiems. Tačiau neretai tokie jaunimo rizikos veiksniai, kaip „žemas išsilavinimas, nedarbas,

būsto nestabilumas arba didesnis pažeidžiamumas dėl psichinės gerovės problemų, trukdo jų kelionei į savarankišką gyvenimą“ (Garcia-Alba ir kt., 2022, p. 2).

A.L. Almqvist ir K. Lassinantti (2018) teigia, kad ugdant savarankiškumą svarbus socialinio darbuotojo rodomas dėmesys jaunimo įgūdžiams, stiprybėms, suteikiant galimybę išreikšti savo požiūrį, suteikti laiko apmąstymams, įgalinti pokyčiams. Socialinių darbuotojų pareiga – ginti jaunų žmonių interesus. C. Malsavo ir kt. (2016) teigia, kad socialinės paslaugos turi būti orientuotos į individualizuotą veiklą, susijusią su savarankiškais gyvenimo įgūdžiais.

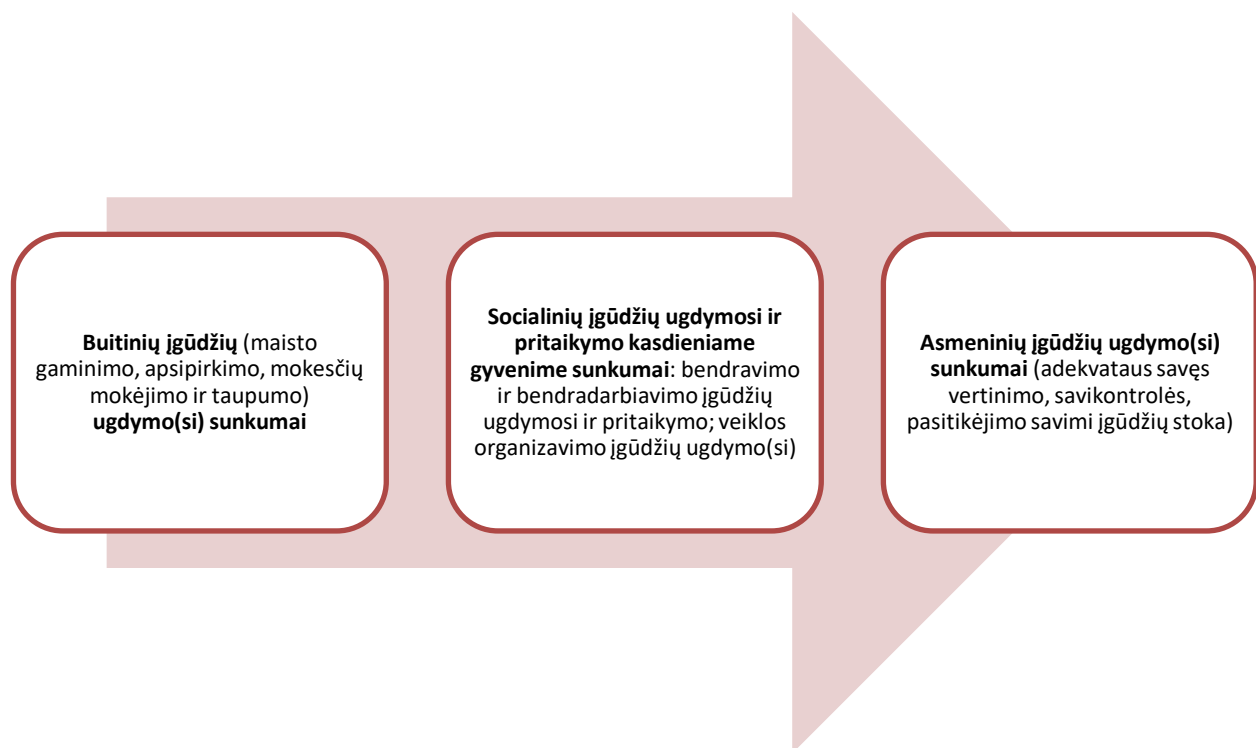
Savarankiškų gyvenimo įgūdžių ir gebėjimų savarankiškai spręsti kylančias problemas ugdymo svarba, kaip viena iš reikšmingų socialinių darbuotojų funkcijų apibrėžta Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikaciniuose reikalavimuose (2006, 2022).

R. Munford (2022) teigia, kad socialiniai darbuotojai atlieka pagrindinį vaidmenį, plėtodami jaunimo socialinius ir kultūrinius tinklus, padėdami jaustis visaverčiais, tikėti savimi ir siekti savo tikslų. Savarankiški įgūdžiai leidžia prasmingai veikti, planuoti veiklą, pasiekti geresnių rezultatų ir planuoti ateitį išėjus iš globos įstaigos.

Anot R. Munford ir J. Sanders (2021), siekiant aktyvaus jaunimo dalyvavimo ir savarankiškumo kasdienėje veikloje bei priimant sprendimus, svarbu kurti saugias erdves, kuriose jie skatinami veikti kūrybiškai, veikti iniciatyviai, siūlyti tas socialines paslaugas, kurios atitinka jų poreikius.

L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016, p. 65) mano, kad „savarankiškumas ugdomas ne tik „techniškai“ lavinant tam tikrus įgūdžius. Tai yra procesas, ir jis nėra įmanomas be kokybiškų ir individualių suaugusių santykių su vaiku, pastarojo visapusiško asmenybės ugdymo psichologiniu ir socialiniu aspektais“. Autorės ištyrė, kad ugdyti savarankiškumą sudėtinga, jei vaikai ir jaunuoliai stokoja motyvacijos bei iniciatyvos veikti savarankiškai, nenori atlikti skirtų užduočių.

V. Gudžinskienės ir kt. (2017) tyrimo rezultatai atskleidė, kad bendruomeniniuose vaikų globos namuose augančių jaunuolių vaikų ruošimas savarankiškam gyvenimui nėra lengvas, nes susiduriama su buitinių socialinių ir asmeninių įgūdžių sunkumais (žr. 6 pav.). Tačiau manoma, kad jaunuolių pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymui teigiamos įtakos turi tinkamos aplinkos sukūrimas. Ši aplinka bendruomeniniuose vaikų globos namuose yra artima namų aplinkai, be to, joje yra realios namų ūkio valdymo galimybės.

6 pav. Savarankiškumo įgūdžių ugdymo(si) ir pritaikymo sunkumai (sudaryta autorės pagal Gudžinskienė ir kt., 2017, p. 165)

Nors socialiniai darbuotojai susiduria su įvairiais sunkumais, manoma, kad jaunuolių apgyvendinimas bendruomeniniuose vaikų globos namuose padeda sėkmingiau siekti savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo tikslo, t. y. „sudaryti sąlygas kiekvienam vaikui pagal galimybes įgyti žinių ir įgūdžių, leidžiančių kuo funkcionaliau, ekonomiškiau ir estetiškiau tvarkyti savo buitį, sveikai gyventi, maitintis, įgyti išsilavinimą, sėkmingai integruotis į visuomenę ir, sulaukus pilnametystės, būti kuo mažiau priklausomiems nuo aplinkinių“ (Gudžinskienė ir kt., 2017, p. 164).

R. Ilgūnės-Martinėlienės ir V. Malachovskos (2021) tyrimo rezultatai parodė, kad jaunuoliai, gyvenantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, visko mokosi iš darbuotojų, kurie atstoja tėvus. Jie išmoksta prisitaikyti mažoje bendruomenėje ir pritapti visuomenėje, įgyja įgūdžių, reikalingų savarankiškam gyvenimui (kaip rūpintis buitimi, planuoti išlaidas, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus), nes daug ką atlieka patys savarankiškai.

Vaikai ir jaunuoliai, atlikdami kasdienes veiklas, įgyja svarbių įgūdžių, leidžiančių jiems išgyventi konkrečioje socialinėje aplinkoje. Šie įgūdžiai susiję su gyvenimiškais patirtimis, gebėjimais savarankiškai tvarkytis ir gyventi, žmonių pažinimu ir lankstumu sprendžiant besikeičiančias situacijas. Profesionalus socialinis darbas su pažeidžiamu jaunimu neįmanomas be kvalifikuoto personalo ir atitinkamų specialistų skaičiaus. Svarbus socialinės pagalbos koordinavimas, veiklos efektyvumo vertinimas, pedagogų, psichologų įtraukimas, ypač dirbant su jaunuoliais, kurių elgesys reikalauja didelės specialistų empatijos ir kantrybės. Norint pasiekti

aukščiausią įmanomą socialinių paslaugų profesionalumo lygį, svarbu, kad darbuotojams būtų pasiūlytos kvalifikacijos kėlimo galimybės, taip pat reguliarus pasikeitimas patirtimi su kolegomis iš kitų panašių institucijų, teikiančių paslaugas pažeidžiamam jaunimui (Social work with children and young people Living in precarious conditions, 2020).

Apibendrinant galima teigti, kad dirbdami su pažeidžiamu jaunimu socialiniai darbuotojai siekia užtikrinti ir ginti jų teises, interesus, prisideda prie jų saugios, šeimai artimos aplinkos kūrimo, užtikrina poreikius atitinkančių socialinių paslaugų teikimą, ugdo savarankiškumą. Socialiniai darbuotojai dirba kaip konsultantai, įgalintojai, ugdo, tarpininkauja bei imasi kitų vaidmenų. Pažeidžiamo jaunimo savarankiškumo skatinimas susijęs su tvarkymosi buityje, bendravimo, bendradarbiavimo, asmeniniais, finansinio raštingumo, mokymosi ir karjeros planavimo, sveikatai palankių įgūdžių ugdymu(s). Socialiniams darbuotojams bendruomeniniuose vaikų globos namuose kyla įvairių sunkumų, ruošiant jaunuolius savarankiškam gyvenimui.

3. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS YPATUMŲ, DIRBANT SU PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE, TYRIMO ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas: ištirti socialinio darbo ypatybes su pažeidžiamu jaunimu. Siekta šių uždavinių: ištirti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, dirbant su pažeidžiamu jaunimu bendruomeniniuose vaikų globos namuose; numatyti, kaip būtų galima tobulinti socialinę pagalbą ir paslaugas, siekiant geriau spręsti pažeidžiamo jaunimo problemas.

Siekiant tyrimo tikslo remtasi *konstruktyvizmo paradigma*, teigiančia, kad „individų pažiūras tiesiogiai veikia jų patirtis, o būtent ši individuali patirtis ir požiūriai formuoja jų tikrovės perspektyvą. Konstruktyvistinė mintis sutelkia dėmesį į tai, kad „tikrovė“ nėra fiksuotas tikrumas, o patirtis, sąveika ir fonas suteikia žmonėms unikalų pasaulio vaizdą“ (Tenny ir kt., 2022, p. 2).

Konstruktyvistai mano, kad „egzistuoja daugybė realiųjų, o ne viena tikrovė“, „žmonės patys kuria savo pasaulio supratimą patirdami ir apmąstydami tą patirtį. Konstruktyvistinis tyrimas siekia suprasti reikšmes, kurias žmonės suteikia tiems potyriams“. Tam dažniausiai pasitelkiami kokybiniai tyrimai, interviu, padedantys atsakyti į rūpimus klausimus (Ulz, 2023).

Atliktas *kokybinis tyrimas*, taikant *pusiau struktūruotą interviu*. Kokybinis tyrimas leido suprasti reiškinius per interviu pokalbius, kuriuose tyrimo dalyviai išsakė savo požiūrius ir patirtis. Pasak S. Tenny ir kt. (2022), kokybinis tyrimas – tai galimybė giliau pažvelgti į problemas, nes pateikiamas tyrimo dalyvių požiūris, paaiškinimai, kaip, kodėl arba ką jie galvoja, jaučia, yra patyrę. Kokybiniai duomenys leidžia išplėsti ir gilinti tiriamus duomenis, padeda atskleisti temas, problemas, kuriais gali būti sunku įvertinti kiekybiškai.

Pagal H. Nassaji (2020, 427), „geras kokybinis tyrimas yra patikimas, gerai informuotas ir išsamiai dokumentuotas“. Kokybiniai tyrimai yra „sistemingi, apimantys kruopštų problemos nustatymo, duomenų rinkimo, analizės, aiškinimo, vertinimo ir interpretavimo procesą. Taigi, atliekant kokybinį tyrimą, būtina užtikrinti jo griežtumą ir kokybę“.

A. Elhami (2022) teigia, kad pusiau struktūruotas interviu dažniausiai neformalus, reikia naudoti atvirus klausimus, leisti tyrimo dalyviams kalbėti jų nepertraukiant, taip pat esant reikalui pateikti papildomų klausimų, sudarant sąlygas tyrimo dalyviams lanksčiai įsitraukti į diskusiją. Tyrimo dalyviai gali kalbėti atviriau, jei pokalbis yra anoniminis. Pokalbio vieta yra dar vienas svarbus dalykas, į kurį reikia atsižvelgti. Pokalbio vietą siūloma pasirinkti pašnekovui, nes pokalbio metu jis turėtų jaustis saugiai ir patogiai.

Tyrimo instrumentas. Buvo numatyti pusiau struktūruoto interviu klausimai, kurie padėjo pasiekti tikslą. Klausimynas buvo sudarytas iš 6 blokų (žr. 1 priedas).

Kiekviename bloke pateikti atitinkami klausimai, kurie sudaryti remiantis teorijoje išnagrinėtais skirtingų autorių moksliniais darbais (žr. 1 lentelė).

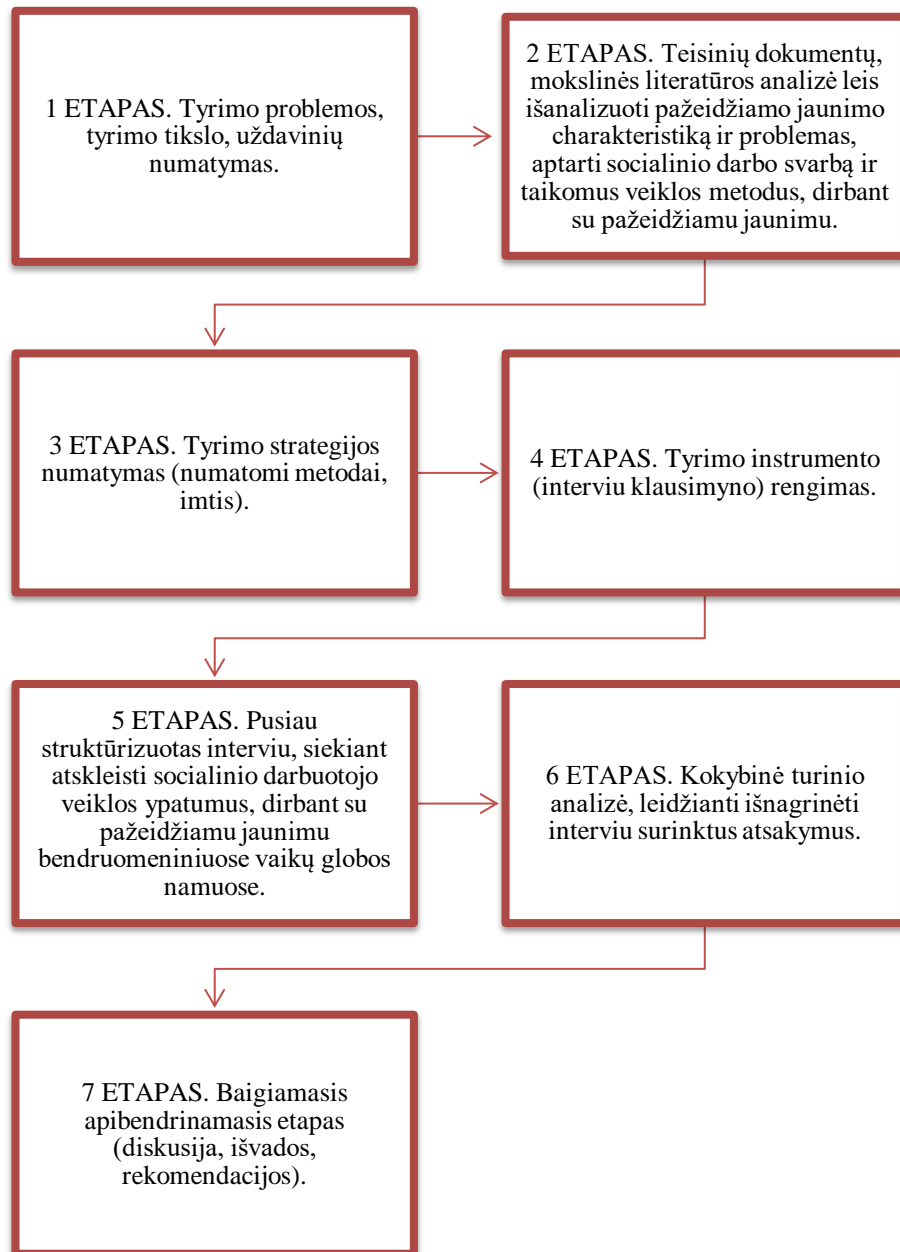
1 lentelė. Interviu klausimyno blokai

Bloko Nr.	Tikslas	Autoriai
1	Išsiaiškinti tyrimo dalyvių charakteristiką	-
2	Nustatyti tyrimo dalyvių požiūrį į pažeidžiamą jaunimą, jo problemas, įgūdžius	Rebbe ir kt., 2017; Almqvist, Lassinantti 2018; Tahkola ir kt., 2021
3	Įvertinti socialinio darbo svarbą ir ypatumus, dirbant su pažeidžiamu jaunimu	Gudžinskienė ir kt., 2017; Garcia-Alba ir kt., 2021; Ilgūnė-Martinėlienė, Malachovska, 2021; Poots, 2022; Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2022; Munford, 2022
4	Nustatyti socialinių darbuotojų požiūrį į institucinės globos sistemos deinstytucionalizacijos įgyvendinimą, kuris turėjo įtakos socialinių paslaugų organizavimui BVGN	Griciūtė, Senkevičiūtė-Doviltė; 2018; Kiaunytė, Lygnugarienė, 2019; Gudžinskienė, Rimkevičė, 2021
5	Nustatyti, kokios socialinio darbuotojo kompetencijos reikalingos, dirbant su pažeidžiamu jaunimu	Morrison, 2016; Munford, Sanders, 2021
6	Ištirti, kokie iššūkiai kyla kasdieninėje socialinio darbo su pažeidžiamu jaunimu veikloje	Gudžinskienė ir kt., 2017; Almqvist, Lassinantti, 2018; Munford, 2022

Surinktų interviu duomenų analizei naudota *kokybinė turinio analizė*. B. Bitinas (2013, p. 442) teigia, kad turinio analizė – tai „kokybinio tyrimo strategija, paremta kategorijų išskyrimu ir jų įterpimu į kontekstą“. Interviu pokalbių tekstai buvo nagrinėjami, ieškant vienodų prasmų, teiginių, skirstomi į kategorijas ir subkategorijas, vaizduojami paveiksluose ir analizuojami.

3.2. Tyrimo eiga ir tyrimo dalyviai

Planuojant tyrimo procesą numatyti septyni tyrimo etapai, kuriuos įvykdžius tikimasi pasiekti tyrimo tikslą. Procesas padedamas tyrimo problemos, tikslų ir uždavinių numatymu, baigiamas apibendrinamuoju etapu, kuriame pateikiama diskusija, išvados, rekomendacijos (žr. 7 pav.).

7 pav. Tyrimo loginė schema

Kokybinio tyrimo imtis – 10 tyrimo dalyvių.

Pasirinkta patogioji tikslinė atranka, kuri pasak S. Tenny ir kt. (2022), yra pagrįsta tyrėjo pasirinkimu, siekiant surinkti informatyviausius tyrimo dalyvius. Pagal A. Elhami (2022), tikslinė

atranka gali būti atliekama remiantis tyrėjo nuomone, kuri leidžia gauti iš tyrimo dalyvių tikslingą ir su tyrimo tikslais susijusią informaciją. Vienas iš tyrimo imties pasirinkimo kriterijų buvo ir informacijos prisotinamumas.

Visi dalyvaujantieji tyrime buvo prieinamiausi tyrėjai. Tyrimas vyko dviejuose skirtinguose miestuose esančiuose BVGN nuo 2023 m. gruodžio iki 2024 m. kovo mėn. Interviu dalyvavo tik socialiniai darbuotojai, kurie dirba bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Pokalbiai su kiekvienu tyrimo dalyviu truko nuo 15 iki 25 min. Jie vyko per nuotolį, bendraujant vaizdo skambučiu. Pokalbiai buvo įrašyti, vėliau transkribuoti.

Tyrimo vietose (dviejuose skirtingų miestų BVGN) jaunuoliams užtikrinamas apgyvendinimas, vadovaujamas pačių įstaigų direktorių patvirtintais veiklos aprašais bei Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašu (2021), kitais vaiko teises, socialines paslaugas reglamentuojančiais įstatymais ir siekiama suteikti jaunuoliams suteikti gyvenimo sąlygas, kokių reikia gerovei, fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei bei socialinei raidai ir kurios atitinka individualius poreikius. BVGN paslaugas jaunuoliams teikia dirbantys socialiniai darbuotojai ir jų padėjėjai, socialiniai pedagogai, bendradarbiavimas vyksta su švietimo įstaigos darbuotojais, pedagogais, sveikatos priežiūros ir kt. specialistais. Specialistai siekia padėti įveikti netektis, užmegzti saugius emocinius ryšius su supančiais žmonėmis, prisideda prie emociškai palankios aplinkos sukūrimo, kuri ugdo savarankiškumą, kitus reikiamus įgūdžius.

Siekiant *tyrimo etikos* buvo užtikrintas tyrimo dalyvių anonimiškumas, teisė į laisvanorišką dalyvavimą, teisingumą, sąžiningumą, visi galėjo iš anksto susipažinti su tyrimo klausimais, tyrimo tikslu, tyrėjos duomenimis. Konfidencialumo išlaikymui naudotas tyrimo dalyvių kodavimas: 1 tyrimo dalyvis – 1D, 2 tyrimo dalyvis – 2 D ir t.t. Toks kodavimas pateiktas ir tolesnėje tyrimo analizėje prie citatų pavyzdžių.

Vykdamas interviu su socialiniais darbuotojais, dirbančiais bendruomeniniuose vaikų globos namuose, pirmiausia buvo nustatyti duomenys, kurie juos charakterizuoja (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika

Tyrimo dalyvio Nr.	Amžius, lytis	Išsilavinimas	Socialinio darbo stažas	Profesinė patirtis dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose / dirbant su pažeidžiamu jaunimu
1D	41 m., moteris	Aukštasis neuniversitetinis	24 m.	24 m.
2D	62 m., moteris	Aukštasis universitetinis	36 m.	36 m.

3D	58 m. moteris	Aukštasis neuniversitetinis	18 m.	18 m.
4D	43 m., moteris	Aukštasis universitetinis	15 m.	15 m.
5D	47 m., moteris	Aukštasis universitetinis	14 m.	14 m.
6D	46 m. moteris	Aukštasis neuniversitetinis	15 m.	12 m.
7D	62 m., moteris	Aukštasis neuniversitetinis	19 m.	19 m.
8D	55 m., moteris	Aukštasis universitetinis	14 m.	10 m.
9D	50 m., moteris	Aukštasis universitetinis	24 m.	24 m.
10D	34 m., moteris	Aukštasis universitetinis	10 m.	7 m.

Išaiškėjo, kad visi tyrimo dalyviai pagal lytį – moterys. Tyrimo dalyvių amžius pakankamai brandus – nuo 41 iki 62 metų. Visi įgiję aukštąjį universitetinį arba neuniversitetinį išsilavinimą. Daugelis su pažeidžiamu jaunimu dirba nuo 10 iki 36 metų, tik vieno respondento (10D) darbo patirtis trumpesnė – 7 metai. Taigi, interviu duomenys parodo ilgą darbo su pažeidžiamu jaunimu patirtį turinčių socialinių darbuotojų požiūrį.

Tyrimo ribotumas. Dažnai kokybinis tyrimas siejamas su mažesniu reprezentatyvumu, objektyvumu, nei kiekybinis tyrimas (šiuo atveju rezultatai yra paremti statistiniais skaičiavimais). Kokybiniame tyrime tyrėjas tiesiogiai bendrauja su tyrimo dalyviais, gali turėti įtakos jų nuomonėms, bet tuo pačiu giliau tyrinėja problemą.

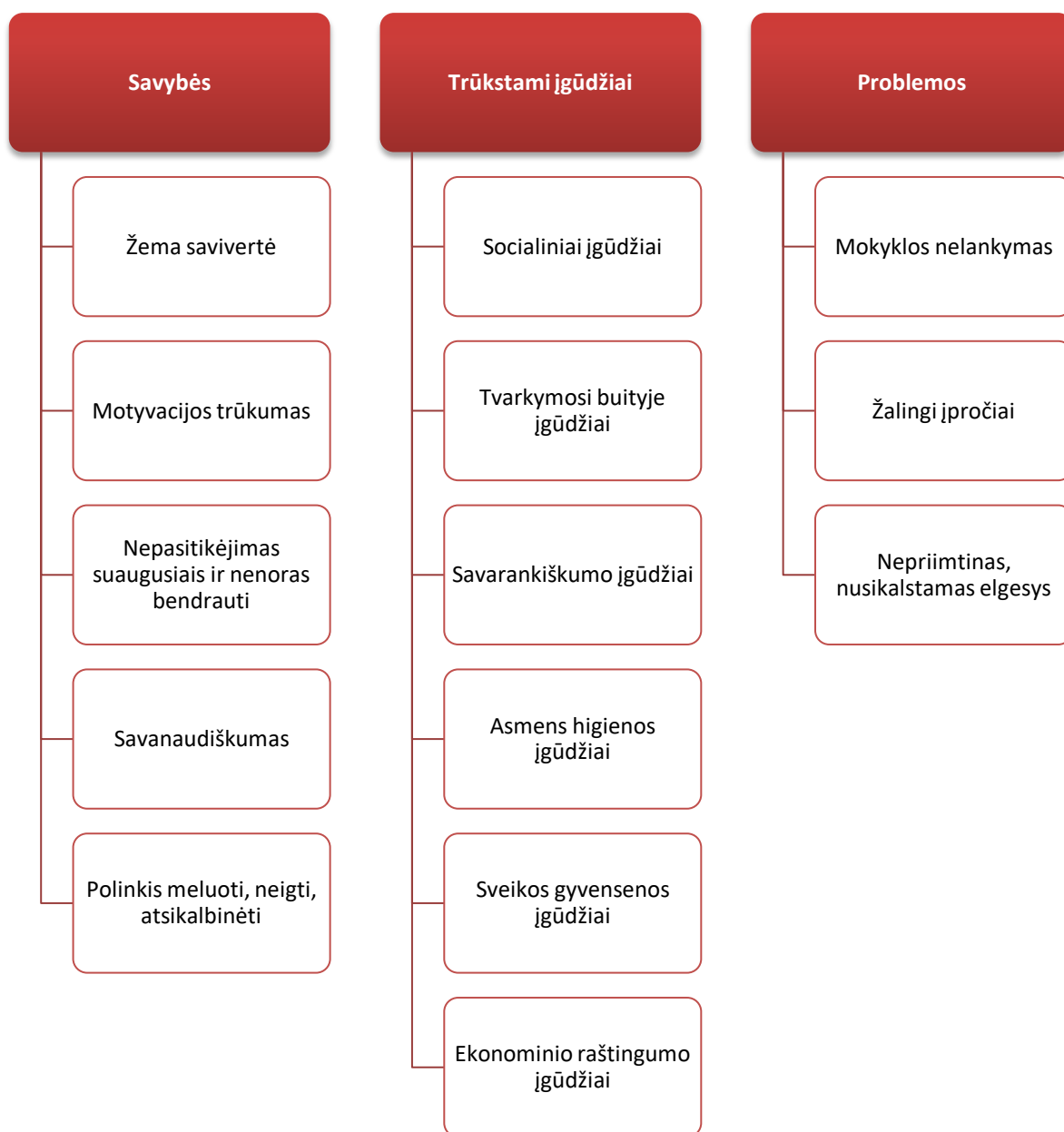
Tyrimo ribotumą galima sieti su tuo, kad visi tyrimo dalyviai buvo prieinamiausi tyrėjai (dalyvavo socialiniai darbuotojai, kurie dirba bendruomeniniuose vaikų globos namuose), o pokalbiai su kiekvienu tyrimo dalyviu vyko per nuotolį, bendraujant vaizdo skambučiu. Sunkumų kilo dėl individualių skambučių derinimo, kai reikėjo prisitaikyti prie kiekvieno tyrimo dalyvio, po kelis kartus derinti pokalbių laiką. Vadovautasi M. Thomson-Hayes ir L.M. Webb (2017) rekomendacijomis, kad siekiant užtikrinti tyrimo duomenų tikslumą ir reprezentatyvumą, pokalbių metu tyrėjas turi vengti demonstruoti ar žodžiais išsakyti reakcijas į pasisakymus, papildomai ką nors komentuoti, siekdamas pakreipti tyrimo rezultatus norima linkme. Pokalbio metu gali būti užduodami tik papildomi klausimai. Analizėje siekta kuo tiksliau perteikti sutrintus duomenis (pokalbių citatos pateikiamos kuo ilgesnės, vengiama jas sutrumpinti, „iškarpyti“). Remiantis H. Nassaji (2020, 428), „kokybinio tyrimo patikimumo principas yra susijęs su tuo, koku mastu

tyrimo rezultatai ir išvados gali būti vertinami kaip patikimi. Kitaip tariant, tai susiję su išvadų tikrumu ir tuo, kiek jie atspindi tiriamo reiškinių tikrovę. Kad tai pasiektų, tyrėjas turi užtikrinti, kad jo supratimas apie tyrimo dalyvius, kontekstą ir procesus būtų kuo tikslesnis ir išsamesnis, o interpretacijos būtų įtraukiančios“.

3.3. Tyrimo rezultatai

3.3.1. Pažeidžiamo jaunimo savybės, įgūdžiai ir problemos

Tyrimo dalyviai apibūdino pažeidžiamą jaunimą, išskirdami jų asmenines savybes, trūkstamus įgūdžius, problemas. Analizuojant surinkus pasisakymus išskirtos trys kategorijos ir keturiolika subkategorijų, apibūdinančių pažeidžiamą jaunimą (žr. 8 pav.).

8 pav. Pažeidžiamo jaunimo apibūdinimas

Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė šias pažeidžiamų jaunuolių savybes: žema savivertė; motyvacijos trūkumas; nepasitikėjimas suaugusiais ir nenoras bendrauti; savanaudiškumas; polinkis meluoti, neigti, atsikalbinėti.

Nagrinėjant pirmosios subkategorijos turinį matoma, kad tyrimo dalyviai išskyrė pažeidžiamam jaunimui būdingą žemą savivertę. Pasak tyrimo dalyvių, šis jaunimas nevertina savęs ir nepasitiki savimi: *<Nevertina savęs> 2D; <Jaunuoliai dažniausiai susiduria su žemu savęs vertinimu> 4D; <žema savivertė ir nepasitikėjimas savimi> 6D, 9D*. Remiantis pasisakymais, jaunuolių žemai savivertei įtakos turi ankstesnio gyvenimo šeimoje patirtys, kai buvo neužtikrinami interesai, kai tėvai rodė netinkamą pavyzdį: *<augę šeimoje, kuri buvo nepajėgi užtikrinti geriausių jaunuoliui interesų> 1D; <alkoholį vartojantys tėvai, vaikai, patyrę smurtą> 9D; <gyveno socialinę riziką patiriančiose šeimose, tai tokie jaunuoliai, kurie patys negeba spręsti kylančių problemų, nepasitikintys savimi ir kitais, nenoras kažkuo užsiimti, baimė, neturintys saugumo jausmo> 10D*. Žemai savivertei turi įtakos ir gyvenimas bendruomeniniuose vaikų globos namuose, kai sulaukiama amžiaus, kada reikia planuoti savarankišką gyvenimą, jaučiamas šeimos, socialinės aplinkos atstūmimas: *<tai jaunuoliai, kurie auga bendruomeniniuose vaikų globos namuose arba sulaukia amžiaus, kai turi palikti bendruomeninius vaikų globos namus ir išeiti gyventi savarankiškai, taip pat jaunimas, kurių nepalaiko juos supanti socialinė aplinka bei šeima> 4D*. Dėl žemos savivertės gali atsirasti didesnis pažeidžiamumas ir kitų bendraamžių įtaka, kuria pradedama vadovautis: *< savivertė žema <...> tie jaunuoliai, kurie gyvena globos namuose, jie yra linkę labiau būti priklausomais nuo kitų bendraamžių, retai turi savo nuomonę, kitaip tariant labiau pažeidžiami> 7D*. Taigi, gauti pasisakymai parodo, kad pažeidžiamas jaunimas gali būti tarp turinčių žemą savivertę, kuriai įtakos turi tiek ankstesnio gyvenimo šeimoje patirtys, santykiai su tėvais, gyvenimas socialinėje rizikoje, saugumo jausmo trūkumas bei gyvenimo BVGN patirtys, kai pasiduodama kitų bendraamžių įtakai, būdingas didesnis pažeidžiamumas.

Tyrimo dalyviai išskyrė motyvacijos trūkumą, kuris susijęs su nenoru mokytis, atlikti kasdienes buitines darbus: *<neturi motyvacijos ugdymo procese> 8D; <mokymosi motyvacijos stoka> 4D, 5D; <žema mokymosi motyvacija> 6D; <nėra motyvacijos atlikti buitines darbus> 1D; <nemato tikslo mokytis, sunku motyvuoti> 10D*. Taigi, motyvacijos trūksta dėl tikslo mokytis neturėjimo, prasmės nematymo. Pasak tyrimo dalyvių, kai kuriems jaunuoliams būdingas nesidomėjimas niekuo, kai niekas nedomina: *<nieko nenori, niekas neįdomu> 8D; <toks jaunimas labiausiai nenori mokytis, trūksta tos motyvacijos mokslui, niekuo nesidomi, niekas neįdomu. Sunku juos motyvuoti, nes jiems atrodo, kad mes norim iš jų per daug, kad tai nesąmonė> 8D*. Taigi, kai jaunuolių niekas nedomina ir jie nemotyvuoti mokytis ar užsiimti kita veikla, jiems ima atrodyti, kad iš jų per daug reikalaujama. Kai jaunimui trūksta motyvacijos, neplanuojama ateitis, nežinoma,

kokią profesiją ar darbą būtų galima pasirinkti: *<Daugelis neapsisprendę, kokį darbą norėtų ateityje dirbti> 6D; <nieko neplanuoja, nežino> 9D*. Taigi, tyrimo dalyviai pažeidžiamą jaunimą apibūdina kaip stokojantį motyvacijos veikti, planuoti ateitį, kuo nors domėtis.

Išskirtas pažeidžiamo jaunimo nepasitikėjimas suaugusiais ir nenoras bendrauti: *<susikalbėti beveik neįmanoma <...> Trūksta pasitikėjimo savimi ir visais aplinkiniais> 8D; <Neturintys pasitikėjimo kitais ir savimi> 1D*. Kai nepasitikima savimi ir kitais, atsiranda priešiškas ar net agresyvus, nepagarbus elgesys, socialiniams darbuotojams sunku jaunuolius prakalbinti, nes jie užsidaro savyje ir vengia kontakto: *<necenzūriniai žodžiai prieš suaugusius, nepagarbus elgesys> 10D; <Jų pyktis ir agresija dažnai pasirodanti, be galo nervuoti, labai užsidaro savyje, sunku prakalbinti, reikia laukti kada bus geresnė nuotaika, nes esant blogai nuotakai geriau net nekalbinti> 8D*. Pasak tyrimo dalyvių, agresyvaus ir priešiško elgesio priežastys slypi buvusiuose santykiuose su tėvais: *<Tarytum pyksta ant savo tėvų, kad atsidūrė tokiuose namuose, jaučiasi atstumti, todėl pyktį išlieja ant kitų, visai nekaltų žmonių, kartais net pasirodo labai agresyvūs> 9D*. Agresyvus ir priešiškas elgesys gali atsirasti dėl stipraus ryšio su BVGN darbuotojais nebuvimo, nes personalas keičiasi: *<Globos namuose yra darbuotojų kaita, kaip ir bet kurioje darbovietėje. Todėl stipraus ryšio su suaugusiais jaunuoliai neturi, todėl šioje vietoje ir prasideda jų pažeidžiamumas, nesaugumo jausmas, pyktis ant visų suaugusiųjų, atsikalbinėjimas, kartais stebima stipri agresija iš tokių jaunuolių> 10D*.

Taigi, tyrimo dalyviai mano, kad nepasitikėjimas suaugusiais ir nenoras bendrauti, rodoma agresija gali kilti dėl patikimo ryšio su jais praradimo ar nebuvimo. Jaunuolių elgesiui įtakos turi tai, kad nėra šalia žmogaus, kuriuo gali pasitikėti, kurti ryšį. Pastebėta, kad ryšys su suaugusiais pažeidžiama jaunimui labai svarbus ir jo neatstoja kitų svarbių poreikių užtikrinimas, aprūpinimas: *<jaunuoliams, gyvenantiems BVGN, na jiems kaip ir nieko netrūksta – apginti kuo turi, pavalgyti turi, turi kur gyventi, turi savus kambarius, mokyklas turi galimybę lankyti, būrelius, į stovyklas važiuoja, į įvairias išvykas. Tačiau jiems trūksta brangiausių žmonių, kurių šalia nėra (tai mamos ir tėčio), trūksta šeimos, artimų žmonių šalia, prie kurių galėtų prisirišti. Ir tai yra sakyčiau natūralu, nes gyvena ne su tėvais, trūksta meilės, dėmesio, supratimo ir to pačio išsikalbėjimo, kuris būtinas ir noras išsikalbėti ne su svetimais žmonėmis, o su savo tėvais, nors tokios galimybės jie neturi> 10D*. Matyti, kad tėvai ir kiti artimi žmonės išskirti kaip reikšmingi jaunuolių gyvenime ir bendravime. Jų neturint stokojama meilės, rūpesčio, dėmesio, supratingumo, ką ne visada gali suteikti kiti suaugusieji.

Interviu metu išskirtas pažeidžiamų jaunuolių savanaudiškumas: *<... mano, kad jiems visi skolingi, kad jie vieninteliai nuskriausti (kažkuo)> 2D; <savanaudiškumas> 3D; <meilę supranta, kaip, kad privalo jiems kažką duoti materialaus> 3D*. Taigi, pažeidžiami jaunuoliai kartais

savanaudiškai siekia meilės, rūpesčio ir dėmesio, tarsi atsiduria aukos pozicijoje. Meilė suvokiama kaip materialus dalykas. Toks meilės suvokimas gali atsirasti dėl artimų žmonių, jų meilės ir šilumos trūkumo, kurio neatstoja BVGN darbuotojai.

Tyrimo dalyviai išskyrė pažeidžiamam jaunimui būdingą polinkį meluoti, neigti, atsikalbinėti: *<atsikalbinėja, nenori nieko veikti, daryti> 9D; <nepasitikėjimas savimi ir visais kitais, apsimetimas, transliavimas aukos> 7D; <Toks jaunimas, kuris gyvena ne su tėvais, jaučiasi labai pažeidžiami, jautrūs, dažnai su tokiu jaunimu susikalbėti sunku, labai prieštarauja, neklauso, atsikalbinėja, sunku susikaupti, mokytis sunku, jaučiasi nesaugūs, todėl labai dažnai meluoja, neigia tiesą> 9D.* Taigi, pažeidžiamo jaunimo polinkis meluoti, neigti, atsikalbinėti gali kilti iš jų pažeidžiamumo dėl to, kad gyvena be tėvų, nepasitiki savimi bei aplinkiniais, kitaip suvokia bendravimą su suaugusiais.

Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė šiuos pažeidžiamam jaunimui trūkstamus įgūdžius: socialinius, tvarkymosi buityje, savarankiškumo, asmens higienos, sveikos gyvensenos, ekonominio raštingumo.

Interviu duomenimis, pažeidžiamam jaunimui trūksta socialinių įgūdžių, kurie trukdo bendrauti, valdyti emocijas, megzti konstruktyvius ryšius, juos išlaikyti: *<Socialinių įgūdžių stoka> 7D, 9D, 10D; <Pikti, nervuoti, stokojantys socialinių įgūdžių> 1D; <Toks jaunimas neturintis socialinių įgūdžių> 8D; <Emocinio raštingumo trūkumas, bendravimo įgūdžiai yra tie įgūdžiai, kurių pažeidžiamas jaunimas stokoja labiausiai> 1D; <Komunikabilumo stoka> 9D; <Mezgant konstruktyvius ryšius ir juos išlaikant> 1D.* Pasak tyrimo dalyvių, pažeidžiamam jaunimui trūksta tvarkymosi buityje įgūdžių: *<buitinių įgūdžių stoka> 5D; <Nemaža dalis jaunimo stokoja kasdienių gyvenimo įgūdžių> 4D; <Praktikoje pastebėta, kad labai trūksta įgūdžių namų darbų ruošoje> 10D.* Pastarieji įgūdžiai susiję su jaunuolių savarankiškumu, kurio taip pat stokojama: *<savarankiško gyvenimo įgūdžių> 1D; <savarankiškumo stoka, veiklos planavimo įgūdžių> 3D; <savarankiškumo stoka> 2D; <Savarankiškumo įgūdžių stoka> 3D, 10D.*

Tyrimo dalyviai teigia, kad pažeidžiami jaunuoliai savarankiškumo įgūdžių stokoja tiek kasdienėje veikloje, tiek naudojantis įvairių institucijų paslaugomis, kai reikia pildyti dokumentus: *<trūksta savarankiškumo pildant reikiamus dokumentus išmokoms gauti> 5D; <savarankiškumo, atliekant įvairias asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime reikalingas funkcijas> 4D; <Trūksta savarankiškumo pildant reikiamus dokumentus išmokoms gauti, naudojantis įvairių institucijų paslaugomis> 6D; <negeba pasidaryti kažko patys, kaip pvz. duosiu: sunku išsikepti kiaušinį, elementariausio dalyko nemoka, susitepti sumuštinį. Daug jaunuolių gauname iš šeimų, kurios stipriai stokoja socialinių įgūdžių, todėl toks sudėtingas ir jaunimas, visiškai jokio savarankiškumo> 8D.* Taigi, pažeidžiamas jaunimas, kuriam trūksta savarankiškumo, apibūdinamas

kaip sudėtingas, negalintis apsirūpinti savimi, pavyzdžiui, pasigaminti nesudėtingus patiekalus. Tyrimo metu išskirtas jaunuolių asmens higienos (<Asmens higienos įgūdžiai, gebėjimas planuoti maitinimo procesą> 1D; <asmens higienos> 4D, 8D) ir sveikos gyvensenos įgūdžių (<sveikos gyvensenos įgūdžių stoka> 1D, 9D) trūkumas.

Daugelis tyrimo dalyvių pastebėjo, kad pažeidžiamam jaunimui trūksta ekonominio raštingumo įgūdžių, todėl negebama planuoti pajamų ir išlaidų, taupyti, išlaidaujama: <Finansų valdymas, ekonominis raštingumas> 5D; <ekonominio raštingumo stoka> 3D; <Trūksta ekonominio raštingumo, nemoka planuoti savo pajamų ir išlaidų> 4D <finansų valdymo įgūdžių stoka> 5D <Negeba taupyti, išlaidauja neprotingai> 7D; <finansų valdymo problemos> 1D <Trūksta ekonominio raštingumo, nemoka elgtis su gaunamais pinigais, dažnai visko nori čia ir dabar. Nemoka taupyti> 6D. Taigi, jaunuoliams neatsakingai elgiantis su pinigais gali būti sunku išėjus iš BVGN ir pradėjus kurti savarankišką gyvenimą.

Tyrimo metu buvo nustatytos šios pažeidžiamam jaunimui kylančios problemos: mokyklos nelankymas; žalingi įpročiai; nepriimtinas, nusikalstamas elgesys.

Beveik visi tyrimo dalyviai išskyrė mokyklos nelankymą (nenorą mokytis) kaip būdingiausią pažeidžiamo jaunimo problemą: <nesimokantis> 6D; <tai mokyklos nelankymas> 7D; <mokyklos nelankymas, nesimokymas> 6D; <Pažeidžiama visuomenės grupė, kuriai reikia skirti daug dėmesio ir pagalbos, tai nesimokantys> 5D; <mokymosi stoka> 3D. Pasak tyrimo dalyvių, mokyklos nelankymo problema kyla iš motyvacijos mokytis trūkumo, tada nenorima eiti į mokyklą, o nuėjus joje sunku pritapti: <Esant žemai mokymosi motyvacijai sunkiai sekasi mokytis ir pritapti mokykloje> 1D; <mokytis visai nenori> 9D; <Visiškai neturintys motyvacijos mokytis, nelankantys mokyklos> 1D.

Kartais maištaujama ir atsisakoma mokytis, mokykla iškeičiama į veiklą gatvėje, kurioje galima sutikti tokių pat nesimokančių jaunuolių: <Prasideda maištavimas, mokyklos nelankymas, nenoras užsiimti vienokia ar kitokia veikla <...> išeina į mokyklas, bet iki mokyklų nenuėina, nenoras užsiimti bet kokia veikla, laiką mieliau leidžia gatvėje tarp tokių pat savo bendraamžių> 10D. Be mokyklos nelankymo problemos, pasak tyrimo dalyvių, dažna pažeidžiamo jaunimo problema yra polinkis į žalingus įpročius. Šių įpročių turi daugelis jaunuolių: <turintys priklausomybių> 5D; <žalingi įpročiai> 3D, 6D; <daugelis turi žalingų įpročių> 4D; <Turintys žalingų įpročių> 3D, 6D; <jaunimas, kuris yra linkęs anksčiau pradėti vartoti alkoholį ar psichoaktyviąsias medžiagas> 7D; <Dažnas jaunuolis gyvenantis globos namuose vartoja alkoholį ar net narkotines medžiagas> 7D; <alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimas> 10D; <linkę vartoti alkoholį, taip pat narkotines medžiagas, sunku sukontroliuoti, tarytum toks jaunimas gyvena savo pasaulyje> 9D.

Taigi, pažeidžiamas jaunimas linkęs vartoti alkoholį, išbandyti narkotines medžiagas ir tam ne visada pavyksta užkirsti kelią, nes jaunimas jaučiasi gyvenantis savame pasaulyje, pagal savas taisykles. Polinkis į priklausomybes BVGN gali atsirasti dėl ten gyvenančių kitų jaunuolių (draugų) įtakos: *<Užtenka, kad vienas jaunuolis būtų linkęs vartoti alkoholį, ar narkotines medžiagas, taipogi tada pradeda ir kiti gyvenantys globos namuose vartoti, nes sunku atsakyti ne, bijo būti atstumtas, nepritaps prie bendraamžių, bus užgauliojamas, atstumtas> 7D*. Taigi, kartais pažeidžiamą jaunimą į priklausomybes pastūmėja noras pritaipiti ir neišsiskirti iš bendraamžių.

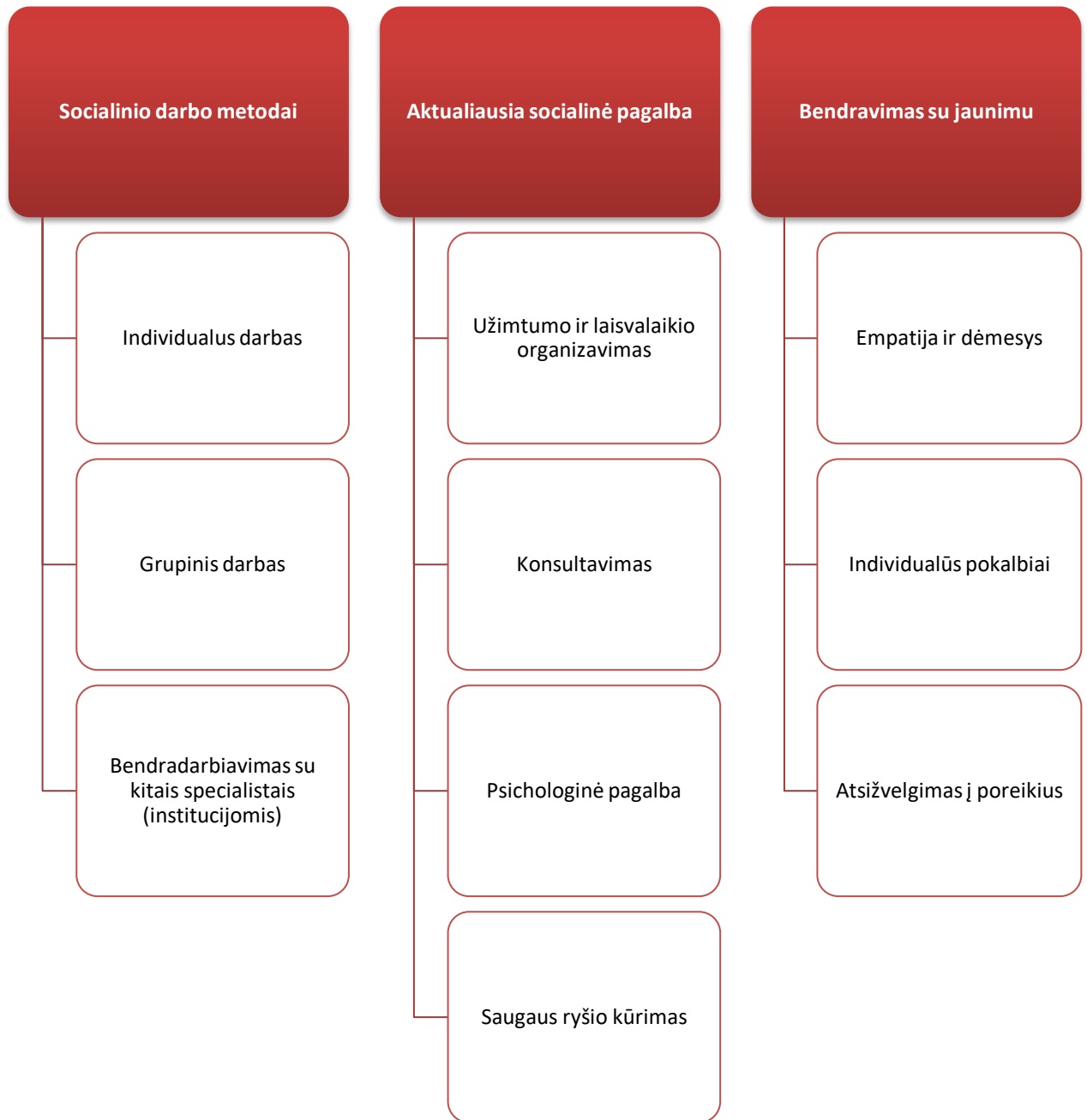
Tyrimo metu buvo išskirta pažeidžiamo jaunimo problema – nepriimtinas, nusikalstamas elgesys: *<nepriimtinas visuomenei elgesys> 3D; <linkęs nusikalsti jaunuolis> 6D; <gali įsitraukti į įvairias nusikalstamas veiklas, jaunam žmogui visada norisi kažką išbandyti> 7D; <delinkventiniu elgesiu> 4D; <Sunku laikytis visuomenei priimtinių elgesio normų> 10D; <Dauguma pažeistų jaunuolių yra sutrikęs prierašumo jausmas, jaunimui kyla vidiniai konfliktai su savimi, dėl ko kyla elgesio ir emocijų raiškos problemų, būdingas delinkventinis elgesys> 9D*.

Pasisakymai parodo, kad nepriimtinas, nusikalstamas elgesys siejamas su elgesio ir emocijų raiškos problemomis, kai maištaujama savyje, norima ką nors išbandyti. Pasak tyrimo dalyvių, didelę įtaką pažeidžiamo jaunimo elgesiui ir požiūriui turi draugai: *<linkę nusikalsti, pasiduodantys neigiamai draugų įtakai jaunuoliai> 5D; <Neretai pasitaiko neturintis nuomonės ir labai daug įtakos turintys draugai> 8D; <Lengvai pasiduodantis neigiamai draugų įtakai> 3D; <sunku laikytis visuomenei priimtinių elgesio normų, greitai pasiduoda neigiamai įtakai> 1D*.

Taigi, polinkis į nusikalstamą elgesį taip pat kaip ir į priklausomybes, BVGN gali atsirasti dėl kitų jaunuolių (draugų) įtakos. Pastarųjų rodomas pavyzdys gali daryti neigiamą įtaką elgesiui. Galima pastebėti, kad jaunuoliai stebi vienas kitą, mokosi vieni iš kitų, nes ne visi geba atsispirti neigiamai įtakai, yra pažeidžiami, ne visada turi savo nuomonę.

3.3.2. Socialinis darbas su pažeidžiamu jaunimu, dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose

Tyrimo metu siekta įvertinti socialinio darbo svarbą ir ypatumus, dirbant su pažeidžiamu jaunimu. Išskirtos trys kategorijos ir dešimt subkategorijų (žr. 9 pav.).

9 pav. Socialinio darbo svarba ir ypatumai, dirbant su pažeidžiamu jaunimu

Tyrimo analizės rezultatai atskleidė, kad dirbant su pažeidžiamu jaunimu būdingi šie socialinio darbo metodai: individualus darbas; grupinis darbas; bendradarbiavimas su kitais specialistais (institucijomis).

Nagrinėjant gautus duomenis matyti, kad dirbdami su pažeidžiamu jaunimu tyrimo dalyviai pritaiko individualų darbą ir mano, kad jis labai svarbus: <svarbiausia individualus darbas> 1D; <Individualūs pokalbiai> 2D, 5D, 8D. Individualaus darbo svarba siejama su geresnio, atviresnio ryšio su jaunimu užmezgimu, kada jaunimui atsiranda daugiau pasitikėjimo ir noro komunikuoti su socialiniu darbuotoju, ko nebūna dirbant grupėse: <per individualius

užsiėmimus pastebėta, kad jaunuoliai atsiveria daugiau, net ir visai nekalbūs jaunimas prakalbsta, toks pažeidžiamas jaunimas daugiau nori „pasirodyti“ prieš kitus, koks jis yra „kietas“, bet pasilikus su juo pasikalbėti dviese, jis tampa visai kitoks, taip pat labai svarbus yra ryšio kūrimas tarp darbuotojo ir jaunuolio, atstovavimas> 7D; <kontakto užmezgimas, stipriųjų savybių išryškėjimas> 2D; <Daugiau jaunimas nori kalbėtis individualiai, nes tada gali labiau atsiverti, daugiau pasako, daugiau gali suprasti, kas jį slegia ir artimiau pažinti jį> 8D.

Iš pasisakymų matyti, kad individualus darbas ir paties jaunimo yra pageidaujamas, nes leidžia artimiau pasikalbėti su socialiniu darbuotoju ir pastarajam dirbant individualiai su jaunuoliais yra paprasčiau juos pažinti ir suprasti, sužinoti, apie ką jie galvoja, kas juos slegia. Individualių pokalbių metu sprendžiamos įvairios problemos: <problemas, susijusias su įvairiais vaikams kylančiais sunkumais – pagrindinių vaiko reikmių tenkinimas, adaptacija, saugumo užtikrinimas, saviraiška, mokymosi motyvacija> 8D.

Dirbant individualiai yra taikomi pokalbiai, diskusijos, konsultavimas, informavimas, situacijų modeliavimas: <Savo darbe taikau individualius pokalbius, diskusijas, situacijų modeliavimą ir aptarimą, praktinių pavyzdžių analizę, konsultavimą, informavimą> 4D; <diskusijos <...> tinkami pavyzdžiai, pagyrimai> 5D; <pokalbiai, diskusijos, tinkami pavyzdžiai, artimo ryšio kūrimas, savivertės stiprinimas> 6D; <Individualus prevenciniai pokalbiai, diskusijos, kontakto užmezgimas ir palaikymas> 3D.

Taigi, individualus darbas padeda su jaunuoliais užmegzti ryšį, jiems patarti, suteikti reikiamos informacijos, išspręsti kylančias problemas. Per individualius pokalbius pateikiami įvairių situacijų pavyzdžiai, prisidedama prie jaunuolių savivertės stiprinimo. Iš tyrimo rezultatų matyti, kad individualus darbas ir pokalbiai leidžia socialiniams darbuotojams įvertinti jaunuolių poreikius ir sudaryti individualius socialinius globos planus: <kiekvienam vaikui yra vertinami jų poreikiai. Sudaromas individualus socialinis globos planas> 8D; <Kiekvienam jaunuoliui yra sudaromi individualūs socialinės globos planai, ten numatytos paslaugos, priemonės jaunuolio ugdymui užtikrinti> 1D. Taigi, socialiniai darbuotojai, vadovaudamiesi individualiu socialiniu globos planu gali užtikrinti individualius poreikius, parinkti priemones jaunuolių socialinių, savarankiškumo ir kt. įgūdžių ugdymui.

Dirbdami su pažeidžiamu jaunimu tyrimo dalyviai taiko ir grupinį darbą. Dirbant grupėse kalbamas, diskutuojama, žaidžiama, vykstama kartu apsipirkti (maisto ir drabužių), dirbami buitines darbai, tvarkoma aplinka: <diskusijos, žaidimai, pasakojimai, aktyvi veikla> 2D; <Jaunuoliai kartu vyksta pirkti maisto produktų, įtraukiami į maisto gaminimo procesą, mokomi atlikti įvairius buitines darbus, pasirūpinti asmens higiena, patys su socialiniais darbuotojais apsiperka drabužius, avalynę, mokoma naudotis buitine technika, vasarą darbai aplinkoje, pravedami įvairūs pokalbiai>

1D; <konsultacijos grupinės> 7D, 8D; <bendravimas per bendras veiklas> 5D. Taigi, darbas grupėse jaunuolius suartina ir išmoko tvarkytis buityje, skatina įgyti įgūdžių, kurie bus svarbus jų savarankiškam gyvenimui išėjus iš BVGN.

Tyrimo dalyviai išskyrė bendradarbiavimą su kitais specialistais (institucijomis) kaip svarbią socialinio darbo su pažeidžiamu jaunimu dalį. Šis bendradarbiavimas padeda išspręsti problemas, kai susijungia skirtingi specialistai ir jų komandos: <tarpinstitucinis bendradarbiavimas, bendravimas su kitais specialistais> 1D; <vyksta tarpinstitucinis bendradarbiavimas, bendradarbiavimas su specialistais> 9D; <Vyksta bendradarbiavimas, komandinis darbas yra efektyvus būdas išspręsti nemažai problemų> 10D.

Gauti interviu rezultatai padėjo atskleisti, kad aktualiausia socialinė pagalba pažeidžiamam jaunimui yra ši: užimtumo ir laisvalaikio organizavimas; konsultavimas; psichologinė pagalba; saugaus ryšio kūrimas.

Tyrimo dalyvių požiūriu, pažeidžiamam jaunimui aktualiausias yra užimtumo ir laisvalaikio organizavimas: <Tikslingas užimtumas> 6D; <labai svarbus jų užimtumas. Išvykos, turistiniai žygiai, ekskursijos, labai padeda tokiems jaunuoliams pakeisti aplinką, pabūti kitur> 7D; <Laisvalaikio organizavimas> 3D; <užimtumas, laisvalaikio organizavimas> 9D; <Pažeidžiamam jaunimui labai aktualu prasmingas ir efektyvus laisvalaikio organizavimas, parenkant jų poreikius ir pomėgius atitinkančias veiklas> 4D.

Taigi, užimtumas turi būti tikslingas, atitikti pažeidžiamo jaunimo poreikius, pomėgius, padedantis pakeisti aplinką, suteikiantis galimybę pakeliauti, pamatyti ką nors naujo. Išsakyta nuomonė, kad laisvalaikio organizavimas užkerta kelią socialinėms problemoms, prisideda prie jaunuolių socialinių ir kitų įgūdžių ugdymo ir užimtumas gali būti susijęs ne tik su pramogomis, bet ir su darbu: <Laisvalaikio organizavimas siekiant išvengti socialinių problemų, socialinių įgūdžių ugdymas, pagalba sprendžiant asmens asmenines problemas, pagalba organizuojant ūkinius darbus, įtraukimas į darbo rinką> 5D.

Dalis tyrimo dalyvių kaip aktualiausią socialinę pagalbą pažeidžiamam jaunimui nurodė konsultavimą. Manoma, kad tai būdas jaunuolius išklausti, ugdyti, suteikti reikiamos informacijos: <konsultavimas jaunuoliams rūpimais klausimais> 6D; <Individualios ir grupinės konsultacijos pirmoje vietoje> 10D; <individualių pokalbių metu svarbu ne tik mokyti, teisti, keisti, bet ir išklausti> 5D. Tuo tarpu psichologinė pagalba pažeidžiamam jaunimui aktuali dėl jau aptartų elgesio, emocijų problemų, nenoro mokytis, priklausomybių ir kitų kylančių problemų: <Labai svarbu tokiems jaunuoliams psichologinė pagalba, netgi būtina, sunku žinoma tokiems jaunuoliams padėti, kai toks jaunuolis jau ateina į globos namus su susiformavusiu charakteriu, elgesiu ir t.t.> 7D; <Būtinios yra konsultacijos pas psichologus ar psichiatrus, tik labai sunku įtikinti jaunimą, kad

būtent yra reikalinga pagalba, kad jam to reikia, nes jaunimui atrodo, kad mes „nusišnekame“ ir kad jiems to tikrai nereikia, vis teigia, kad su jais yra viskas gerai> 8D; <psichologo pagalba, manyčiau, netgi būtinos jų konsultacijos pas specialistus, nors labai sunku tokius jaunuolius „priversti“ lankytis pas specialistus, nes teigia, kad juos laikome kvailesniais, nei kiti, nors taip nėra, bet sunku išaiškinti, kad tai daroma yra tik dėl jų> 10D; <jaunimui atrodo, kad jiems to nereikia, kad mes per daug perdedame ir kad su jais yra viskas gerai. Jei pasiūlome psichologo pagalbą, tai jaunimas „atkerta“ atgal, kad tai gal būt mums reikia psichologo pagalba, bet ne jiems> 8D.

Taigi, pasak tyrimo dalyvių, psichologinės pagalbos daugelis jaunuolių vengia, atsisako, nesupranta šios pagalbos prasmės, jaučiasi išskirtiniai, jei ši pagalba siūloma. Todėl yra sudėtinga įkalbėti pasinaudoti siūlomomis psichologo paslaugomis, nors matomam kad jos aktualios ir padėtų išspręsti daugelį problemų.

Tarp aktualiausios socialinės pagalbos pažeidžiamam jaunimui yra saugaus ryšio kūrimas. Tyrimo dalyviai teigė, kad savo veikla su pažeidžiamu jaunimu siekia sukurti saugų, pasitikėjimu paremtą ryšį: <Saugaus ryšio kūrimas, bandymas sukurti pasitikėjimu grįstą ryšį> 9D; <artimo ryšio kūrimui, pasitikėjimo suaugusiais stiprinimui> 1D; <tarpusavio ryšio kūrimas> 10D; <Stengiuosi kurti artimą ryšį su jaunimu, pagrįstą pagarba bei pasitikėjimu> 4D; <Stengiuosi įgyti pasitikėjimą, rasti bendrus susitarimus, svarbu sukurti ir išlaikyti tvirtą ryšį> 5D. Kurdami saugų ryšį su pažeidžiamu jaunimu tyrimo dalyviai siekia suteikti emocinį saugumą, bendrauja, įsiklauso į jaunuolių poreikius: <Psichologinio, emocinio saugumo suteikimas <...> per bendravimą> 2D; <Ryšys yra kuriamas skiriant didelę laiko dalį individualiam bendravimui, bendroms veikloms, atliepiant jaunuolių įvairius poreikius> 1D.

Pasak tyrimo dalyvių, saugaus ryšio kūrimas yra svarbus, nes pažeidžiamas jaunimas nenoriai įsitraukia ir priima pagalbą, siūlomas socialines paslaugas, būna priešišškai nusiteikęs: <Nenori priimti pagalbą ir siūlomų paslaugų> 3D; 5D; 10D; <nenoriai įsitraukia ar priima siūlomą pagalbą, socialines paslaugas> 4D; <nepriima informacijos, neįsiklauso į patarimus, mokymus> 6D; Jaunuoliai apsigyvenę BVGN pradžioje būna gana priešišškai nusiteikę, tiek prieš darbuotojus, tiek prieš visą siūlomą mūsų pagalbą. Dažniausiai jiems nieko nereikia, niekas neįdomu> 1D; <Dažnai susiduriama su pasipriešinimu bei atmetimo reakcija> 4D.

Pasak tyrimo dalyvių, nors dirbti su šiuo jaunimu sunku, ieškoma būdų, kaip sukurti ryšį, kaip tapti artimu draugu: <Tu turi rasti būdą, kaip prieiti, padėti, o tas žingsnis po žingsnio, tampa patikimas draugas, tai tikrai padeda. Jei vieną ar daugiau kartų jis atstumia, tai yra normalu, bet rankų nereikia nuleisti, vis bandyti prieiti ir tai tikrai veikia> 9D; <sunku labai dirbti su tokiais, visų specialistų pagalba atsisako, nenori nieko daryti, niekas neįdomu> 7D; <labai sunku

prikalbinti, kad jam ta pagalba yra reikalinga, kad jo labai viskas yra daroma, labai nepasitiki žmonėmis, vis atrodo, kad jiems mes linkime blogo, nors taip nėra> 8D.

Taigi, kai kurie jaunuoliai rodo nepasitikėjimą, vengia įsiklausyti į tai, kas sakoma, patariama. Tyrimo dalyviai siekia motyvuoti jaunimą, rodo palaikymą, kantriai siekia stiprinti ryšį ir kurti tarpusavio pasitikėjimą: *<Tik esant vidinei motyvacijai, pastiprinimui ir palaikymui pagalba tampa efektyvi ir pasimato teigiami pokyčiai> 1D; <tik palaipsniui, žinoma, reikia daug įdėti darbo ir kantrybės, kuriant tarpusavio ryšį ir stiprinant pasitikėjimą, atsiranda motyvacija priimti pagalbą> 1D.* Taigi, sukūrus ryšį su jaunuoliais, užtikrinus saugumą, tapus jaunimo draugu, galima tikėtis, kad socialinė pagalba bus priimama noriai. Ryšio su jaunuoliais kūrimas kartas trunka ilgai ir iš socialinio darbuotojo reikalauja kantrybės.

Interviu duomenų analizė padėjo nustatyti, kas būdinga bendravimui su pažeidžiamu jaunimu. Tyrimo dalyviai išskyrė empatiją ir dėmesį, atsižvelgimą į poreikius, individualius pokalbius.

Tyrimo metu nustatyta, kad bendraujant su jaunimu svarbu empatija ir dėmesys: *<Svarbu labai išklaudyti, patarti, nors ne visada jie nori patarimo, bet svarbu neįkyrėti, rasti būdų, kaip galima būti prieiti, iš savo praktikos galėčiau pasakyti, kad jaunimas, ypač tas, kuris jau nemažas patenka į globos namus, tokiam yra labai sunkus laikotarpis adaptuotis, sunkiausia dirbti su jais> 8D; <reaguojama empatiškai> 9D; <rodau, kad noriu padėti, padedu suvokti, kad yra svarbus ir reikalingas> 6D.* Taigi, socialiniai darbuotojai, bendraudami su pažeidžiamu jaunimu, siekia parodyti, kad jis yra svarbus ir vertinamas, ieško būdų, kaip palengvinti bendravimą adaptacijos BVGN laikotarpiu, kuris yra vienas iš sudėtingiausių.

Kitas tyrimo metu išryškėjęs bendravimo su jaunimu aspektas – atsižvelgimas į poreikius. Tyrimo dalyviai bendraudami su jaunuoliais siekia atsižvelgti į jaunimo norus, pomėgius, teiraujasi, ko jie pageidauja: *<Ypatingą dėmesį skiriu individualių jaunuolio poreikių užtikrinimui> 4D; <atsižvelgiame į jų norus, o jie turi paklusti mums, na tiesiog to kompromiso ieškojimas gaunasi. Taip pat kartais leidžiame ilgiau pabūti lauke, ar pasėdėti prie kompiuterio. Gal kurie išreiškia norą keliauti kur nors, na tarkime prie jūros, ar su palapinėmis dar mėgsta išvykti, į turistinius> 8D; <Stengiamasi išklaudyti jaunuolių norus ir juos atliepti, atkreipiant dėmesį kokių pomėgių jaunuolis turi ir pasiūlant užimtumą ar kitas veiklas, kurios mezga ryšį> 9D.*

Tyrimo rezultatai parodė, kad bendravimo su pažeidžiamu jaunimu pagrindas yra individualūs pokalbiai, kurių metu atsiranda tarpusavio pasitikėjimas, jaunuoliai gauna patarimų, paskatinimų: *<Individualus bendravimas, stengiamės įgyti pasitikėjimą, palaikyti ryšį, įvairiais skatinimo būdais> 3D; <Bandoma su jais kalbėtis, bandoma paaiškinti> 10D; <individualiai bendraujant <...> rodant jiems dėmesį, laikantis konfidencialumo yra labai svarbu, nes po pokalbio*

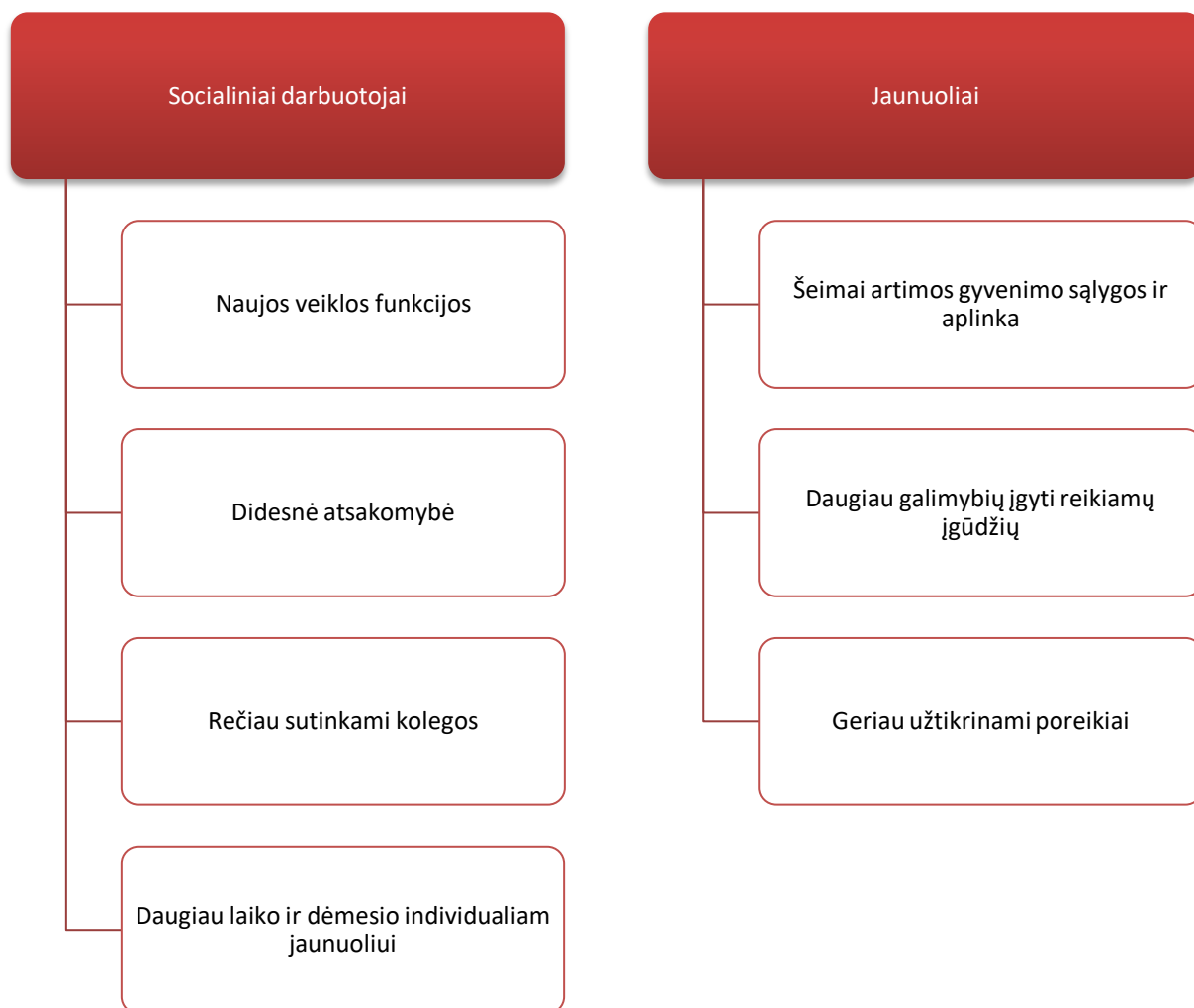
su jaunuoliu, turi ir linkti viskas tik tarp jaunuolio ir darbuotojo, kad jaunuolis imtų labiau pasitikėti> 7D; <Labiausiai padeda bendravimas individualiai> 8D; < bendravimas individualiai, manau tai labiausiai padeda <...> būtina kurti ryšį su jaunuoliu, rodyti jiems dėmesį, parodyti, kad jis tikrai kažkam rūpi> 10D.

Taigi, tyrimo rezultatai rodo, kad bendravime su pažeidžiamu jaunimu svarbu rodoma empatija ir dėmesys, atsižvelgimas į individualius poreikius, individualūs pokalbiai. Bendravimas svarbus ryšių su jaunimu palaikymui, saugaus ryšio kūrimui (kurio svarbą parodo anksčiau aptarta tyrimo kategorija), priimamai socialinei pagalbai. Tyrimo dalyviai mano, kad bendravime svarbus jaunuolių palaikymas, jų svarbumo parodymas, motyvavimas.

3.3.3. Institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos įgyvendinimo vertinimas

Teorinėje darbo dalyje nagrinėta institucinės globos sistemos deinstitutionalizacija, kuriai būdinga įstaigų pertvarkymo procesai, kai kuriamos bendruomeninės paslaugos, primenančios namų aplinką, siūlomos poreikius atitinkančios paslaugos, skatinamas pasirengimas savarankiškam gyvenimui. Šis klausimas buvo aktualus ir atliekant kokybinį tyrimą.

Visų tyrimo dalyvių nuomonė apie institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos įgyvendinimą, kuris turėjo įtakos socialinių paslaugų organizavimui BVGN, yra teigiama. Jie išskyrė reorganizavimo BVGN reikšmę savo profesinei veiklai ir jaunuoliams. Pasakymai suskirstyti į dvi kategorijas ir septynias subkategorijas (žr. 10 pav.).

10 pav. Institucinės globos sistemos deinstytucionalizacijos įgyvendinimo pokyčių reikšmė

Tyrimo rezultatai parodė kokie buvo institucinės globos sistemos deinstytucionalizacijos įgyvendinimo pokyčiai socialinių darbuotojų veikloje. Išskirtos naujos veiklos funkcijos, didesnė atsakomybė, rečiau sutinkami kolegos, daugiau skiriamo laiko ir dėmesio individualiam jaunuoliui.

Interviu su socialiniais darbuotojais parodė, kad dėl institucinės globos sistemos deinstytucionalizacijos įgyvendinimo jų darbe atsirado įvairių naujų veiklos funkcijų: <Padaugėjo darbo funkcijų (pvz. maisto, drabužių, asmens higienos priemonių pirkimas, aplinkos priežiūra, daržo sodinimas, pečiaus kūrenimas, lydėjimas pas gydytojus ir t.t.)> 5D; <padaugėjo socialinių darbuotojų veiklos funkcijų> 2D, 5D; <Padaugėjo veiklos funkcijų> 3D; <funkcijų padaugėjo> 1D. Pasak tyrimo dalyvių, funkcijų daugiau, nes dabar BVGN dažniau tenka dirbti po vieną. Todėl veikla kartas sudėtingesnė: <daug visko būna, tarkim įvairių krizinių situacijų, kai reikia jas spręsti čia ir dabar, o tu esi vienas, nieko daugiau nėra, nėra kur daugiau kreiptis, viską reikia spręsti, o tai tikrai sudėtinga, kai nėra šalia kitų darbuotojų> 10D; <sudėtingiau, kai viena> 8D. Tyrimo duomenimis, socialiniam darbuotojui tenka įvairios funkcijos, ne tik susijusios su socialinio darbo veikla. Atliekamos medikų, vairuotojų, slaugytojų ar kt. specialistų funkcijos. Atsirado ir daugiau

išvykų su globaliniais dėl jų gydymo, kartais tenka reaguoti į situacijas ir laisvu nuo darbo metu: <BVGN darbuotojų komanda yra atsakinga ir už globalinių sveikatą, vaistų vartojimą, globalinių vykimą į specialistų konsultacijas kituose miestuose, ekstremalių situacijų suvaldymą, bet kuriuo paros metu pasitelkiant kitas institucijas, reagavimą į situacijas ir laisvu nuo darbo metu> 1D; <Reikalui esant tenka suteikti pirmą pagalbą, rūpintis sveikata, pavėžėjimu, spręsti kritines situacijas> 9D; <kai anksčiau dirbdavome globos namuose po kelis darbuotojus, dabar tenka vienai daugiau spręsti susidariusias jaunuolių problemas, bendradarbiauti su gydymo įstaigomis, nes vietoje jau nebėra slaugytojos, tenka vežti pačiai į polikliniką, ar ligonines> 7D. Kai tenka dirbti po vieną, daugiau bendradarbiaujama su kitomis institucijomis ir specialistais – šią funkciją anksčiau atlikdavo kiti darbuotojai (slaugytojai, medicinos specialistės): <daugiau dabar tenka viską organizuoti vienai, bendradarbiauti su sveikatos priežiūros įstaigomis, nors to anksčiau nebūdavo, viską darydavo slaugytoja, o dabar tokio malonumo nebeturime, viską tenka tvarkyti vienai> 8D; <tenka daugiau bendradarbiauti su institucijomis, randant problemų sprendimo būdus>7D; <Daugiau tenka patiems bendradarbiauti su įvairiomis institucijomis> 9D. Taigi, socialiniai darbuotojai dėl institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos įgyvendinimo atlieka daugiau funkcijų, turi dažniau bendradarbiauti su kitais specialistais, kartais reaguoti į problemines situacijas ir laisvu nuo darbo metu, todėl darbas tapo sudėtingesnis.

Atsiradus naujoms veiklos funkcijoms tyrimo dalyviams tenka didesnė atsakomybė planuojant, vykdam ir kontroliuojant procesus: <Daugiau atsakomybės> 3D; <Atsirado daugiau atsakomybių organizuojant, planuojant, apsiperkant, atliekant maitinimo procesą, būtinę bei darbinę veiklą> 4D; <Didesnė atsakomybė tvarkant maitinimosi procesą, buičiai, higienai skirtų pinigų panaudojimą. Buities tvarkymasis, darbinė veikla> 6D; <atsakomybės padidėjo. Kai dirbdavome ne bendruomeniniuose vaikų globos namuose, dirbdavome ne po vieną, per kelis aukštus dirbdavome po kelis darbuotojus, o dabar naktį tenka pasilikti tik po vieną darbuotoją, todėl tikrai atsakomybės padvigubėjo, kartais tenka dirbti vienai ir visą parą, savaitgaliais, tada yra sunkiausia, kai viena turi visiems klientams suteikti reikiamos pagalbos, jei reikia, padėti sprendžiant įvairiausias problemas> 9D. Tyrimo dalyviai mano, kad atsakomybė padidėjo dėl to, kad reikia dirbti po vieną: <atsirado daugiau atsakomybių, nes dirbi naktimis viena> 7D; <Savaitgaliais liekame dirbti po vieną, o tai jau kelia iššūkių, viską reikia daryti vienam, ko anksčiau nebūdavo> 8D. Todėl veikloje daugiau chaoso, ji tapo daug sudėtingesnė: <Atsirado tikrai daugiau atsakomybių, atkreipiu dėmesį, kad pertvarka įnešė ir chaoso į profesinę veiklą>10D; <Teko prisiimti daugiau atsakomybių, dabar patiems reikia organizuoti maisto apsipirkimus, nuvežti į poliklinikas, ligonines> 8D. Tenka prisiimti atsakomybę sprendžiant problemas: <Padaugėjo atsakomybės, sprendžiant iškilusias problemas> 5D; <sprendžiant

įvairiausias problemas> 9D. Vienas tyrimo dalyvis lygino darbą BVGN su ankstesniu darbu globos įstaigoje ir pastebėjo, kad tuomet dirbdavo daugiau specialistų, su kuriais būdavo galima pasitarti, darbas nebuvo toks sudėtingas, kaip dabar, kai socialinis darbuotojas kartais atlieka medicinos darbuotojų bei kitų profesijų atstovų funkcijas: <Kai dirbdavome globos namuose, ne bendruomeniniuose, galiu drąsiai teigti, kad buvo lengviau, nes dirbi ne vienas, visada galėsi prisišaukti pagalbos ar gauti patarimų iš kitų dirbančių darbuotojų, nes globos namai buvo ne maži ir darbuotojų naktį likdavo ne vienas budėti, o dabar bendruomeniniuose vaikų globos namuose tenka dirbti vienam darbuotojui, turi suteikti jaunuoliams tiek pagalbą, jei kas nors atsitinka, o atsitinka tikrai visko ir labai daug, turi būti viename kaip socialinis darbuotojas, kaip medicinos darbuotojas ir t.t, tikrai atsakomybių padvigubėjo> 10D.

Tyrimo dalyviai teigė, kad dabar rečiau sutinka kolegas. Jei anksčiau bendravimas su jais buvo tiesioginis, dabar dažniau bendraujama telefonu: <Žymių pokyčių neatsirado, tik rečiau susitinkame su kolegomis> 4D; <Dirbdami atskiruose BVGN rečiau susitinkame su kolegomis, dažniausiai konsultuojamės telefonu> 6D.

Nors funkcijų ir atsakomybių dėl institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos įgyvendinimo tyrimo dalyviams padaugėjo, jie mato teigiamų dalykų. Pirmiausia atsirado galimybė socialinio darbo veikloje daugiau laiko ir dėmesio skirti individualiam jaunuoliui. Pastarųjų skaičius BVGN mažesnis, todėl galima daugiau pabendrauti su kiekvienu iš jų, geriau išsiaiškinti poreikius: <Mažesnės vaikų grupės, didesnis dėmesys individualiam darbui su vaiku> 6D; <Turime mažiau klientų, su kuriais dirbame, todėl daugiau galime skirti jiems laiko, individualiems pokalbiams su jaunuoliais, galime skirti jiems daugiau dėmesio> 7D; <pamažėjo vaikų skaičius, daugiau darbo skiriama darbui su vaikais> 2D; <Dabar jaunimas gyvena po aštuonis, labiau galime atliepti jaunuolių poreikius, jų yra nedaug ir prie kiekvieno galime „prisiliesti“. Daugiau galime pabendrauti su kiekvienu, rodyti daugiau dėmesio> 8D; <Atsirado galimybė daugiau skirti individualaus dėmesio jaunuoliui> 9D. Kai daugiau laiko ir dėmesio galima skirti individualiam jaunuoliui, kinta santykis su juo (<Pasikeitė santykis su jaunuoliais> 10D), palengvėja pats socialinis darbas (<Palengvėjo paslaugų teikimas jaunuoliams> 4D).

Tyrimo rezultatai atskleidė ir reorganizavimo įgyvendinimo veiklos pokyčius jaunuoliams. Analizėje išskirtos šeimai artimos gyvenimo sąlygos ir aplinka, atsiradusios didesnės galimybės įgyti reikiamų įgūdžių, geriau užtikrinami poreikiai.

Interviu su socialiniais darbuotojais parodė, kad dėl institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos įgyvendinimo BVGN jaunuoliams užtikrintos šeimai artimos gyvenimo sąlygos ir aplinka: <jaunuoliai turi galimybę gyventi artimoje šeimos aplinkoje, o tai tikrai yra didelis plusas jaunuoliams> 2D; <po institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos, jaunimui

sudarytos artimos šeimai gyvenimo sąlygos ir aplinka> 4D; <tai yra jaunimo labui, nes dabar jaunimas gali gyventi tokioje aplinkoje, kuri yra artima šeimai aplinka> 8D; <vaikai pasijautė turintys savo namus> 2D; <Šeimos modulio kūrimas. Mano manymu, jaunuoliams dabar yra sudarytos tinkamos, artimos šeimai gyvenimo sąlygos ir aplinka> 10D. Tyrimo dalyviai mano, kad šeimai artimos gyvenimo sąlygos ir aplinka – tai pažeidžiamo jaunimo saugumo jausmo garantas. Tik šeimai artimoje aplinkoje šie jaunuoliai jaučiasi saugesni: <padėjo jaunimui kurti saugesnę, jaukesnę aplinką> 9D; <tikrai jaučiasi daugiau saugesni> 8D; <jaunimas turi galimybę pasijausti saugioje, šeimai artimoje aplinkoje> 9D; <jaučiasi labiau saugūs gyvenantys tokioje aplinkoje, kuri tikrai yra arčiau namų aplinkos> 10D; <jaunuoliai labiau jaučiasi saugūs> 2D; <Jaučiasi daugiau saugūs. Jaunuoliai gyvena šeimos moduliu> 7D. Manoma, kad atsiranda gyvenimo šeimoje jausmas: <Galiu tikrai teigti, kad teigiama nuomonė, nes tikrai jaunuoliams geriau gyventi BVGN, nes čia jie jaučiasi arčiau tos namų aplinkos, jaučiasi, lyg gyvenantys šeimoje> 7D. Pakitusios gyvenimo sąlygos BVGN sukuria ne tik saugumo jausmą, bet leidžia turėti savo privačią erdvę, kas jaunam žmogui, kai formuojasi tapatumas, kai ieškoma savęs kaip individualios asmenybės, labai svarbu: <Sukūrus gyvenimui šeimai artimą aplinką, dauguma turi galimybę gyventi vieni savo kambaryje. Jaunimui atsirado didesnis privatumas, sava erdvė> 4D. Atsiranda galimybės saugioje aplinkoje tobulėti ir ruošti savarankiškam gyvenimui (<kurioje jis dabar gali saugiai augti, tobulėti ir pasiruošti savarankiškam gyvenimui> 10D), įgyti naujų patirčių (<Vaikai gyvena šeimos aplinkoje ir gauna įvairių patirčių> 3D).

Gyvendami šeimai artimoje aplinkoje pažeidžiami jaunuoliai įgyja ne tik naujų patirčių. Pasak tyrimo dalyvių, gyvenant BVGN yra daugiau galimybių įgyti reikiamų kasdieninių gyvenimo, savarankiškumo įgūdžių: <daugiau kasdieninių gyvenimo savarankiškumo įgūdžių, šeimos gyvenimui artimesnė aplinka> 5D; <BVGN įgijo daugiau kasdienių, savitvarkos įgūdžių, nes aplinka artima šeimos modeliui. Turi didesnę galimybę savarankiškai spręsti maitinimosi, buities, pinigų panaudojimo klausimus> 6D; <Pagal savo amžių bei galimybes gali patys pirkti maistą, gamintis. Įgyja didesnio savarankiškumo buitinių ir darbinių įgūdžių srityse> 4D. Taigi, pažeidžiami jaunuoliai, gyvendami šeimai artimoje aplinkoje turi galimybę patirti, ką reiškia gyventi pagal šeimos modelį, įgyti daugiau įgūdžių, reikalingų tvarkantis buityje, atliekant kasdienes darbus, ruošiant maistą, planuojant biudžetą ir apsiperkant. Jaunuoliai tampa savarankiškesni, atsakingesni už save.

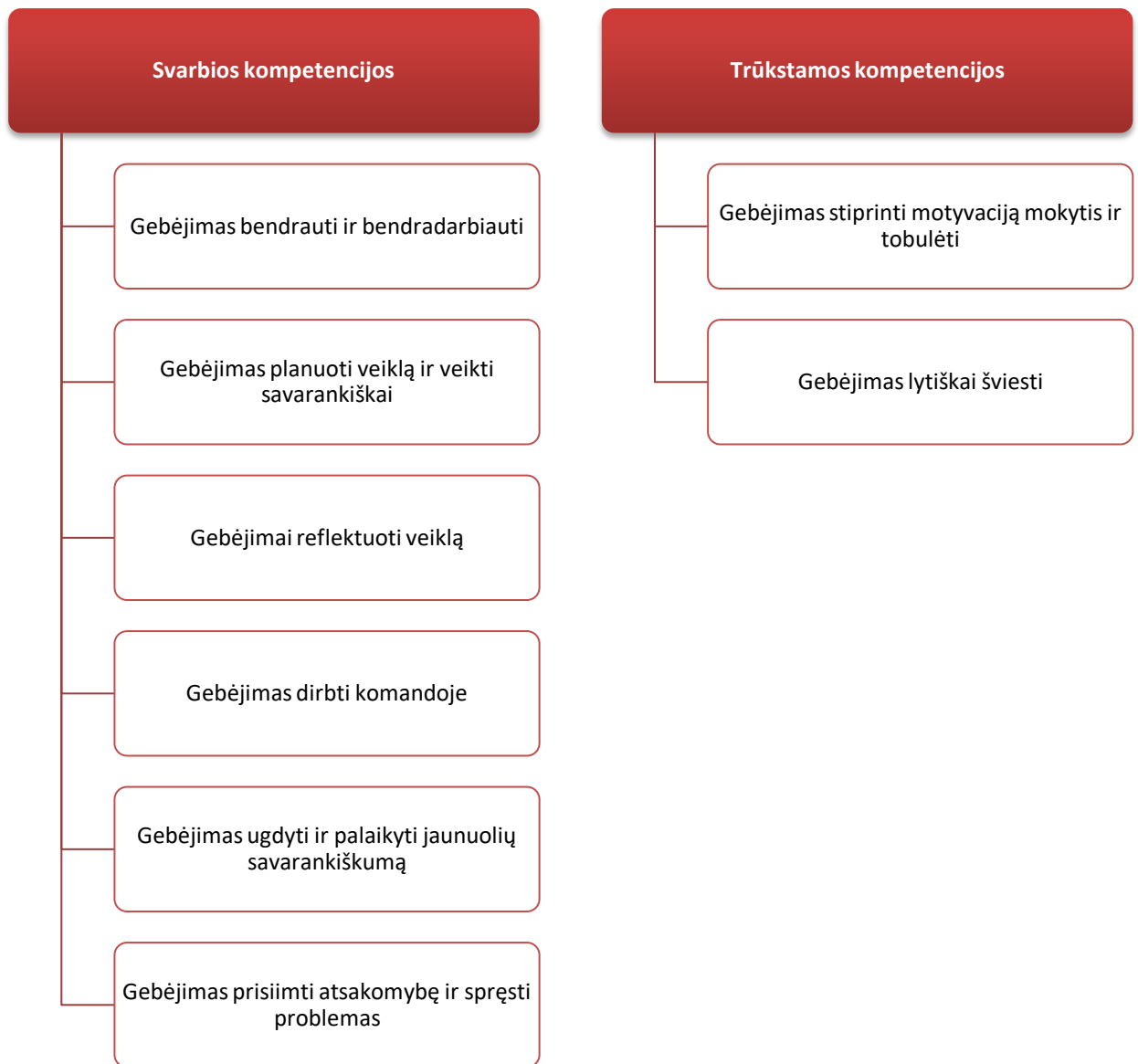
Tyrimo dalyviai išskyrė kitą teigiamą institucinės globos sistemos deinstitucionalizacijos įgyvendinimo aspektą – geriau užtikrinamus pažeidžiamų jaunuolių poreikius. Išaiškėjo, kad dabar jaunuoliai turi geresnes sąlygas gyventi, mokytis, yra geriau aprūpinti būtiniaisiais daiktais: <Sudarytos visos sąlygos augti ir tobulėti> 5D; <Dabartinė vaikų globos sistema pilnai atliepia

jaunimo poreikius. Yra sudarytos sąlygos gyventi 1–2 vietų kambariuose, derinant kambaryje gyvenančių interesus ir poreikius. Yra aprūpinama baldais, drabužiais, avalyne, mokymo ir kitomis priemonėmis poreikiams tenkinti. Teikiamos būtinės paslaugos. Sudarytos sąlygos įgyti kiek įmanoma daugiau darbo, namų ūkio ir kitų kasdieniame gyvenime būtinų įgūdžių> 4D. Jaunuoliai gauna individualius poreikius atitinkančias paslaugas: <visada atsižvelgiama į jaunimo individualius poreikius ir norus ir gebėjimus, užtikrinant geriausius vaiko interesus> 7D; <Atsižvelgiama į kiekvieno jaunuolio individualius poreikius bei norus. Kaip ir minėjau, labiau galime atliepti vaiko poreikius, „prisiliesti“ prie kiekvieno, daugiau duoti dėmesio kiekvienam> 8D; <atsižvelgdama į jaunimo poreikius> 9D; <Užtikrintos jaunuoliams paslaugos, atitinkančios individualius vaiko poreikius ir skatinančias vaiko savarankiškumą, visapusišką dalyvavimą visuomenėje> 10D. Taigi, siekiama, kad būtų tenkinami individualaus jaunuolio poreikiai, atitinkamai pritaikomos reikiamos paslaugos. Siekiama ugdyti jaunuolių savarankiškumą ir prisitaikymą gyventi ir dalyvauti visuomenės gyvenime po išėjimo iš BVGN: <Sudarytos sąlygos, mokytis, gauti įvairias paslaugas išėjus gyventi savarankiškai> 6D. Atsižvelgiant į jaunuolių poreikius kuriamos ir naujos paslaugos: <kuriami nauji paslaugų paketai, kad paslaugų tęstinumas prasitęstų (pvz., kuriami jaunuolių palydėjimo namai)> 9D; <Į globojamų jaunuolių poreikius yra atsižvelgiama ir vis kuriami nauji paslaugų paketai, kad paslaugų tęstinumas nenutruktų ir globojamiems jaunuoliams sulaukus pilnametystės, kuriami jaunuolių palydėjimo namai, o tai jaunimui yra labai puiki paslauga> 10D. Taigi, jaunuolių poreikiai yra vertinami ir juos atsižvelgiama planuojant BVGN veiklą, teikiant socialines paslaugas. Jaunimo poreikiai skatina kurti naujas paslaugas (steigti jaunuolių palydėjimo namus), kad paslaugų tęstinumas nenutruktų ir po pilnametystės.

Apibendrintai galima teigti, kad institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos įgyvendinimas turėjo įtakos socialinių paslaugų organizavimui BVGN, nes atsirado pokyčių tiek įstaigoje gyvenančio jaunimo gyvenime, tiek socialinių darbuotojų veikloje. Nors socialiniams darbuotojams padaugėjo veiklos funkcijų ir daugiau atsakomybių, jaunuoliai gauna šeimai artimas gyvenimo sąlygas ir aplinką, kitomis sąlygomis gali įgyti reikiamų įgūdžių, kurie bus reikalingi jų savarankiškam gyvenimui. Jaunuoliai gauna paslaugas, kurios svarbios jų pasiruošimui gyventi išėjus iš BVGN.

3.3.4. Socialinio darbuotojo kompetencijos, dirbant su pažeidžiamu jaunimu

Interviu metu išsiaiškinta, kokios socialinio darbuotojo kompetencijos reikalingos, dirbant su pažeidžiamu jaunimu ir kokių kompetencijų tyrimo dalyviams asmeniškai trūksta (žr. 11 pav.).

11 pav. Socialinio darbuotojo kompetencijos, dirbant su pažeidžiamu jaunuimu

Tyrimo analizė atskleidė, kad yra svarbios šios kompetencijos: gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti; gebėjimas planuoti veiklą ir veikti savarankiškai; gebėjimai reflektuoti veiklą; gebėjimas dirbti komandoje; gebėjimas ugdyti ir palaikyti jaunuolių savarankiškumą; gebėjimas prisiimti atsakomybę ir spręsti problemas.

Tyrimo dalyviai mano, kad dirbant su pažeidžiamu jaunuimu socialiniam darbuotojui reikalinga gebėjimo bendrauti ir bendradarbiauti kompetencija. Svarbu gebėti užmegzti ryšį su jaunuimu: <Gebėjimas bendrauti, užmegzti ryšį> 3D; <svarbus gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti> 6D; 2D; 9D; <Gebėjimas bendrauti, bendradarbiauti, užmegzti ryšį> 5D. Pasak vieno tyrimo dalyvio, socialinis darbuotojas ir pats turi atvirai reikšti mintis bendraudamas, mokėti pradėti, palaikyti ir užbaigti pokalbį, tinkamai reaguoti į kritiką: <gebėjimas atsisakyti ir reaguoti į

kritiką, mokėti pradėti pokalbį, jį palaikyti, baigti pokalbį. Taip pat mokėti priimti kritiką, atvirai reikšti jausmus> 10D. Tyrimo dalyviai mano, kad gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti susijęs su socialinio darbuotojo empatija, jaunuolių palaikymu, siekiu juos suprasti, išlaikyti konfidencialumą: <Būti empatiškam, kantriam, nuoširdžiam> 9D; <Mokėjimas rasti bendrą kalbą, empatiškumas, mokėjimas suprasti> 6D; <Empatija, sąžiningumas, konfidencialumas, palaikymas> 7D; <Būti empatiškam, laikytis konfidencialumo> 10D; <Svarbiausia dirbant su tokiu jaunimu reikalingas supratingumas, atsakingumas, empatiškumas> 8D; <gerbti kitų jausmus, pozityviai bendrauti> 2D. Taigi, socialiniai darbuotojai mano, kad pažeidžiamą jaunimą reikia gebėti suprasti, priimti tokį, koks jis yra, gerbti jo jausmus ir pozityviai žvelgti į bendravimą su juo.

Tyrimo metu išskirtas socialinio darbuotojo gebėjimas planuoti veiklą ir veikti savarankiškai (*gebėjimas veikti savarankiškai, susiplanuoti veiklą*>7D; <gebėjimas planuoti> 9D; <Planuoti, analizuoti situaciją, padėti klientui kurti saugią aplinką> 5D), reflektuoti veiklą (<analizuoti, reflektuoti> 1D; <gebėjimas analizuoti situaciją ir reflektuoti> 4D). Taigi, svarbu suplanuoti veiklą, metodus, kurie bus panaudoti dirbant su pažeidžiamu jaunimu, vėliau permąstyti veiklą, situacijas, pažvelgti į savo veiklos procesus iš šalies, planuoti, ką būtų galima gerinti. Paminėtas veikimas savarankiškai, tačiau tyrimo dalyviai pastebėjo, kad svarbus gebėjimas dirbti komandoje: <Komandinio darbo kompetencijų, vadybinių žinių, gebėti planuoti, organizuoti, reflektuoti, tarpininkauti komandoje> 6D; <Labai yra svarbus gebėjimas dirbti komandoje> 1D; <inicijuoti idėjų įgyvendinimą, įtraukti kitus, mokėti išklaudyti> 2D. Taigi, komandinis darbas socialinio darbo veikloje leidžia pasiūlyti idėjas, planuoti ir organizuoti socialinių paslaugų teikimą pažeidžiamam jaunimui, yra reikšmingas įstaigoje atliekant tarpininko vaidmenį.

Tyrimo dalyviai interviu metu išskyrė reikšmingą gebėjimą ugdyti ir palaikyti jaunuolių savarankiškumą: <gebėjimas ugdyti ir palaikyti savarankiško gyvenimo įgūdžius> 4D; <jaunuolių savarankiškumo įgūdžius> 2D; <palaikyti savarankiško gyvenimo įgūdžius> 1D, 5D, 10D. Jau prieš tai tyrimo analizėje išryškėjo, kad savarankiškumo įgūdžių pažeidžiama jaunimui trūksta tiek kasdienėje veikloje, tiek naudojantis įvairių institucijų paslaugomis, kai reikia pildyti dokumentus. Tyrimo dalyviai dar išskyrė socialinio darbuotojo gebėjimą prisiimti atsakomybę ir spręsti problemas. Jie mano, kad atsakingas požiūris padeda planuoti veiklą, spręsti sunkumus, valdyti konfliktus: <Geri problemų sprendimo įgūdžiai> 6D; <gebėjimas prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, veiklos planavimas> 3D; <būti atsakingam, valdyti konfliktines situacijas> 2D; <atsakingai dirbti, padėti valdyti emocijas ir jausmus, išspręsti sunkumus> 9D. Taigi, dirbant su pažeidžiamu jaunimu socialiniam darbuotojui reikia kompetencijų, kurios padėtų palaikyti ryšį su jaunuoliais, bendrauti, ugdyti reikiamus jų įgūdžius, organizuoti ir planuoti socialinio darbo veiklą įstaigoje spręsti problemas savarankiškai ir komandoje.

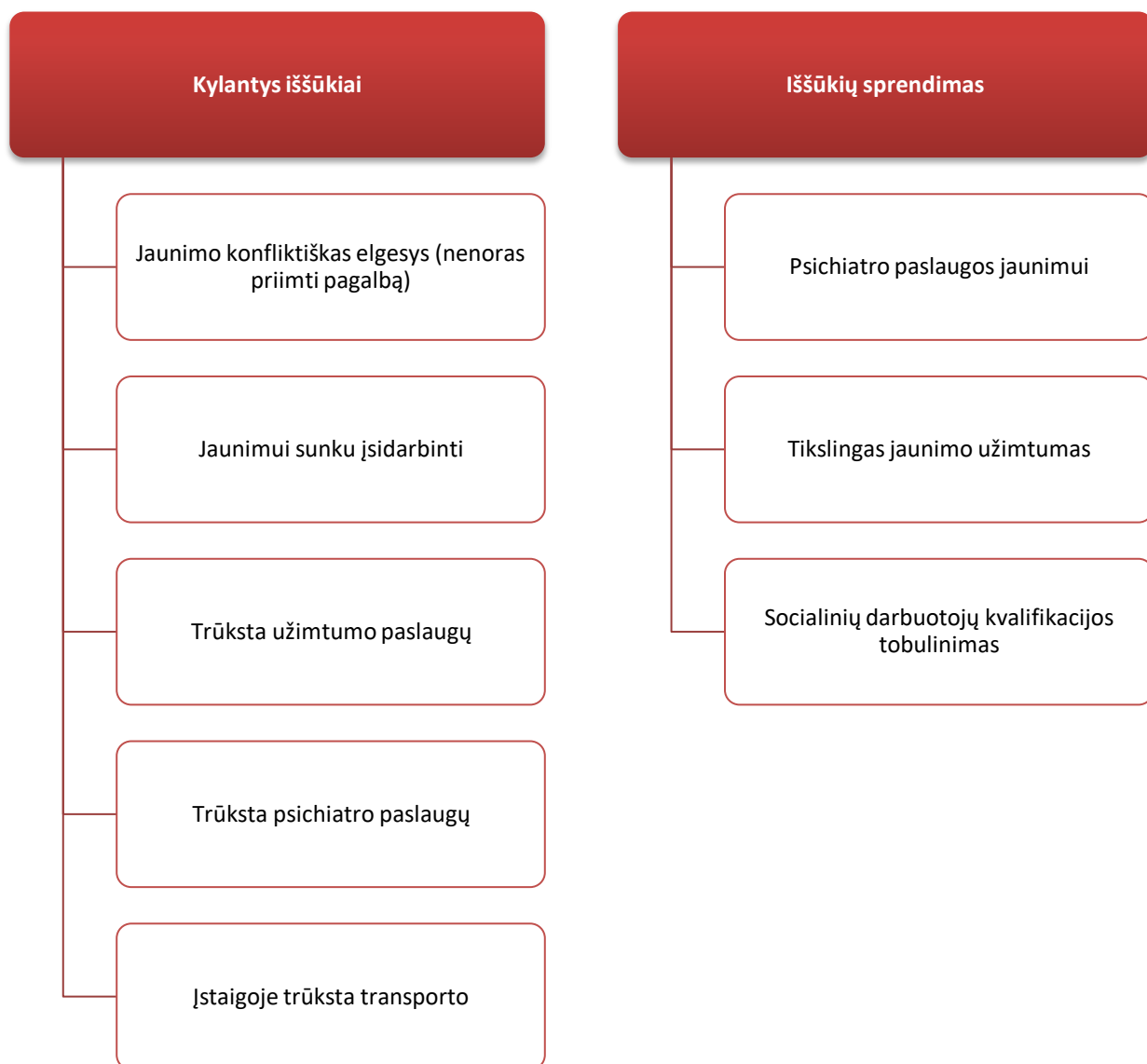
Tyrimo rezultatai parodė, kad socialiniams darbuotojams trūkstamos kompetencijos yra šios: gebėjimas stiprinti motyvaciją mokytis ir tobulėti; gebėjimas lytiškai šviesti.

Pasak tyrimo dalyvių, jie tobulina kompetencijas, tačiau šiai dienai daugeliui trūksta gebėjimo stiprinti jaunuolių motyvaciją mokytis ir tobulėti: *<Kaip skatinti mokymosi motyvaciją, norą mokytis ir tobulėti> 5D; <stiprinti jaunuoliu motyvaciją mokytis, dirbti, užsiimti tinkama veikla> 6D; <Skatinti mokymosi motyvaciją, norą mokytis ir tobulėti> 5D; <trūksta žinių man apie jaunimo motyvavimą ir skatinimą> 10d; <Norėčiau daugiau stiprinti, tobulinti šias kompetencijas: gebėjimą daryti įtaką jaunimo socialinei aplinkai ir gebėjimą palaikyti motyvaciją mokytis> 4D.* Taigi, tyrimo dalyviai trūkstamas kompetencijas sieja su aktualia jaunimo problema, kurią jau atskleidė prieš tai aptarti tyrimo duomenys, kad pažeidžiamas jaunimas nemotyvuotas mokytis, planuoti ateitį, kuo nors domėtis. Tyrimo dalyviai norėtų keisti esamą situaciją, jiems rūpi tobulinti gebėjimą palaikyti jaunuolių motyvaciją mokytis. Kaip buvo prieš tai nustatyta, mokyklos nelankymas / nenoras mokytis, tyrimo dalyvių nuomone, yra būdingiausia pažeidžiamo jaunimo problema.

Tyrimo metu dalyviai išsakė norą tobulinti gebėjimą lytiškai šviesti jaunimą: *<lytiškumo, kad dirbti su tokiu jaunimu būtų lengviau> 9D; Lytinio švietimo, kuo profesionaliau teikti individualias konsultacijas, vesti į tikėjimą ir pasitikėjimą> 7D; <Lytinio švietimo. Darbovietėje sudarytos palankios sąlygos kelti kvalifikaciją. Iš tikrųjų dirbant su tokiu jaunimu reikia daug gilintis, daug domėtis, manyčiau, tai vienas iš sudėtingiausių darbų> 10D.* Taigi, tyrimo dalyviai norėtų įgyti žinių, kurios reikalingos lytiškai šviečiant jaunimą. Tai rodo, kad socialiniai darbuotojai mato tokio ugdymo svarbą. Apskritai lytinis švietimas jaunimui yra aktuali ir gana jautri tema, reikšminga ir jų atsakingo elgesio, savarankiškumo įgūdžių ugdymui.

3.3.5. Socialinio darbo su pažeidžiamu jaunimu iššūkiai

Teorinėje darbo dalyje išaiškėjo, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su jaunimu, susiduria su įvairiais sunkumais, iššūkiais. Tyrimo metu taip pat buvo atskleisti socialiniame darbe su pažeidžiamu jaunimu kylantys iššūkiai ir jų sprendimo galimybės. Išnagrinėjus gautus rezultatus buvo išskirtos dvi kategorijos ir aštuonios subkategorijos (žr. 12 pav.).

12 pav. Socialiniame darbe su pažeidžiamu jaunimu kylantys iššūkiai

Tyrimo analizė atskleidė šiuos kylančius iššūkius: jaunimo konfliktiškas elgesys (nenoras priimti pagalbą); jaunimui sunku įsidarbinti; trūksta užimtumo paslaugų; trūksta psichiatro paslaugų; įstaigoje trūksta transporto.

Daugelis tyrimo dalyvių nurodė jaunimo konfliktišką elgesį ir nenorą priimti pagalbą, nes tai trukdo vykdyti socialinio darbo funkcijas BVGN. Pasak tyrimo dalyvių, jaunuoliai leidžiasi į konfliktus, nes priešinasi, nenori ką nors veikti, neturi tam motyvacijos, negeba valdyti savo emocijų: *<Dažniausias iššūkis yra kompromiso ieškojimas su jaunuoliais. Pastovūs kylantys konfliktai, pykčiai, jaunuolių nuotaikų kaita <...> nepasitikėti aplinkiniais, elgtis neadekvačiai> 10D; <Nemoka valdyti savo emocijų, nenori mokytis, nenoriai įsitraukia į darbinę veiklą> 3D;*

<Kaip sumotyvuoti ir įtraukti į produktyvų laisvalaikį, darbinę veiką, valdyti neigiamas emocijas, surasti darbą> 5D; <Iššūkis, kaip jaunuolį pakreipti tinkama linkme, sumotyvuoti, padėti keistis> 6D; <Iššūčiai kyla, kai reikia stengtis suvaldyti krizines situacijas, jaunuoliams, kurie turi elgesio ir emocijų nevaldymo problemų> 9D; <Sunkus ryšio kūrimas, nenoras keistis, būti suprantamu, nenoras pripažinti klaidas ir atstūmimas, nepasitikėjimas visais, net ir savimi> 8D.

Taigi, tyrimo dalyviams sunku užmegzti ryšį, skatinti pasitikėjimą aplinkiniais, motyvuoti. Jaunuoliai rodo neigiamas emocijas, konfliktuoja, pyksta, atstumia, nepripažįsta savo klaidų, rodo nepasitikėjimą. Jaunuoliai atsisako ne tik socialinių paslaugų, bet ir psichologo teikiamos pagalbos: *<Daugiausia iššūkių kyla su jaunimo nenoru priimti siūlomą pagalbą, atsisakymu dalyvauti kitų specialistų (pvz., psichologo) konsultacijose> 4D; <Sudėtingiausia, iššūčiai kyla tada, kai jaunuolis nepriima pagalbos iš mūsų – darbuotojų> 8D.* Taigi, jaunuolių konfliktiškas elgesys ir nenoras priimti pagalbą trikdo socialinį darbą, tyrimo dalyviai jaučiasi bejėgiai suvaldyti situaciją.

Pasak tyrimo dalyvių, dirbant su pažeidžiamu jaunimu kyla iššūkių, nes jaunimui sunku įsidarbinti: *(<sunku įsidarbinti nuo 16 metų. Nori „lengvų“ pinigų, linkę nusikalsti> 6D; <įtraukimo į darbo rinką> 5D; <nesimokančių jaunuolių įdarbinimą> 6D),* trūksta užimtumo paslaugų *(<Mažai turiningos veiklos gyvenamojoje vietoje> 8D; <Lėšų stoka (mokami būreliai)> 7d).* Taigi, nuo 16 m. negalintys įsidarbinti jaunuoliai ieško, kaip gauti pinigų, todėl linksta į nusikalstamą veiklą, turiningos nemokamos veiklos (būrelių) gyvenamojoje nebuvimas skatina nieko neveikimą, nesidomėjimą niekuo.

Tyrimo rezultatų duomenimis, pažeidžiamam jaunimui trūksta psichiatro paslaugų, kas apsunkina ir socialinį darbą su šiuo jaunimu: *<Galėčiau įvardinti tik vieną trūkumą, tai psichoterapiauto teikiama pagalba jaunuoliams, tokį trūkumą mes turime. Kurio pagalbos mums tikrai trūksta> 10D; <trūkumas gyvenamojoje vietoje> 2D; <Ne visuose mažesniuose miestuose yra prieinama specialistų pagalba (pvz., nėra vaikų ir paauglių psichiatro paslaugų)> 1D.* Psichiatro paslaugų trūksta, nes jaunimas turi psichinės sveikatos sutrikimų, linkęs į priklausomybes: *<Jaunuoliai su sutrikusiomis emocijomis, nestabilia psichika> 2D; <Iššūčiai dirbant su psichinės sveikatos sutrikimų, priklausomybių turinčiais jaunuoliais> 8D; <psichologinių problemų, psichinių ligų> 7D.*

Tyrimo dalyviai teigė, kad jų įstaigoje trūksta transporto priemonių, kurios reikalingos kasdieniame darbe, vežant jaunuolius į ugdymo ar medicinos įstaigas: *<transporto priemonių trūkumas> 9D; šeimynos automobilio (pavežimas į ugdymo įstaigas ir medicinos įstaigas), nes automobilio neturime, reikia savu transportu vežti ir visur važiuoti, tai tikrai tai sudaro daug keblumų> 7D.*

Taigi, BVGN dirbant su pažeidžiamu jaunimu socialiniams darbuotojams kyla iššūkių dėl įstaigos neparūpinimo transporto priemonėmis, vietos psichiatro, užimtumo paslaugų trūkumo, sunkumų jaunimui nuo 16 m. įsidarbinti ir patiems užsidirbti. Pats jaunimas savo konfliktišku elgesiu ir nenoru priimti pagalbos taip pat kelia iššūkių socialinių darbuotojų veikloje.

Tyrimo metu nustatyta, kaip būtų galima spręsti kylančius iššūkius. Tyrimo dalyvių nuomone, būtinos psichiatro paslaugos jaunimui, tikslingas jaunimo užimtumas, socialinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas.

Tyrimo dalyviai mano, kad socialiniame darbe su pažeidžiamu jaunimu kylančius iššūkius padėtų spręsti psichiatro paslaugos jaunimui: *<psichiatro, psichoterapeuto paslaugų savame mieste> 7D; <vaikų ir paauglių psichiatro paslaugų> 1D.*

Taigi, jaunimas gautų reikiamas paslaugas, o bendradarbiaudami su psichiatru socialiniai darbuotojai paprasčiau spręstų pažeidžiamam jaunimui kylančias problemas dėl psichinės sveikatos sutrikimų, emocijų nevaldymo, konfliktinio elgesio, priklausomybių, kt.

Kitas svarbus socialinio darbo su pažeidžiamu jaunimu gerinimo sprendimas būtų pasiūlytas tikslingas užimtumas: *<Tikslingas ir produktyvus užimtumas> 5D; <kuo daugiau užimtumo, įtraukti į darbo rinką, stiprinti atsakomybės jausmą> 3D; <Didesnę dėmesį skirti jaunuolių, kurie nebesimoko pagal bendrojo lavinimo, profesinio ugdymo ar specialiuosius ugdymosi poreikius užtikrinančias programas, užimtumui> 5D; <Atkreipti dėmesį į nesimokančių jaunuolių užimtumą, įdarbinimą> 6D; <Daugiau popamokinio užimtumo, daugiau su tokiu jaunimu sugalvoti veiklų, jaunimo naudai> 7D; <Siūlyčiau plėsti paslaugų prieinamumą pagal gyvenamąją vietą> 1D.*

Taigi, tyrimo dalyviai mano, kad turėtų būti gyvenamosiose vietose pasiūlyta daugiau užimtumo paslaugų tiek besimokančiam, tiek jau nebesimokančiam jaunimui. Paslaugos turi būti prieinamos, tikslingos, atitinkančios jaunimo poreikius ir teikiančios naudą.

Tyrimo dalyviai išsakė nuomonę, kad socialiniame darbe su pažeidžiamu jaunimu kylančius iššūkius padėtų spręsti socialinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas: *<Labai yra svarbus dalykas, dirbant su pažeidžiamu jaunimu, kvalifikacijos kėlimas, svarbu yra ne tai, kiek tau darbovietė duoda mokymų, bet tai turėtų būti ir savišvieta> 8D; <Dirbant su tokiu jaunimu labai svarbu kelti savo kvalifikaciją, nes reikia daug žinių, kaip padėti tokiems jaunuoliams, kaip prieiti prie jų, rasti įvairiausių būdų. Todėl, manyčiau, labai svarbu yra kelti savo kvalifikaciją, nes vien 16 akademiinių valandų per metus tikrai nepakanka, kurias reikia surinkti dirbant, manau labai svarbu yra pačio darbuotojo noras siekti daugiau žinių, noras gilinti savo turimas žinias ir gauti naujų, tai gali padėti tik savišvieta, informacijos ieškojimas> 10D.*

Taigi, tyrimo dalyviai socialinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą sieja ne tik su darbo vietoje siūlomomis mokymosi programomis, bet ir tikslinga savišvieta, savarankišku informacijos ieškojimu, žinių gilinimu, nes dirbant su pažeidžiamu jaunimu reikia daugiau žinių, nei suteikiama per mokymus.

DISKUSIJA

Tyrimo rezultatai atskleidė pažeidžiamo jaunimo, gyvenančio BVGN problemas, susijusias su ankstesnio gyvenimo šeimoje patirtimis, kai buvo neužtikrinami interesai, kai tėvai rodė netinkamą pavyzdį. Tokius pat pastebėjimus tyrimuose pateikia ir kiti autoriai (Burvytė, Kocai, 2017; Tahkola ir kt., 2021; Munford, 2022; Brisson ir kt., 2022; Kartesz ir kt., 2022; Hietamaki ir kt., 2023), nurodantys, kad jaunimo gyvenimo šeimoje istorijos ir šeimyniniai santykiai buvo sudėtingos, jie yra patyrė tėvų nepriežiūrą, todėl būna pažeidžiamesni, sunkiau prisileidžia suaugusius, priima jų pagalbą. Suaugusiųjų pagalbos nepriėmimą pastebėjo ir mūsų tyrimo dalyviai, kurie nurodė pažeidžiamo jaunimo nepasitikėjimą suaugusiais ir nenorą bendrauti, o agresyvaus ir priešiško elgesio priežastys, anot tyrimo dalyvių, slypi buvusiuose santykiuose su tėvais.

Teorinėje darbo dalyje (Rebbe ir kt., 2017; Hermens ir kt., 2017; Almqvist, Lassinantti, 2018; Kartesz ir kt., 2022; Overbey ir kt., 2023) išskirtos pažeidžiamo jaunimo problemos (nenoras mokytis, polinkis į smurtą, nusikalstamumą; piktnaudžiavimas svaigalais; negebėjimas užmegzti ryšių su aplinkiniais) atskleistos ir tyrime. Interviu rezultatai parodė, kad pažeidžiamas jaunimas nenori mokytis, atlikti kasdienes buitines darbus, būdingas priešiškas ar net agresyvus, nepagarbus elgesys su suaugusiais, polinkis meluoti, neigti, atsikalbinėti. Mokyklos nelankymo problema kyla iš motyvacijos mokytis trūkumo, tada nenorima eiti į mokyklą, o nuėjus joje sunku pritapti. Būdingas nusikalstamas elgesys, kurį tyrimo dalyviai sieja su elgesio ir emocijų raiškos problemomis, kai maištaujama savyje, norima ką nors išbandyti, nusikalstamumui turi įtakos draugai. Pažeidžiamas jaunimas linkęs vartoti alkoholį, išbandyti narkotines medžiagas ir tam ne visada pavyksta užkirsti kelią, nes jaunimas jaučiasi gyvenantis savame pasaulyje, pagal savas taisykles, nori pritapti ir neišsiskirti iš bendraamžių. Remiantis L. Naude ir E.C. Damme (2024), jaunuoliai ieško savęs, todėl svarbūs santykiai su aplinka, supančiais žmonėmis, kurie nukreipia elgesį, tikslus, įsitikinimus, savireguliaciją ir pasirinkimą. Asmeninė tapatybė lemia, kaip susiduriama su iššūkiais ir grėsmėmis ir kaip išnaudojamos galimybės. Tyrimo rezultatai parodė, kad pažeidžiamas jaunimas turi žemą savivertę, būdingas didesnis pažeidžiamumas, jie nenori bendrauti, atsikalbinėja, meluoja. Kaip aptarta teorinėje darbo dalyje (Overbey ir kt., 2023), pažeidžiami jaunuoliai gali turėti žemą savivertę, elgesio, socialinio bendravimo sunkumų, probleminį elgesį. Gali kilti pykčio, emocijų nevaldymo situacijų. Tyrimo metu išaiškėjo, kad nepasitikėjimas suaugusiais ir nenoras bendrauti, rodoma agresija gali kilti dėl patikimo ryšio su jais praradimo ar nebuvimo. Tokius pat rezultatus pateikia R. Rebbe ir kt. (2017). Jie mano, kad vaikystėje patirti traumuojuojantys išgyvenimai, atrimo ir patikimo ryšio su suaugusiais nebuvimas gali trukdyti užmegzti santykius, bendrauti be neigiamų emocijų ir pykčių.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pažeidžiamam jaunimui trūksta įvairių įgūdžių: socialinių, tvarkymosi buityje, savarankiškumo, asmens higienos, sveikos gyvensenos, ekonominio raštingumo. Todėl jiems sunku prisitaikyti dabar gyvenant BVGN ir bus sunku vėliau, kai išeis gyventi savarankiškai. Tokius pat įgūdžius savo tyrimuose išskiria kiti autoriai (Gudžinskienė ir kt., 2017; Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2022; Garcia-Alba ir kt., 2021, 2022; Munford, 2022), kurie pabrėžia šių įgūdžių svarbą ir nurodo, kad svarbiausi yra savarankiškumo įgūdžiai, kurie susiję su pasirengimu palikti globą, leidžia prisitaikyti išėjus iš globos įstaigos, nepatirti streso. L. Garcia-Alba ir kt. (2021) mano, kad ne visada vaikų globos namų struktūra ir taisyklės leidžia jauniems žmonėms visapusiškai pasinaudoti savo savarankiškumu. Mūsų tyrimo duomenimis, institucinės globos sistemos deinstitucionalizacijos įgyvendinimo pokyčiai suteikė daugiau galimybių jaunuoliams įgyti savarankiškumo įgūdžių, nes jie gyvena šeimai artimoje, gali patirti, ką reiškia gyventi pagal šeimos modelį, įgyti daugiau įgūdžių, reikalingų tvarkantis buityje, atliekant kasdienes darbus, ruošiant maistą, planuojant biudžetą ir apsiperkant. Jaunuoliai tampa savarankiškesni, atsakingesni už save. Namų aplinkos sukūrimo svarbą savarankiškumo įgūdžių ugdymuisi nurodo V. Gudžinskienė ir kt. (2017).

Teorinėje darbo dalyje aptartų tyrimų (Morrison, 2016; Almqvist, Lassinantti, 2018; Munford, Sanders, 2021; Munford, 2022) rezultatai parodė, kad yra svarbus socialinio darbuotojo ir jaunuolių tarpusavio pasitikėjimas, ryšio palaikymas, nuoširdus bendravimas, rodomas dėmesys, rūpestingumas. A.M. Salazar ir kt. (2021) tyrime išskyrė jaunimo ir suaugusiųjų partneriškus santykius, bendravimą ir dėmesio parodymą, palaikymą, kas svarbu užtikrinant sėkmingesnę jaunuolių perėjimą į pilnametystę. Mūsų tyrimo duomenimis, gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti susijęs su socialinio darbuotojo empatija, jaunuolių palaikymu, siekiu juos suprasti, išlaikyti konfidencialumą. Tyrimo dalyviai mano, kad pažeidžiamą jaunimą reikia gebėti suprasti, priimti tokį, koks jis yra, gerbti jo jausmus ir pozityviai žvelgti į bendravimą su juo. Išaiškėjo, kad bendravimo su pažeidžiamu jaunimu pagrindas yra individualūs pokalbiai, kurių metu atsiranda tarpusavio pasitikėjimas, jaunuoliai gauna patarimų, paskatinimų. Tokias pat įžvalgas tyrime pateikia D. Brisson ir kt. (2022), kurie pastebi, kad svarbus individualus jaunuolių išklauskymas ir pokalbiai, galimybė pasipasakoti. Pasakojimas apie savo patirtis, sunkius išgyvenimus gali sustiprinti gebėjimus suprasti savo jausmus. D. Brisson ir kt. (2022) tyrimo duomenimis, jaunimui reikia, kad kas nors būtų šalia, kai prireikia, motyvuotų ir padrasintų, specialisto, kuriuo pasitikėtų ir jaustų, kad į jį gali kreiptis pagalbos ar patarimo.

Teorinėje darbo dalyje aptarta, kad institucinės globos pertvarkos procesas ir pradėtos teikti bendruomeninės paslaugos sukėlė daug nežinomumo ir įtampos, kito socialinių darbuotojų darbo funkcijos (Kiaunytė, Lygnugarienė, 2019; Gudžinskienė, Rimkevičė, 2021). Tokius pat

pastebėjimus pateikė ir mūsų tyrimo dalyviai, nurodę, kad jų darbe atsirado naujų veiklos funkcijų (be socialinio darbuotojo jie atlieka medikų, vairuotojų, slaugytojų ar kt. specialistų funkcijas), turi dažniau bendradarbiauti su kitais specialistais, kartais reaguoti į problemines situacijas ir laisvu nuo darbo metu, todėl darbas tapo sudėtingesnis, atsirado didesnė atsakomybė planuojant, vykdant ir kontroliuojant procesus, nes dabar reikia dirbti po vieną.

IŠVADOS

1. Pažeidžiamas jaunimas apibūdinamas kaip tas, kuris patiria socialinę atskirtį, auga be tėvų globos arba turi sutrikimų, negalių, patiria įvairių rizikos veiksnių (mokymosi sunkumų, polinkį į smurtą, nusikalstamumą, bendravimo sunkumų), anksčiau yra patyrę traumuojančių išgyvenimų, tėvų nepriežiūrą, šeimos nestabilumą, sunkiau prisileidžia suaugusius, priima jų pagalbą.
2. Institucinę globą pakeitusiuose bendruomeniniuose vaikų globos namuose yra didesnė socialinių paslaugų įvairovė, siekiama sukurti šeimai artimą aplinką. Socialiniai darbuotojai, dirbdami su pažeidžiamu jaunimu, siekia užtikrinti ir ginti jų teises, interesus, poreikius atitinkančių socialinių paslaugų teikimą, ugdo savarankiškumą, atlikdami skirtingus vaidmenis (konsultantų, įgalintojų, ugdytojų, tarpininkų ir kt.). Reikšmingas pažeidžiamo jaunimo savarankiškumo skatinimas, kuris padeda integruotis į visuomenę, lengviau spręsti kylančius savarankiško gyvenimo sunkumus. Jaunuolių savarankiškumą socialiniai darbuotojai skatina mokinami bendrauti ir bendradarbiauti, skatindami tvarkytis buityje, įgyti asmeninių, finansinio raštingumo, mokymosi, karjeros planavimo bei sveikatai palankių įgūdžių.
3. Tyrimo rezultatai parodė, kad pažeidžiamam jaunimui būdinga žema savivertė, jie stokoja motyvacijos, nepasitiki suaugusiais ir nenori bendrauti, būdingas savanaudiškumas, polinkis meluoti, neigti, atsikalbinėti. Išaiškėjo, kad viena iš dažniausių pažeidžiamo jaunimo problemų – mokyklos nelankymas (nenoras mokytis). Kitos problemos susijusios su polinkiu vartoti alkoholį, išbandyti narkotines medžiagas ir tam ne visada pavyksta užkirsti kelią, nes jaunimas jaučiais gyvenantis savame pasaulyje, pagal savas taisykles. Pažeidžiamam jaunimui trūksta ekonominio raštingumo įgūdžių, todėl negebama planuoti pajamų ir išlaidų, taupyti, trūksta socialinių įgūdžių, kurie trukdo bendrauti, valdyti emocijas, megzti konstruktyvius ryšius. Savarankiškumo įgūdžių stokojama tiek kasdienėje veikloje, tiek naudojantis įvairių institucijų paslaugomis, kai reikia pildyti dokumentus. Socialiniai darbuotojai, teikdami paslaugas pažeidžiamam jaunimui BVGN su jais dirba individualiai, grupėse, bendradarbiauja su kitais specialistais (institucijomis). Jie mano, kad šiam jaunimui aktualiausia socialinė pagalba yra užimtumo ir laisvalaikio organizavimas, konsultavimas, psichologinė pagalba, saugaus ryšio kūrimas. Socialiniai darbuotojai teigia, kad bendraujant su pažeidžiamu jaunimu svarbu yra rodyti empatiją, būti dėmesingais, atsižvelgti į individualius poreikius. Dėl institucinės globos sistemos deinstitucionalizacijos įgyvendinimo socialiniams darbuotojams tenka atlikti naujas veiklos funkcijas, tenka didesnė atsakomybė planuojant, vykdant ir kontroliuojant socialinės pagalbos procesus, tačiau sumažėjo jaunuolių skaičius, todėl atsirado galimybė daugiau laiko ir

dėmesio skirti kiekvienam individualiai, jaunuoliai gyvena šeimai artimesnėmis gyvenimo sąlygomis, turi daugiau galimybių įgyti reikiamų įgūdžių.

4. Numatant, kaip būtų galima tobulinti socialinę pagalbą ir paslaugas, siekiant geriau spręsti pažeidžiamo jaunimo problemas, tikslinga atsižvelgti į tai, kad socialiniai darbuotojai stokoja gebėjimų stiprinti jaunuolių motyvaciją mokytis ir tobulėti, juos šviesti lytiškai. Socialinių darbuotojų darbe kyla iššūkių dėl jaunimo konfliktiško elgesio (nenoro priimti pagalbą), šiam jaunimui sunku įsidarbinti, jiems trūksta užimtumo, psichiatro paslaugų, BVGN trūksta transporto, kuris reikalingas kasdieniame darbe, vežant jaunuolius į ugdymo ar medicinos įstaigas.

REKOMENDACIJOS

Tobulinant socialinę pagalbą ir paslaugas ir siekiant geriau spręsti pažeidžiamo jaunimo problemas, bendruomeninių vaikų globos namų vadovams rekomenduojama:

1. Pasiūlyti BVGN arba kitose Savivaldybės (seniūnijos) įstaigose prieinamas psichiatro paslaugas, nes dabar šių paslaugų trūkumas apsunkina socialinį darbą su pažeidžiamu jaunu (tyrimo dalyviai teigė, kad šis jaunimas turi psichinės sveikatos sutrikimų, linkęs į priklausomybes, psichiatro paslaugos būtinos, o bendradarbiaudami su psichiatru socialiniai darbuotojai paprasčiau spręstų jaunimui kylančias problemas).
2. Aprūpinti įstaigas transporto priemonėmis, kurios reikalingos socialinių darbuotojų kasdieniame darbe, vežant jaunuolius į ugdymo ar medicinos įstaigas. Šių priemonių dabar trūksta, todėl socialinių paslaugų teikimas stringa.
3. Gyvenamosiose vietose pasiūlyti daugiau užimtumo paslaugų tiek besimokančiam, tiek nebesimokančiam jaunimui. Paslaugos turi būti prieinamos, tikslingos, atitinkančios jaunimo poreikius ir teikiančios naudą.
4. Sudaryti sąlygas su jaunu dirbantiems socialiniams darbuotojams kelti kvalifikaciją, tobulėti ir įgyti žinių, kaip stiprinti jaunuolių motyvaciją mokytis, kaip šviesti lytiškai.

LITERATŪRA

1. Adomaitienė, J., Balčiūnienė, R. (2017). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogika*, 8, 71-93.
2. Alba, L.G., Gullo, F., Valle, J.F. (2022). Readiness for independent living of youth in residential childcare: A comparative study. *Child & Family Social Work*, 28(1), 171-183.
3. Abulhul, Z. (2021). Social Work (Social Policy) used as a Tool of Social Control. *Open Journal of Social Sciences*, 9, 249-262.
4. Almqvist, A.L., Lassinantti, K. (2018). Social Work Practices for Young People with Complex Needs: An Integrative Review. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 35, 207–219.
5. Arora, Sh. K., Shah, D., Chaturvedi, S. et al. (2015). Defining and Measuring Vulnerability in Young People. *Indian Journal of Community Medicine*, 40(3), 193-197.
6. Burvytė, S., Kocai, E. (2017). Socialinių darbuotojų požiūris į vaikų globos namuose augančių vaikų ryšius su biologiniais tėvais. *Socialinis ugdymas*, 45(1), 62–79.
7. Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašas. TAR, 2021-01-13, Nr. 481.
8. Bubnys, R., Jasevičienė, Z. (2013). Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajos su ateities perspektyvomis. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 11, 31-37.
9. Brisson, D., Wilson, J.H., Medina, E. et al. (2022). Experiences of Youth Transitioning Out of Juvenile Justice or Foster Care Systems: The Correlates of Successful Moves to Independence. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 39, 45–57.
10. Cherwick, M., Dahl, R.E., Bertomen, S. et al. (2023). Risk and protective factors for mental health and wellbeing among adolescent orphans. *Health Psychology and Behavioral Medicine*, 11(1), 1-21.
11. Dudaitė, J. (2016). Globos namų auklėtinių verslumo kompetencijos kaip pasiruošimo savarankiškam gyvenimui prielaida. *Socialinis darbas*, 14(1), 92-104.
12. ES Tarybos rekomendacija 2020 m. spalio 30 d. „Tiltas į darbo rinką. Sustiprinta Jaunimo garantijų iniciatyva“, kuria pakeičiama 2013 m. balandžio 22 d. Tarybos rekomendacija dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo“. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 2020/C 372/01.
13. Elhami, A. (2022). Conducting an Interview in Qualitative Research: The Modus Operandi. *MEXTESOL Journal*, 46(1), 1-7.
14. Gudžinskienė, V., Šurpik, J. (2017). Jaunuolių, turinčių proto negalią, savarankiškumo ugdymo(si) sėkmės kriterijai. *Socialinis darbas*, 15(1), 6–21.

15. Gudžinskienė, V., Rimkevičė, L. (2021). Socialinio darbuotojo darbo turinio pokyčiai teikiant paslaugas bendruomeniniuose vaikų globos namuose vaikams su intelekto ir (ar) psichikos negalia. *Socialinės gerovės tyrimai*, 19(2), 114–133.
16. Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, R., Uscila, R. (2017). Socialinių darbuotojų patirtys rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose. *Pedagogika*, 125(1), 158–174.
17. Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, R. (2022). The opportunities to develop communication and cooperation skills at children's community care homes. *Society. Integration. Education Proceedings of the International Scientific Conference*, 1, May 27th, 647-651.
18. Gričiūtė, J., Senkevičiūtė-Doviltė, L. (2018). Lietuvos socialinės globos įstaigų, dalyvaujančių pertvarkos procese, darbuotojų motyvacijos vertinimas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 21 (1), 35-56.
19. Gvaldaitė L., Šimkonytė S. (2016). Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, 55-73.
20. Garcia-Alba, L., Postigo, A., Gullo, F. et al. (2021). PLANEA Independent Life Skills Scale: Development and Validation. *Psicothema*, 33, 2, 268-278.
21. Garcia-Alba, L., Postigo, A., Gullo, F. et al. (2022). Assessing Independent Life Skills of Youth in Child Protection: A Multi-Informant Approach. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 14(1), 1-10.
22. Hietamaki, J., Seppala, P., Hakkila, L. et al. (2023). Family support services reduce the demand for emergency childremovals at the community level. *European journal of social work*, 29, 2-15.
23. Hermens, N., Super, S., Verkooijen, K.T. et al. (2017). A Systematic Review of Life Skill Development Through Sports Programs Serving Socially Vulnerable Youth. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 88(4), 408-424.
24. Hardgrove, A., Pells, K., Boyden, J. et al. (2014). *Youth Vulnerabilities in Life Course Transitions*. Human Developnet Reports. New York. Prieiga per internetą: <https://hdr.undp.org/content/youth-vulnerabilities-life-course-transitions>
25. Ilgūnė-Martinėlienė, R., Malachovska, V. (2021). Paauglių, išėjusių iš vaikų globos namų į bendruomeninius globos namus, patirtis. *Socialinis ugdymas*, 55, 1, 71–84.
26. Institucinės globos pertvarka Lietuvoje, 2020. Prieiga per internetą: https://www.esinvesticijos.lt/uploads/main/documents/files/Post%202020/Programos%20rengimas/Institucines%20globos%20pertvarka_2020-04-28_final.pdf

27. IFSW. Global Definition of the Social Work, 2014. Prieiga per internetą: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
28. Ylvisake, S., Rugkasa, M. (2022). Dilemmas and conflicting pressures in social work practice. *European journal of social work*, 25, 4, 643-654.
29. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.
30. Jungtinių Tautų alternatyvios globos vaikams gairės. Patvirtinta Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 64-oje sesijoje 2010 m. vasario 14 d. rezoliucija Nr. A/RES/64/142.
31. Jaunimo praktinių įgūdžių ugdymo tvarkos aprašas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. A1-1048.
32. Juškėnienė G., Nasvytienė D. (2016). Globos namuose gyvenančių paauglių moralinių sprendimų lygmens ir pagarbos taisyklėms dermė: keturių atvejų analizė. *Ugdymo psichologija*, 27, 5–34.
33. Kiaunytė, A., Lygnugarienė, V. (2019). Vaiko globos sisteminė pertvarka kaip iššūkis socialinių darbuotojų profesionalumui: kas parodo supervizijos ir intervizijos poreikį? *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 23 (1), 69-94.
34. Kiekybinis jaunimo nuomonės tyrimas, 2021 m. lapkričio mėn. Vilnius: SPINTER tyrimai.
35. Kertesz, M., Humphreys, C., Corrales, T. (2022). Identifying the patterns of family contact for children in care. *Australian Social Work*, 75, 1, 19–32.
36. LR jaunimo politikos pagrindų įstatymas. TAR, 2018-06-11, Nr. 9738.
37. LR civilinis kodeksas. Valstybės žinios 2000, Nr. 74-2262.
38. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807; TAR, 2017-10-10, Nr. 16087.
39. Lisauskienė, D., Rimkevičienė, V. (2019). Mažiau galimybių turinčio jaunimo rizikingas elgesys neformalioje (laisvalaikio) aplinkoje ir jo prevencinės priemonės. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 24(2), 45-62.
40. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2023 m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2024. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/pAyPc83xHZE.pdf>
41. Liutkevičienė, O. (2015). Socialinės atskirties vaikų ir jaunimo tinkamų socialinių sprendimų paieška integracijos į visuomenę procese. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 15(1), 119-135.
42. Malinauskienė, O., Vosylis, R., Erentaitė, R., kt. (2010). Vyresniųjų paauglių lyties tapatumo ir tėvų auklėjimo stiliaus ryšiai. *Socialinis darbas*, 9(2), 135-143.
43. Munford, R., Sanders, J. (2021). Transformative practice: Social work practice with vulnerable youngpeople. *European Journal of Social Work*, 24, 4, 720–731.

44. Munford, R. (2022). Children and Young People in the Care System: Relational Practice in Working with Transitions and Challenges. *Australian social work*, 75, 1, 1-4.
45. Morrison, F. (2016). *Social workers' communication with children and young people in practice*. UK: Iriss Insights.
46. Malvaso, C., Delfabbro, P., Hackett, L., et al. (2016). Service approaches to young people with complex needs leaving out-of-home care. *Child Care in Practice*, 22(2), 128–147.
47. Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės. Valstybės žinios, 2012-11-22, Nr. 135-6912.
48. Naude, L., Damme, E.C. (2024). Reconciling control and identity development: experiences of South African adolescents. *Current Psychology*, 43, 3210-3219.
49. Nassaji, H. (2020). Good qualitative research. *Language Teaching Research*, 24(4), 427-431.
50. Oficialiosios statistikos portalas, 2022. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7c1555b5-9074-4773-9a50-08108e6b9076#/>
51. Overbey, T.A., Diekmann, F., Lekies, K.S. (2023). Nature-based interventions for vulnerable youth: a scoping review. *International Journal of Environmental Health Research*, 33, 1, 15-53.
52. Oldeide, O., Holsen, I., Fosse, E. (2020). Youth perspective on outreach service: A safety net for at-risk youth in a municipality. *Children and Youth Services Review*, 116, 1-7.
53. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planas. TAR, 2014-02-17, Nr. 1624.
54. Prajapati, R., Sharma, F. (2017). Significance Of Life Skills Education. *Contemporary Issues in Education Research – First Quarter*, 10, 2-6.
55. Poots, E. (2022). Improving and safeguarding social Wellbeing. Prieiga per internetą: <https://www.scie.org.uk/files/northern-ireland/improving-and-safeguarding-social-wellbeing-a-strategy-for-social-work-northern-ireland.pdf?res=true>
56. Raudeliūnaitė, R., Gudžinskienė, V. (2022). Vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymasis bendruomeniniuose vaikų globos namuose: vaikų patirčių analizė. *Pedagogika*, 145, 1, 233–257.
57. Redmont, G., Mani, G., O'Donnell, A. et al. (2022). Young People's Experience of Social Exclusion. *Journal of Social Policy*, 1, 12-24.
58. Rebbe, R., Nurius, P. S., Ahrens, K. R., et al. (2017). Adverse childhood experiences among youth aging out of foster care: A latent class analysis. *Children and Youth Services Review*, 74, 108–116.
59. Socialinių paslaugų srities darbuotojų ir socialinių paslaugų įstaigų vadovų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos aprašas. TAR, 2021-07-23, Nr. 16398.

60. Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikaciniai reikalavimai. Valstybės žinios, 2006-04-20, Nr. 43-1569; TAR, 2022-11-28, Nr. 23958.
61. Salazar, A.M., Spiers, S.S., Pfister, F.R. (2021). Authentically engaging youth with foster care experience: definitions and recommended strategies from youth and staff. *Journal of Youth Studies*, 24, 8, 1015–1032.
62. Social work with children and young people Living in precarious conditions, 2020. Prieiga per internetą: [www.caritas-international. Fachkonzept Kinder Jugendliche englisch%20\(1\)%20\(1\).pdf](http://www.caritas-international.org/fachkonzept_kinder_jugendliche_englisch%20(1)%20(1).pdf)
63. Šinkūnienė, J. R. (2012). Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai: monografija. Vilnius: MRU.
64. Toliušytė Ž., Plaušinitienė A. (2015). Vaikų, gyvenančių globos namuose, savarankiško gyvenimo įgūdžių raiška. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje*, 6(1), 130- 139.
65. Tahkola, E. M. (2021). Coping strategies in life stories of young adults with foster care backgrounds. *European journal of social work*, 24, 5, 910-921.
66. Terzieva, V., Arabskab, E. (2016). Process of deinstitutionalization of children at risk in Bulgaria. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 233, 287–291.
67. Thomson-Hayes, M., Webb, L.M. (2017). *Representation / Representativeness*. In: The International Encyclopedia of Communication Research Methods. J. Matthes (Gen. Editor). John Wiley & Sons, Inc, 212-216.
68. Tenny, S., Brannan, J. M., Brannan, G. D. (2022). *Qualitative Study*. National Library of Medicine. September 18, 1-9. Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK470395/>
69. Ulz, J. (2023). *What is a Research Paradigm?* Types of Research Paradigms with Examples. Prieiga per internetą: <https://researcher.life/blog/article/what-is-a-research-paradigm-types-examples/>
70. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija. Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2316.
71. Vaiko teisių ir interesų užtikrinimas globojant ir įvaikinant vaikus. Valstybės kontrolės auditas. 2022 m. rugsėjo 22 d. Nr. VAE-8.
72. Vaiko garantijų sistemos įgyvendinimo 2023–2030 metais Lietuvoje veiksmų planas. TAR, 2023-06-13, Nr. 11734.
73. Zbarauskaitė, A., Čekuolienė, D. (2009). Globos namuose gyvenančių paauglių tapatumo formavimasis: biografinio pasakojimo interpretacinė analizė. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 4, 89-108.

SANTRAUKA

Jaunuoliai, gyvenantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, neturi tiek socialinių, savarankiško gyvenimo įgūdžių, kiek augantys ir gyvenantys pilnavertėje šeimoje. Todėl neretai jiems būna sudėtinga integruotis į darbo rinką, visuomenę, jiems trūksta motyvacijos mokytis ir tobulėti, kyla grėsmė patirti socialinę atskirtį. Keliami *probleminiai klausimai*: kas būdinga socialinio darbuotojo veiklai, dirbant su pažeidžiamu jaunimu bendruomeniniuose vaikų globos namuose? Kaip būtų galima tobulinti socialinę pagalbą ir paslaugas, siekiant geriau spręsti pažeidžiamo jaunimo problemas?

Tyrimo objektas: socialinio darbo ypatybės su pažeidžiamu jaunimu.

Tyrimo tikslas: ištirti socialinio darbo ypatybes su pažeidžiamu jaunimu teoriniu ir praktiniu aspektais.

Tyrimo uždaviniai: 1. Išanalizuoti pažeidžiamo jaunimo charakteristiką ir problemas teoriniu aspektu; 2. Atskleisti socialinio darbo svarbą ir taikomus veiklos metodus, dirbant su pažeidžiamu jaunimu; 3. Ištirti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus, dirbant su pažeidžiamu jaunimu bendruomeniniuose vaikų globos namuose; 4. Numatyti, kaip būtų galima tobulinti socialinę pagalbą ir paslaugas, siekiant geriau spręsti pažeidžiamo jaunimo problemas.

Tyrimo metodai: teisinių dokumentų, mokslinės literatūros analizė; interviu su socialiniais darbuotojais; kokybinė tyrimo duomenų analizė.

Rezultatai. Tyrimo rezultatai parodė, kad pažeidžiamam jaunimui būdinga žema savivertė, jie stokoja motyvacijos, nepasitiki suaugusiais ir nenori bendrauti, o viena iš dažniausių pažeidžiamo jaunimo problemų – mokyklos nelankymas (nenoras mokytis). Pažeidžiamam jaunimui trūksta ekonominio raštingumo įgūdžių, todėl negebama planuoti pajamų ir išlaidų, taupyti, trūksta socialinių įgūdžių, kurie trukdo bendrauti, valdyti emocijas, megzti konstruktyvius ryšius. Socialiniai darbuotojai, teikdami paslaugas pažeidžiamam jaunimui BVGN su jais dirba individualiai, grupėse, bendradarbiauja su kitais specialistais (institucijomis). Jie mano, kad šiam jaunimui aktualiausia socialinė pagalba yra užimtumo ir laisvalaikio organizavimas, konsultavimas, psichologinė pagalba, saugaus ryšio kūrimas. Išaiškėjo, kad socialiniai darbuotojai stokoja gebėjimų stiprinti jaunuolių motyvaciją mokytis ir tobulėti, juos šviesti lytiškai. Socialinių darbuotojų darbe kyla iššūkių dėl jaunimo konfliktiško elgesio (nenoro priimti pagalbą), šiam jaunimui sunku įsidarbinti, jiems trūksta užimtumo, psichiatro paslaugų, BVGN trūksta transporto, kuris reikalingas kasdieniame darbe, vežant jaunuolius į ugdymo ar medicinos įstaigas.

SUMMARY

Young people who live in communal children's care homes do not have as many social and independent life skills as those who grow up and live in a full-fledged family. Therefore, it is often difficult for them to integrate into the labor market and society, they lack motivation to learn and improve, and there is a threat of experiencing social exclusion. In this paper, *problematic questions are raised*: what is characteristic of the activities of a social worker working with vulnerable youth in community orphanages? How could social support and services be improved to better address the problems of vulnerable young people?

The object of the research: peculiarities of social work with vulnerable youth.

The aim of the research: to examine the characteristics of social work with vulnerable youth in theoretical and practical aspects.

The tasks of the research: 1. To analyze the characteristics and problems of vulnerable youth in a theoretical aspect; 2. To reveal the importance of social work and applied methods of activity when working with vulnerable youth; 3. To study the peculiarities of the activities of a social worker, working with vulnerable youth in community children's care homes; 4. To envisage how social assistance and services could be improved in order to better address the problems of vulnerable youth.

The following research methods were used: analysis of legal documents, scientific literature; interviews with social workers; qualitative analysis of research data.

Results. The results of the study showed that vulnerable youth have low self-esteem, they lack motivation, do not trust adults and do not want to communicate, and one of the most common problems of vulnerable youth is not attending school (unwillingness to learn). Vulnerable youth lack economic literacy skills, so they are unable to plan income and expenses, save, and lack social skills that hinder communication, managing emotions, and building constructive relationships. Social workers, providing services to vulnerable youth in community orphanages, work with them individually, in groups, and cooperate with other specialists (institutions). They believe that the most relevant social assistance for these young people is the organization of employment and free time, counseling, psychological assistance, and creating a safe connection. It turned out that social workers lack the ability to strengthen the motivation of young people to learn and improve, and to educate them about sex. Challenges arise in the work of social workers due to the conflictive behavior of young people (reluctance to accept help), it is difficult for these young people to get a job, they lack employment, psychiatric services, workplaces lack transport, which is needed for daily work, transporting young people to educational or medical institutions.

PRIEDAI

Interviu klausimynas

Kviečiu Jus dalyvauti apklausoje, **kurios tikslas** – išnagrinėti socialinio darbo su pažeidžiamu jaunimu ypatumus. Tyrimo duomenys bus apibendrinti ir panaudoti tyrėjos baigiamajame darbe.

Tyrimo metu Jūsų nebus prašoma nurodyti savo vardo ir pavardės, tikiuosi atvirų atsakymų į pateiktus klausimus.

Tyrimą atlieka Mykolo Romerio Universiteto žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto, Socialinio darbo magistrantūros iššestinių studijų, 2 kurso studentė Vaida Niauraitė

Sėkmės atsakant į klausimus!

Iš anksto dėkoju už nuoširdžius atsakymus.

Kontaktiniai tyrėjos duomenys:

8-647-93-122

1 BLOKAS. BENDRO POBŪDŽIO INFORMACIJA

1. Kokia Jūsų lytis?
2. Koks Jūsų amžius?
3. Koks Jūsų turimas aukščiausias išsilavinimas?
4. Koks Jūsų darbo stažas dirbant socialiniu (-e) darbuotoju (a)?
5. Kokia jūsų profesinė patirtis dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose / dirbant su pažeidžiamu jaunimu?

2 BLOKAS. PAŽEIDŽIAMO JAUNIMO YPATUMAI

6. Kaip Jūs apibūdintumėte pažeidžiamą jaunimą?
7. Su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria jaunuoliai gyvenantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose (toliau - BVGN)?
8. Kokių įgūdžių (socialinių, mokymosi, buitinių, ekonominio raštingumo ir kt.) pažeidžiamas jaunimas stokoja labiausiai? Kaip tai pasireiškia jaunimo kasdienybėje?

3 BLOKAS. SOCIALINIO DARBO SVARBA DIRBANT SU PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU BVGN

9. Kaip manote, kokia socialinė pagalba aktualiausia pažeidžiamam jaunimui?
10. Kas būdinga socialiniam darbui su pažeidžiamu jaunimu, dirbant BVGN? Kokius metodus, priemones taikote?
11. Papasakokite, ar pažeidžiamas jaunimas noriai įsitraukia ir/ar priima pagalbą ir siūlomas socialines paslaugas?
12. Kaip randate ryšį (bendraujate) su jaunimu ir juos motyvuojate?
13. Kaip siūlytumėte tobulinti socialinę pagalbą ir paslaugas, siekiant geriau spręsti pažeidžiamo jaunimo problemas?

4 BLOKAS. INSTITUCINĖS VAIKŲ GLOBOS PERTVARKOS

14. Kokia Jūsų nuomonė apie institucinės globos sistemos deinstitutionalizacijos įgyvendinimą, kuris turėjo įtakos socialinių paslaugų organizavimui BVGN?
15. Papasakokite, kas Jūsų darbe pasikeitė, reorganizavus BVGN?
16. Kaip, po globos įstaigų deinstitutionalizacijos įgyvendinimo, keitėsi socialinių darbuotojų profesinės veiklos funkcijos, atsakomybės?
17. kas dar be funkcijų ir atsakomybių keitėsi, o gal žymių pokyčių nepajautėte?

5 BLOKAS. SOCIALINIO DARBUOTOJO KOMPETENCIJOS DIRBANT SU PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE

18. Kaip manote, kokios socialinio darbuotojo kompetencijos reikalingos, dirbant su pažeidžiamu jaunimu? Labai yra svarbus gebėjimas dirbti komandoje, planuoti, organizuoti, analizuoti, reflektuoti, daryti teigiamą įtaką klientui, ugdyti ir palaikyti savarankiško gyvenimo įgūdžius.

19. Kokių Jums kompetencijų trūksta dirbant su pažeidžiamu jaunimu, kokių norėtumėte įgyti?

6 BLOKAS. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS IŠŠŪKIAI, DIRBANT SU PAŽEIDŽIAMU JAUNIMU BVGN

20. Kaip dabartinė vaikų globos sistema atliepia jaunimo poreikius?

21. Kokias spragas/ trūkumus, vidinius ir išorinius matote ar susiduriate dirbant su pažeidžiamu jaunimu?

22. Kokie iššūkiai kyla kasdieninėje socialinio darbo su pažeidžiamu jaunimu veikloje?

Dėkoju už dalyvavimą tyrime